FRA

FREDERIKSBORG AMT

ÅRBOG 1956

UDGIVET AF FREDERIKSBORG AMTS
HISTORISKE SAMFUND

FRA

FREDERIKSBORG AMT

UDGIVET AF FREDERIKSBORG AMTS
HISTORISKE SAMFUND

ÅRBOG 1956

HILLERØD

C. NORDLUNDES BOGTRYKKERI
OSWALD TERKELSEN

1957

Fig. 1. Nive å med Nive Mølle i baggrunden.

NIVE MØLLE OG JELLEBRO

TO BOPLADSER FRA ERTEBØLLETID VED NIVÅ

Af HOLGER KAPEL

Billedet over disse linjer er taget d. 7. dec. 1939, da jeg fra Daugeløkke gamle skole sammen med min kollega, maleren Ole Kielberg, foretog en travetur. Det forestiller Nive-å og er taget fra øst mod vest, vel en 10—15 m fra jernbanelinjen. I baggrunden ses bygningerne omkring Nive Mølle. Turen var ikke planlagt med arkæologisk bagtanke, men da vi fra det sted, billedet viser, fortsatte langs åen og lige havde passeret bygningerne på det sted, hvor Usserød å har sit udløb i Nive-å, husker jeg ganske tydeligt, at min arkæologiske sporsans vaktes, da jeg så ud over landskabet og sagde til Ole Kielberg: „Lad os gå over på den mark, jeg tror, der er noget at finde der."

Vi gik så derover, og på skråningen fra Usserød å op mod Nivå kirke fandt jeg i løbet af få minutter en 6—8 kerne- og spidsøkser. Når vi siden talte om stedet, kaldte vi det altid: *Øksemagerens værksted.*

Da jeg det følgende år fik fast bopæl i Ravnsnæs ved Birkerød, foretog jeg ofte udflugter til egnen ved Nive Mølle og fik gennem årene indsamlet et betydeligt arkæologisk materiale derfra og fik efterhånden lokaliseret adskillige bopladser på begge sider af Nive-å. Hver enkelt oldsag blev omhyggeligt mærket med findested og ved hjemkomsten lagt i æsker og kasser til nærmere undersøgelse, når lejlighed gaves.

Senere, da jeg flyttede fra Ravnsnæs og nedrammede mine teltpæle langt fra Nivå, blev besøgene sparsomme, men interessen afsvaledes aldrig, og mindst et par gange årlig foretog jeg flerdages strejfture langs åen og vendte altid hjem med supplerende materiale fra de forskellige pladser.

Jeg blev ret hurtig klar over, at næsten alle de opsamlede oldsager kunne henføres til den såkaldte *Ertebøllekultur* og slog mig foreløbig tiltåls hermed.

For et års tid siden besluttede jeg at se lidt nærmere på sagerne i de efterhånden talrige kasser og føre dem ind i min fortegnelse over fundne oldsager. Ved denne gennemgang koncentrerede jeg mig om de to største pladser, som jeg kaldte Nive Mølle (Nimø) og Jellebro (Jelbro).

Til min store overraskelse viste det sig nu, at man ikke sådan uden videre kunne skære det altsammen over en kam; der var forskel på oldsagerne fra disse to pladser, som ligger omtrent på samme højdekurve med kun et par hundrede meters indbyrdes afstand.

I løbet af efteråret 1956 afsluttede jeg sorteringen og optællingen, og jeg skal nedenfor beskrive de to bopladser og deres redskabsinventar. Nu vil jeg straks understrege, at en oversigt, der kun er baseret på overfladefund, altid vil være behæftet med et usikkerhedsmoment, og at kun en videnskabelig kontrolleret

udgravning er i stand til at bekræfte eller afkræfte de hypoteser, som overfladeindsamlinger giver en antydning af.

De slutninger, jeg i det følgende kommer til, må derfor tages med alt mulig forbehold, men det indsamlede materiale kan betyde en værdifuld supplering, når en videnskabelig kontrolleret undersøgelse engang måtte finde sted. De få og små prøvegravninger, jeg gennem årene har foretaget, lader nemlig formode, at der findes uforstyrrede kulturlag, som det nok kunne lønne sig for videnskaben at kigge nærmere på. Enkelte prøvegravninger, særlig nord for Nive-å, har således vist gode konserveringsforhold for organisk materiale, hvilket efter de foreløbige undersøgelser dog ikke synes at være tilfældet med hensyn til Nimø og Jelbro.

For begge disse to pladsers vedkommende gælder det, at jeg ikke har medtaget flintaffald, knuder og flintblokke af den simple grund, at jeg ville segne under vægten, hvis rub og stub skulle transporteres den lange vej fra åsted til bopæl; der foreligger nemlig et meget omfattende „vægtigt" materiale, særlig ved Jelbro forekommer mange håndstore flintblokke og kugler, der næppe er at opfatte som affaldsprodukter og råmateriale, men snarere som bevidst tilhuggede redskaber, anvendelige som kasteskyts eller sænkelodder til fiskegrejer.

Når jeg efter det i det foregående tagne forbehold alligevel mener at kunne drage visse slutninger på grundlag af de fundne oldsager, så er det, fordi indsamlingen for begge pladsers vedkommende er foretaget på samme måde og med samme omhu. Besøgene på de to steder har sikkert også været lige hyppige — når forholdene tillod det, blev de afsøgt efter tur, kun blev der uligevægt i forholdet, når afgrøderne ikke tillod besøg. Men de mange år, undersøgelserne har stået på, har sikkert bragt balance også i denne henseende. Jeg mener også, at begge marker er lige dybt kultiveret, så der er — alt taget i betragtning — en vis sandsynlighed for, at en direkte sammenligning kan forsvares.

Af den længere fremme foretagne oversigt over samtlige old-

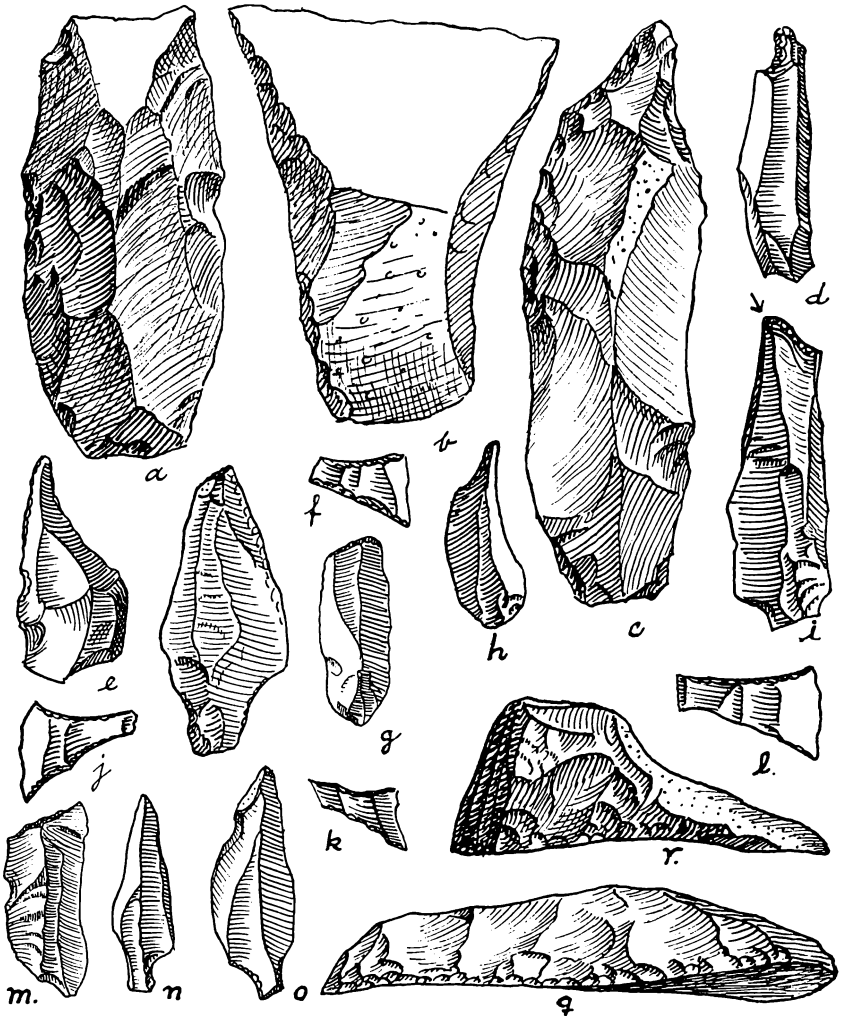

Fig. 2. Oldsager fra Nimø.
a: kerneøkse. b: skiveøkse. c: spidsvåben. j-k-f- og l: tværpile. r: håndtagsblok. q: kølskraber. St. 2/3.

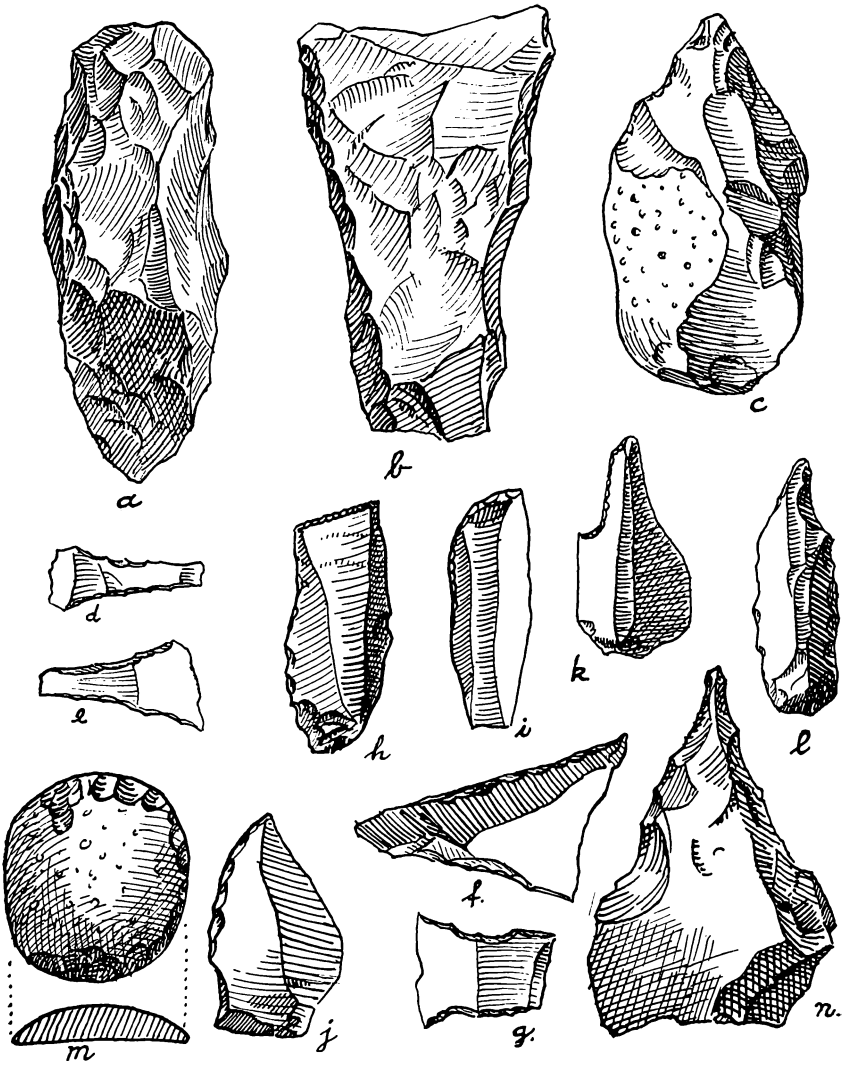

Fig. 3. Oldsager fra Jelbro.
a: kerneøkse. b. skiveøkse. c: spidsvåben. d-e-f- og g: tværpile. m: skive-skraber. n: bor. St. 2/3.

sager vil man også se, at det indsamlede materiale er omtrent lige stort fra begge steder.

På side 6–7 bringer jeg med fig. 2 og 3 tegninger af hovedtyperne fra henholdsvis Nimø og Jelbro. Med *a* har jeg vist kerneøkser, hvilket vil sige flintkerner, der fra begge sider er tilhugget i økseform. *b* viser de såkaldte *spidsvåben*, også tildannet af flintkerner, men med tilspidset udformning i den ende, hvor ellers økseæggen findes. *c* viser eksempler på *skiveøkser*, hvorved man forstår økser, der i modsætning til kerneøkser er tilhugget af skiver, der først er afhugget flintblokkene. Skiveøkserne har ofte en bred, smuk æg. I arkæologiens barndom kaldtes de *skivespaltere*, og nægtes kan det ikke, at mange af de grovere stykker utvivlsomt bedre har kunnet anvendes som kiler til at spalte med end som økser.

Omtrent af samme form som skiveøkserne, men langt mindre og spinklere er *tværpilene*, der på fig. 2 vises som *f*, *j*, *k* og *l* og på fig. 3 som *d*, *e*, *f* og *g*. Disse tværpile er oftest tildannet af *flækker*, hvorved man forstår aflange, som regel ret tynde flintstykker, huggede af en såkaldt flækkeblok og som altid foreligger i store mængder fra alle perioder indenfor den danske stenalder. Flækkerne fandt undertiden anvendelse uden særlig tildannelse som knive, men tildannedes også på forskellig måde som til *stikler*, *bor*, *skrabere*, *pilespidser* o. m. På fig. 2 viser *i* en stikkel, hvorved man forstår et redskab, der ved et eller flere præcise slag har fået en skarp, stærk tvær-æg, udmærket egnet til at arbejde i ben eller horn med. *g* viser en *flækkeskraber* med skrå æg, *d* og *h* *flækkebor*, mens *m* snarere må opfattes som et forarbejde til en tværpil, *n* og *o* er rimeligvis flækkepile, *r* og *q* er redskaber, der måske har været anvendt som en slags høvle; det er bevidst tildannede, ret svære stykker (*håndtagsblok* og *kølskraber*). På fig. 3 er *h*, *i*, *k* og *l* lignende flækkeredskaber. *m* er en smuk, rund skiveskraber, *n* et svært bor af en flintknude. *j* må vel nærmest kaldes en *spånkniv*. Forøvrigt

er mange større og mindre redskaber tildannet af *spåner,* d.v.s. forskellige flintstykker af divergerende form, størrelse og tykkelse, og som ved en smule tildannelse forvandledes til nyttigt værktøj til forskelligt formål. Overgangen mellem disse spåner og flækkerne er ofte udflydende, og det vil altid bero på individuelt skøn, om man henregner dem til den ene eller anden gruppe.

Efter denne gennemgang af de enkelte typer vil man måske sige: „Hvad var det manden skrev lige før, om at der var forskel på redskabsinventaret, og nu viser det sig, at det er de samme genstande han har tegnet på de to plancher!"

Overfladisk set er det også ganske rigtigt, men der *er* nu alligevel visse forskelle, som jeg skal gøre opmærksom på, og som er af betydning kronologisk set.

Ved f. eks. at sammenligne kerneøkserne vil man se, at kerneøksen fra Nimø (fig. 2) er grovere tilhugget og æggen er dannet ved et enkelt slag fra den oprindelige kerne, medens øksen fra Jelbro (fig. 3) har mere tilhugning ved æggen og i det hele taget er tilhugget med større omhu, selve den endelige form på hele redskabet virker også mere bevidst tildannet. Om skiveøkserne kan det samme siges. Sidekanterne på øksen fra Nimø (fig. 2) er *kanthugget* fra undersiden (hvor den er flad), mens eksemplaret fra Jelbro er *fladehugget,* hvilket vil sige, at der foruden tilhugning af kanterne er foretaget tilhugning tværs hen over redskabet, hvorved det får en slankere og lettere form. Spidsøksen fra Nimø (fig. 2 c) er ligeledes tilfældigere og grovere tilhugget end eksemplaret fra Jelbro (fig. 3, c), der har opnået en langt smukkere form, selvom den oprindelige flintskorpe, „graten", er bevaret. Man vil også bemærke, at *tværpilene* fra Nimø gennemgående er lidt skæve med skrå æg, mens de fra Jelbro er mere ligeæggede og noget større, en enkelt endda unormalt stor (fig. 3 f) — (dog har dette store eksemplar en skrå æg). Den smukke runde *skiveskraber* fra Jelbro (fig. 3 m) er

pillet ud af en hel lille serie overmåde nydeligt forarbejdede skrabere, som fra Nimø kun foreligger i få og tarveligere udførte eksemplarer.

De senere års studier af Ertebøllekulturens forskellige faser har vist, at de grove, primitive kerneøkser og de kanthuggede skiveøkser er et tidligt træk, mens de mere specialiserede kerneøkser og fladehuggede skiveøkser er senere træk, hvilket altså skulle være et fingerpeg henimod, at Nimø repræsenterer et *tidligt* og Jelbro et *sent* stadium indenfor denne kultur. Nu er det imidlertid ikke således, at de groft tilhugne ting *alene* forekommer ved Nimø og de specialiserede og fladehugne sager er *enerådende* ved Jelbro; begge typer foreligger fra begge pladser — men flertallet indenfor de to findesteder er afgjort som vist på de to plancher, hvor jeg heller ikke har tegnet yderliggående eksemplarer. Der foreligger langt ringere kerne- og skiveøkser fra Nimø end de afbildede og meget smukkere og mere udspecialiserede økser fra Jelbro — jeg har valgt typiske gennemsnitseksemplarer for ikke at sætte billedet *for* skarpt op.

Foruden selve udseendet er der imidlertid en anden faktor, der er af betydning ved en kronologisk opstilling, nemlig det talmæssige forhold mellem de to øksetyper. Undersøgelser har vist, at kerneøkser er i overtal på de ældre bopladser, mens skiveøkser dominerer på de yngre.

Til belysning af dette forhold angående de her omhandlede bopladser er det interessant at se på nedenstående skema.

	Kerneøkser	Spidsøkser	Skiveøkser	Linhamnøkser (grønsten)	Butnakkede økser (bjergart)
Nive mølle.....	129	41	44	0	0
Jellebro.....	50	6	84	3	1

Vi ser her straks, at der på de to pladser er omvendt forhold mellem kerneøkser og skiveøkser. Slår vi spidsøkser og kerne-

økser sammen, hvilket vi med en vis ret kan gøre, begge dele er kerneredskaber og overgangen kan være udflydende, så ser vi, at medens Nimø har forholdet 170 kerneredskaber mod 44 skive-

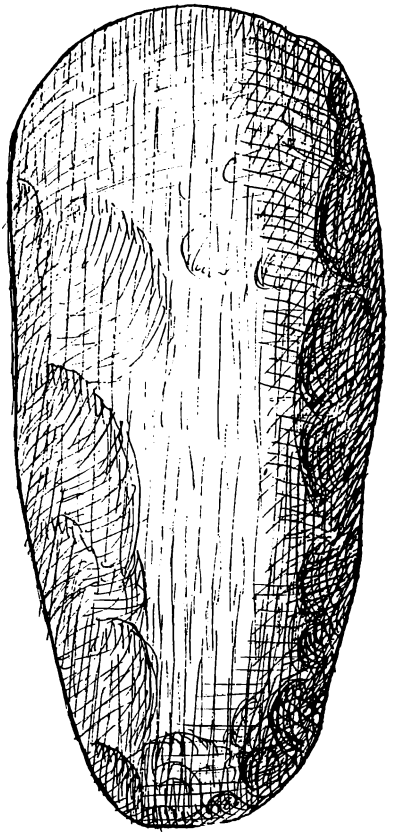

Fig. 4. Limhamnøkse af grønsten fra Jelbro. St. 1/1.

økser, opviser Jelbro kun 56 kernevåben mod 84 skiveøkser, et forhold, der yderligere understreger, at Nimø sandsynligvis er den ældste af bopladserne. I det lille skema optræder desuden de såkaldte: *økser* i bjærgart, hvormed forstås økser af andet materiale end flint. En særlig type af disse kaldes *Limhamnøkser,* der er af grønsten og slebne, dog således, at arrene fra tilhug-

ningen er synlige. Fig. 4 viser en sådan Limhamnøkse. Denne øksetype, der ikke kan siges at være almindelig i Danmark, og som særlig forekommer i den østlige del af landet, findes yderst sjældent i de ældste Ertebøllefund, men dukker ret sent op og synes at fortsætte lige indtil yngre stenalder. Dens forekomst på Jelbro og dens fraværelse på Nimø passer meget godt sammen med de foregående teorier. Den omtalte *butnakkede økse* er ikke af grønsten, men af en anden bjærgart. Denne type forekommer såvel i ældre som yngre Ertebøllefund, og den siger os derfor ikke noget nærmere i denne forbindelse. Det er en kort, tyknakket, sleben eller prikhugget økseform, som meget vel her kan formodes at have en vis forbindelse med de forekommende Limhamnøkser.

Nimø-pladsen er beliggende på Nivågårds jorder vest for Usserød å, c. 100 m fra dennes udløb i Nive-å. Fig. 9, som er taget samme dag som fig. 1, viser klart beliggenheden i forhold til Nive Mølle, Usserød å skimtes tilhøjre i billedet. Marken skråner som tidligere omtalt jævnt opad mod Nivå kirke. Jeg vil skønsmæssigt anslå bopladsens udstrækning til c. 60—70 m og bredden til c. 15—20 m. Små prøvegravninger har vist, at der intet skallag findes, kulturlaget hviler på gammel strandbred med store sten, grus og sand. Oldsagerne forekommer i marken lige ned til åbredden, ja, engang da der foretoges en betydelig sænkning af vandstanden ved oprensning eller regulering, fandt jeg i selve åen, foruden en del flintaffald, en meget smuk flække. Tættest ligger dog affald og redskaber i en bræmme langs åen c. 10 m fra denne, omtrent som der, hvor jeg på fig. 9 er ved at samle en sjældenhed op.

Jelbro er beliggende i en afstand af c. 200 m fra Nimø i nordvestlig retning på en mark, der hører til Niverødgård, i en afstand af ca. 50 m fra Nive-ås nuværende bred, jævnt skrånende opad mod kirkestien, der fra Hørsholm-Helsingørvejen fører ned til Nive Mølle. Pladsen synes at have omtrent samme

udstrækning som Nimø, dog viste det sig, at en prøvegravning fra den opdyrkede mark ud i den uopdyrkede engstrækning ned mod åen gav et ret stort antal oldsager og affald, hvilket lader for-

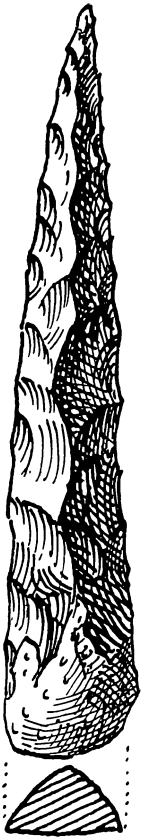

Fig. 5. Smukt forarbejdet redskab fra Nimø. St. 1/1.

mode, at Jelbropladsen strækker sig betydeligt længere ned imod åen, end den ovenfor opdyrkede mark afslører.

Engdraget er næppe plovvendt i umindelige tider, hvilket jo er et værdifuldt aktiv, hvis en grundig, videnskabelig undersøgelse engang skal foretages. Ejheller ved Jelbro har jeg fundet noget skallag.

Efter det foregående ville det være på sin plads at antyde, hvor vi befinder os indenfor den danske stenalder, når vi taler om Ertebøllekultur. Som kilde vil jeg anvende dr. phil. *Therkel Mathiassens* afhandling i tidsskriftet: *Fra Nationalmuseets arbejdsmark 1950: Nye synspunkter i dansk stenalderforskning. Et tilbageblik.*

De første spor af mennesker i Danmark med redskabsinventar går tilbage til c. 10 000 f. Kr. Det betydeligste fund fra denne periode stammer fra en boplads ved *Bromme* nær Sorø og fandtes af den fremragende amatørarkæolog, landsretssagfører Erik Westerby.

Fremherskende træk i denne kultur er de såkaldte *skafttungespidser,* hvormed forstås pilespidser, dannet af spidse flækker med tilhugning i den brede ende. Desuden forekommer særlig stikler og skrabere.

Fra Jylland stammer kendskabet til *Klosterlundkulturen* c. 8—7000 f. Kr. Her træffer vi de ældste, primitive kerneøkser, stikler samt de første såkaldte „mikroliter", hvilket vil sige ganske små tildannede flintredskaber af forskellig form. Klosterlundkulturen er en slags forløber for

Maglemosekulturen, opkaldt efter Maglemosen ved Mullerup i Nordvestsjælland, c. 7000—5000 f. Kr. Fra Sjælland, Fyn og Bornholm stammer betydelige fund fra denne periode, der karakteriseres særlig ved mikroliter, stikler og ret små primitive kerneøkser.

Langs en række jyske vandløb, særlig langs Gudenåen, er gjort en mængde fund, der har fået benævnelsen *Gudenåkulturen* (c. 6000—2000 f. Kr.). Her forekommer kerne- og skiveøkser, spidsvåben, bor, blokhøvle, stikler og skrabere samt en mængde mikroliter, ligesom tværpilene begynder at dukke op. Denne udprægede indlandskultur synes at være sideløbende med de to følgende, der nok må karakteriseres som udprægede kystkulturer.

Den ældste kystkultur kendes bedst fra østdanske fund, særlig ved Amagers og Øresunds kyst. Mange af disse er fremdraget

på steder, der idag ligger under havets overflade og kendetegnes især ved gode kerneøkser, trindøkser, spidsvåben, stikler og kølskrabere, mange store skæve pilespidser (en slags skæve tværpile), medens mikroliter og egentlige tværpile er fåtallige. Den-

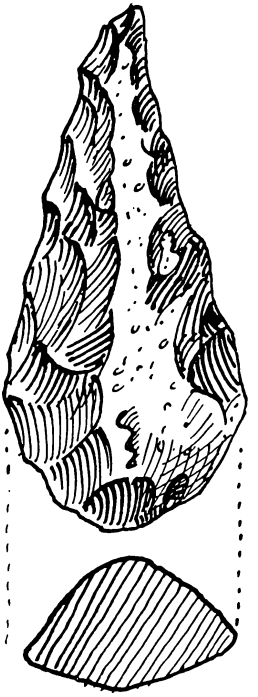

Fig. 6. Svært bor eller huggespids fra Nimo. St. 1/1.

ne ældste kystkultur betragtes som et mellemstadium mellem Maglemosekulturen og *Ertebøllekulturen* (c. 4000—2000 f. Kr.) der kan betragtes som sidste periode af Danmarks ældre stenalder, inden den slebne økse viser sig. Navnet Ertebøllekulturen stammer fra den først undersøgte store skaldynge ved Ertebølle umiddelbart ved Lovns bredning. De sidste årtiers undersøgelser lader formode, at selv om denne kultur må betragtes som en kystkultur, er de første tegn på agerbrug og kvæghold at spore her. Man

mente tidligere, at de ovenfor nævnte kulturer stod skarpt adskilt og afløste hinanden, nu er man mere tilbøjelig til at antage, at flere kulturer kan have grebet ind i hinanden og eksisteret samtidigt, og at det forskellige redskabsinventar muligvis blot er udtryk for forskellige leve- og erhvervsforhold.

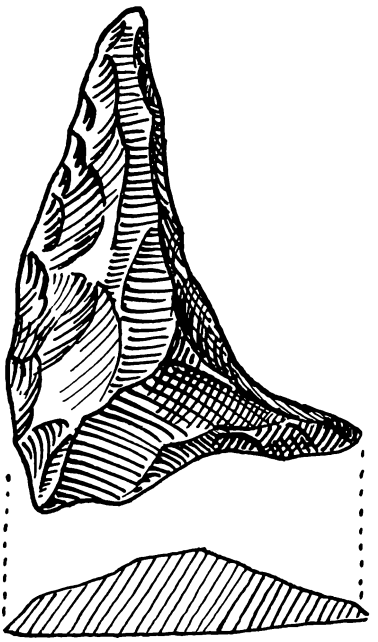

Fig. 7. Ejendommeligt redskab fra Jelbro, rimeligvis dobbelt bor. St. 1/1.

Når Ertebøllekulturen i det foregående omtales som en udpræget kyst- og fjordkultur, hvordan kan det da rime med de her omhandlede bopladsers beliggenhed langt fra åbent vand? Jo, sagen er den, at Ertebølleperioden falder indenfor den såkaldte *Atlantiske Tid,* hvor Danmarks udseende var stærkt afvigende fra det nuværende. Store dele af landet lå dengang under havets overflade, og vige og fjorde skar sig på sine steder langt ind i landet. Således også ved Nivå. Det er konstateret, at Øresund netop på disse kanter skar sig flere km ind i landet, og det er

højst sandsynligt, at såvel Nimø som Jelbro har været beliggende i umiddelbar nærhed af den fjord, der fra sundet skød sig ind i landet. Den føromtalte prøvegravning i engen nedenfor den egentlige Jelbro-plads viste også, at kulturlaget hvilede direkte på fint strandsand. Datidens befolkning har haft en storslået tumleplads på den næsten stenfrie sandstrand, et ideelt opholdssted for et udpræget fisker- og jægerfolk.

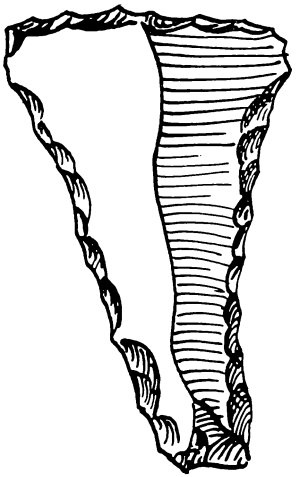

Fig. 8. Skraber fra Jelbro, usædvanlig type.

Nivåegnen er imidlertid — arkæologisk set — ikke helt jomfruelig. Nationalmuseet har tidligere foretaget en omfattende gravning på en tredie boplads, som ofte omtales i faglitteraturen, og hvorfra man har et betydeligt antal interessante og betydningsfulde oldsager. Det kan derfor være på sin plads at omtale denne „klassiske" *Nivågård*-boplads i denne sammenhæng. Nivågårdpladsen ligger på den østlige side af Usserød å, 950 m fra Øresunds nuværende kystlinje, direkte øst for Nimø og ca. 300 m fra Usserød ås nuværende løb.

Lærer Teilbjærg i Veienbrød skole blev først opmærksom på stedet, og godsejer Hage, Nivågård, indberettede d. 10.-5.-1911

til Nationalmuseet, at der på gårdens marker var fundet redskaber fra den ældre stenalder. I juni 1912 og i september 1914 foretog museet udgravninger, der lededes af nu afdøde inspektør C. Neergaard. Bopladsen omtales som en „skaldynge, dog uden østersskaller". Disse gravninger bragte et meget rigt materiale — det var en dybtgående og omhyggelig undersøgelse og kan derfor ikke bruges som direkte sammenligning med mine overfladefund. Det er ganske indlysende, at kun en omhyggelig kontrolleret gravning kan afsløre alle de oldsager, som jorden bærer i sit skød, særlig vil de små og mindre redskaber let forputte sig for „overflademanden". Alligevel vil jeg i den påfølgende fortegnelse over samtlige oldsager fra Nimø og Jelbro medtage tallene fra Nivågård for at sammenfatte det betydeligste materiale fra pladserne ved Nive å.

	Kerneøkser	Spidsøkser	Skiveøkser	Limhamnøkser	Butnakkede økser	Tværpile + forarbejder	Bor	Skrabere	Stikler	Blokskrabere	Flækker, tildan.	„ utildan.	Forsk. oldsager	Yngre stenalder	Ialt
Nive mølle	129	41	44	0	0	92	20	116	5	19	15	507	17	5	1010
Jellebro ..	50	6	84	3	1	46	41	227	5	11	78	252	42	1	847
Nivågård ..	164	48	160	10	?	828	33	92	?	13	65	1594	?	?	3007

Til denne oversigt skal jeg bemærke:

1) *Stiklerne* fra Nimø er gode og typiske, fra Jelbro er de ikke typiske, et par tvivlsomme.

2) I min oversigt har jeg ikke skelnet mellem spidsøkser og meisler, jeg regner med, at de af Neergaard omtalte „meisler" er identiske med dem, jeg har kaldt spidsøkser.

3) Neergaard anvender benævnelsen: *„Flækkeskrabere og andre skrabere"*. Under denne benævnelse falder muligvis også de af mig kaldte: *„Forarbejder til tværpile"* og *„tildannede flækker"*.

Fig. 9. Forfatteren finder en sjældenhed på Nimø-pladsen.

4) *Stikler* var af danske arkæologer ikke *„opdaget"*, da Neergaard foretog gravningerne på Nivågård. Først i Westerby's skelsættende arbejde: *„Stenalderbopladser ved Klampenborg"* (1927) anerkendtes de som særlig type. Westerby har konstateret stikler i materialet fra Nivågård, men sikre tal om deres forekomst kan ikke ansættes, idet mange sikkert er opfattet som affaldsspåner.

Det ligger udenfor denne artikels rammer at foretage yderligere sammenligninger mellem de øvrige i de tre fund forekommende redskabstyper. Men betragter vi øksematerialet fra Nivågård, ser vi klart, at der atter optræder en ny figur i billedet: Der er ligevægt mellem kerneøkser og skiveøkser og forekommer grønstensøkser. På baggrund af dette vil det være fristende at placere den klassiske Nivågårdplads tidsmæssigt et sted midt imellem Nimø og Jelbro. Det sikre billede af den indbyrdes

kronologiske placering kan dog først tegnes, når resultatet af ensartede undersøgelser for alle tre pladser foreligger.

At mine indsamlinger og undersøgelser har bragt et så omfattende materiale tilveje, skyldes ikke mindst den imødekommenhed og forståelse, jeg gennem de mange år har mødt ikke blot hos de skiftende ejere og bestyrere på Nivågård og Niverødgård, men også hos den jævne mand, der gik bag plov eller harve og gjorde den daglige dont.

Mine undersøgelser foretog jeg fra første færd i kontakt med Nationalmuseets 1. afdeling, med hvis embedsmænd jeg stadig konfererede, og som stadig opmuntrede mig til at fortsætte og derfor til en vis grad er medansvarlige for at disse amatørarkæologiske betragtninger kom på tryk.

HUMLEBÆK HAVNS HISTORIE

Af ASGER SCHMELLING*)

Humlebæk havn er idag kun en idyl, hjemsted for færre end en halv snes fiskerbåde og i sommertiden tillige et eftertragtet tilholdssted for adskillige lystfartøjer.

Men den har haft *sin* tid.

Bølgerne skvulper og klukker imellem molernes grove stensætning en stille sommeraften, når fiskerlejets huse og Babyloneskoven tegner sig i silhuet mod den grønlige aftenhimmel. Alt ånder fred. Men hvis bolværkets tømmer og de store sten fik mæle, ville de kunne fortælle om ufredelige tider, hvor faren lurede fra søen, om store planer og skuffede forhåbninger, om travlhed og lystighed og om kampen mod naturkræfterne. Og de ville også kunne fortælle om ufatteligt hårdt slid og om mænd, der blev mærket deraf og bukkede under.

— — —

Helt fra gammel tid har der sikkert ved Humlebækkens udløb i Øresund været en ubetydelig, naturlig havn. Men i de urolige år efter 1807, da Danmark mistede sin flåde, og kaperfartøjerne lå på lur langs de danske kyster for at opsnappe de fjendtligsindede magters handelsskibe, opstod den tanke at anlægge en havn på dette sted til ly for kanonbådene. Farvandet mellem Helsingør og København var en af de vigtigste skuepladser for kapervirksomheden, og det var derfor af ikke ringe betydning

*) Denne beretning om Humlebæk havn er et led i en del endnu ikke afsluttede optegnelser, som forfatteren har samlet om Humlebæk fiskerlejes historie.

her at få et udfaldssted eller smuthul for kaper- eller kanonbådene.

Hvad der yderligere bevirkede, at stedet fandtes velegnet, var sikkert den omstændighed, at der et par år forinden var opført to batterier umiddelbart nord og syd for det område, der var udset til havnens beliggenhed. Indsejlingen til havnen kunne derved sikres på betryggende måde.

Den 4. januar 1810 beslutter kong Frederik VI allernådigst, at „et Havne Anlæg nær Humlebæk udi Kraagerups Marker skal udføres for 10 Fods dybgaaende Fartøier".

Krogerup var på daværende tidspunkt just overtaget af den københavnske storkøbmand, conferentsråd *Constantin Brun*. Han kendte endnu ikke nærmere sin nyerhvervede ejendom, men efter et møde på stedet opnåedes der enighed om afståelse af et areal på godt 13 tønder land, det areal, der nu bl. a. optages af havnen, kirkegården, ejendommen Louisiana og søen mellem denne og kirkegården.

Arealet overdrages kongen ved følgende gavebrev af 20. juni 1814, der ved allerhøjeste resolution af 3. februar 1816 bliver antaget og bifaldet og derpå den 21. februar 1816 tinglæst som skøde på ejendommen:

„Jeg undertegnede Constantin Brun, Conferentsraad og Ridder af Dannebrogen erklærer og vitterliggiør herved, at ieg har overdraget og uden Vederlag bortskiænket, som ieg herved bortskiænker og aldeles bortskjøder til Hans Majestæt Kongen, og høie Arvinger, det Stykke Jord af min Gaard Kraagerup paa Frederiksborg Amt, Cronborg District, Asminderød Sogn, hvorpaa Humlebæk Havn for nærmeste Tid anlægges. Thi skal denne Jordparcel, hvis Areal udgiør $13^{8}/_{14}$ Tønder Land, og hvis Form og Situation det vedhæftede Kort udviser, for Fremtiden tilhøre Hans Majestæt Kongen og høie Arvinger som en uigenkaldelig Eiendom, dog under følgende Betingelser og Forbeholdenheder

1) De paa denne Parcels Areal, langs med Vejen til Humlebek, staaende 23 Stykker Træer af forskjellige Arter, reserveres Kraagerupgaard.
2) Det langs med den vesten for Havnen forbigaaende Vei, af nyt opsatte Steengjærde bliver bestandig vedligeholdt i forsvarlig og lovlig Tilstand; det samme gjælder angaaende de Hegn, Lede eller Porte som for Fremtiden maatte blive opsatte eller opførte imod Kraagerups Jorder, hvilket Alt bliver vedligeholdt i lovlig Stand fra Hans Majestæts Side, saaledes at Kraagerupgaards Marker fra Havnens Side bliver fredede.
3) Kraagerupgaards Eiere forbeholde sig de gamle Strandrettigheder, samt de Jorden vedhæftede Fiskerierettigheder.
4) I Henseende til Havnens Brug, bliver Kraagerupgaards Eiere at ansee, lige med dem, som i denne Henseende ere meest priviligerede.

Til Bekræftelse af Ovenstaaende, har ieg egenhændig underskrevet og forseglet dette mit Gavebrev i Overværelse af Lector J. Reinhardt og Historiemaler Lund som Vitterlighedsvidner, og udbeder jeg mig allerunderdanigst approberet Gienpart."

Planerne for anlægget af havnen gik i store træk ud på udførelse af en ydre havn, nemlig den nuværende, og en indre — kaldet bassinet. I bassinet, d.v.s. den nuværende sø mellem kirkegården og Louisiana, skulle kanonbådene kunne ligge særdeles beskyttet, og der regnedes her kun med udgravning i 5 fods dybde. Oprindelig var det også kun påtænkt at give den ydre havn 5 fods dybde, men tanken forkastedes hurtigt til fordel for en dybde på 10 og senere 12 fod, der skulle muliggøre, at havnen kunne anvendes som „Rednings- og Tilflugtshavn for Skibe i Sundet".

Hvordan terrænet har set ud, forinden det såkaldte bassin blev udgravet, kan man naturligvis kun gætte på. Men mest sandsynligt er det — og det underbygges da også af et kort fra 1813 — at der har været en dyb, bred slugt, på hvis bund bækken løb

igennem ud til Sundet. I nogle af de datidige dokumenter omtales terrænet slet og ret som „hullet". Det kan ihvertfald siges, at det ikke har været så kuperet som nu, for den gamle strandvej fortsatte dengang fra Humlebæk by mod syd i samme retning tværs over arealet og fortsattes i den nuværende Gl. Strandvej ved knækket, hvorfra den følger kysten i retning mod Sletten by.

Efter arealets inddragning til havneområde udførtes en ny vej udenom dette: den nuværende vej, der løber i retning mod syd fra Humlebæk kirke og videre forbi Louisiana, og hvor der ifølge gavebrevet var „af nyt opsat Steengjærde".

Troligt er det, at der fra forskellig side har været rejst tvivl om foretagendets heldige gennemførelse. Endnu 140 år senere gik en overlevering på stedet ud på, at „kongen sagde til prinsen, at der her skulde graves en flådehavn, men prinsen sagde, at det nok hellere måtte blive en andedam."

I foråret 1810 tages der så fat på arbejdet under ledelse af oberstløjtnant *Diedrich Adolph von der Recke.* Ved kongelig befaling afgives af Hans Højhed Generallieutenant Prinds Chr. Friderichs division i løbet af april og maj ialt 350 mand samt officerer til arbejdet. Ved udtagningen af soldaterne bliver der lagt vægt på, at der blandt disse findes „nogle Huggere eller Hjulmænd, Tømmermænd, Murere, Kampesteensslagere og øvede Grøftegravere", som kan assistere de øvrige, indforskrevne håndværkere ved arbejdet. Arbejdet betales med 28 skilling pr. mand for hver arbejdsdag og daglig 1½ pund brød frit leveret, imod at lønnings- og bespisningstillæg bortfalder. Der bliver i videst muligt omfang givet akkorder for at fremme arbejdet. For 2.000 rd. anskaffes 200 hjulbøre, spader, hakker, brækstænger, etc.

Mandskabet indlogeres for den overvejende dels vedkommende i telte, officerer og underofficerer i enkeltmandstelte og det menige mandskab i „gemene" femmandstelte. 50 mand indkvarteres under mere bekvemme forhold i det såkaldte Allarmhuus, formentlig en militær bygning på havnens grund. En anden byg-

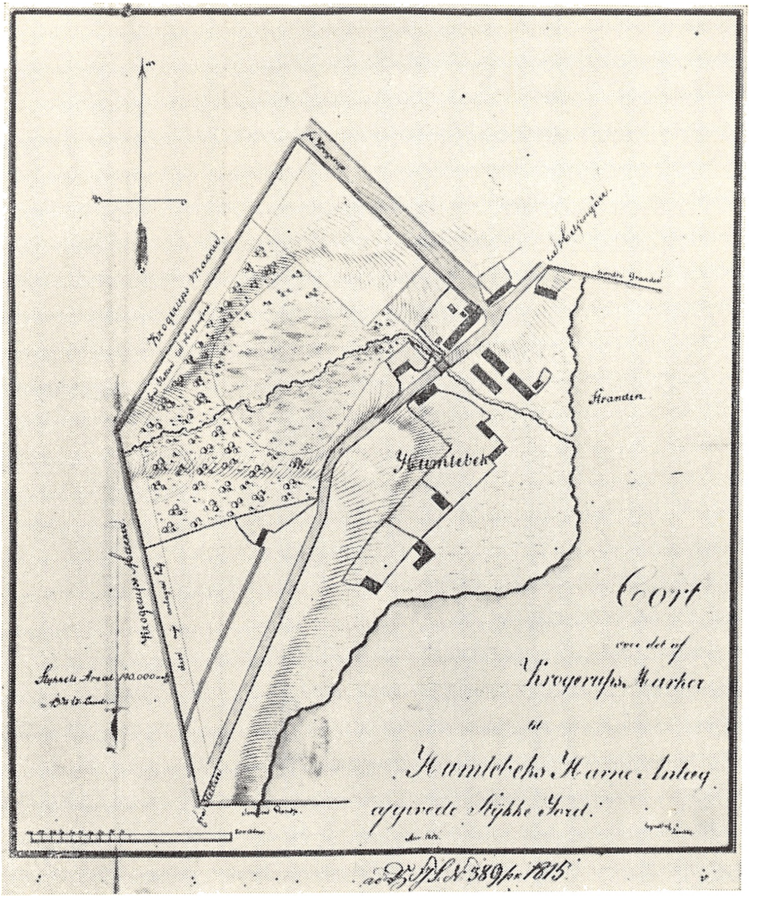

Fig. 1. Kort fra 1813 over det til havneanlægget afgivne areal. Den gamle strandvej skærer sig gennem det ujævne terræn og til venstre i billedet ses langs arealets vestlige grænse den nyanlagte strandvej, der udførtes til afløsning af den gamle. På den anden led gennemskæres området af Humlebækken, og det, der nu fremtræder som sø, har her signatur for mose. En del af husene ved bækkens udløb blev i årene efter 1810 nedrevet og genopført i det nuværende fiskerleje nord for havnen.

ning, som af Krogerups tidligere ejer, generalinde *Sehestedt,* var opført til militært brug, nedrives i sommerens løb og genopføres på et mere belejligt sted for at tjene som vinterkvarter.

Fra oktober måneds begyndelse bliver det for koldt at ligge i telte, og mandskabet hjemsendes holdvis, således at der i vintermånederne kun er et halvt hundrede mand tilbage, der alle har håndværksuddannelse. Nu forestår arbejdet med tildannelse af pæle og planker til molerne.

Tømmeret udtages fra de kongelige skove. Fra Folehaugen i det Hirschholmske Skovdistrict 437 bøgetræer, der tilhugges på stedet af arbejdsstyrken fra havnen og efter frostens indtræden transporteres til landingsstedet ved Vedbæk og herfra ad søvejen til Humlebæk. Hovedparten kommer dog fra Gribskov, Sørup og Nødeboeholt. Der udtages bl. a. „fra 1' og 3' Cronborgske Skovdistrict 400 Stk. 9 à 10 Alen Bøgepæle, 8 à 10" i Top, 400 Stk. 12 Al. Ditto, 10 à 12" i Top samt 50 Stk. Bøgetræer, hvoraf kan udskjæres 8 à 10 Al. lange Planker. Træerne maa anvises saa nær Stranden som muligt, saaledes at Transporten kan ske paa Esrum Søe og paa Canalen til Dronningemøllen og derfra Søeværts til Humlebek."

I foråret 1811 forstærkes arbejdskompagniet på havnen, så der nu er to sluttede kompagnier eller ialt ca. 300 mand. Arbejdet er nu så vidt, at der skal rammes pæle for molerne, og der lånes fra Holmen en flådepram samt en rambuk med slag på 1.000 pund, som står på batteriet Trekroner. Gravearbejdet fortsættes indtil efterårsvejret nødvendiggør, at hovedparten af arbejdsstyrken igen må vende tilbage til København, medens resten indkvarteres i Allarmhuset.

I vinterens løb træffes aftale om levering af de til molerne fornødne sten. 15 fiskere — heraf 3 fra Hornbæk, 4 fra Gilleleje, 1 fra Helsingør og 7 fra Humlebæk — tilbyder at tilføre de nødvendige sten hele den følgende sommer for 12 rd. kubikfavnen. Samtidig fritages de for udkommandering til anden tjeneste.

Arbejdet fortsætter den følgende sommer med fuld arbejdsstyrke, og i august 1812 indsender oberst Recke til det kongelige General-Toldkammer og Commerce-Collegium tegning med pro-

fil over havnemolerne og den derved dannede udhavn af areal omtrent 20.000 kvadratalen, hvorom toldkamret bemærker, „at Molerne ere anlagte efter det locale og den senest befalede 12 Fods Dybde, den søndre Moles Retning ført saaledes, at Indløbet faar Lye af Jyderreden eller Snekkesteens Bugten, saa at Indfarten vil blive rolig; denne Arm er nu næsten rundt om Indgabet og $^2/_3$ Deel fyldt med Steen; den nordre Arm bliver kortere, naar den saaledes føres og hvorved vindes tillige det anførte Rum. Videre berettes, at alle Nordbaade og Fartøier der stikke 7 à 8 Fod søge hertil i Storm og mange Gange lades her 50 à 60 Fartøier med Brænde og Corn, saa at Farten paa denne Kyst nu er sikker for smaae Fartøier, der stikke 5 à 7 Fod. – Bassinet er udgravet til 4 Fod under Vandlinien og med Sandspader agtes at grave saa dybt muligt nemlig 4 à 5 Fod, siden efter maa bruges Maskin hvortil er købt en Pram af Ostasiatisk Kompagni for 1.000 Rd. – I Hensyn til Bekostningerne anmærker Obersten, at Materialier, Kjørsler og Fødemidler ere stegne til saadanne Priser, at intet mere lader sig bestemme, men troer derhos, at Arbeidet svare til Hensigten."

Det kniber med pengene. Havnebyggeriet har længe været et kapløb med dyrtiden. Statens finanser er efter de forudgående krigsår i en fortvivlet situation. Pengenes værdi bliver mindre og mindre. Det er en tid, hvor seddeltrykkeriet omtales som landets mest beskæftigede fabrik. Kun med besvær er den i stand til at tilfredsstille efterspørgslen. „Hvor virksomt end Arbeidet drives" – hedder det i 1809 – „kunne Sedlerne dog ikke saa hurtigen i den Mængde forfærdiges, som de til Udgifterne behøves."

Pengenes rivende kursfald er det uundgåelige resultat. Da pengesedlen stod i pari, var kursen 125, men allerede inden krigens begyndelse var den 150. I januar 1809 var kursen 191, i december 388. Igennem årene 1811 og en del af 1812 lykkes det at holde kursen nogenlunde fast omkring 750 og 800, d.v.s. at kurantdaleren vurderedes til en sjettedel af dens pålydende. Men det går nedad med rivende fart. I oktober 1812 er kursen 1300,

ved årets udgang 1760. Efter statsbankerotten oprettes ved forordningen af 5. januar 1813 et nyt pengevæsen med rigsbankdaleren som gældende betalingsmiddel.

Det er let at indse, at det under sådanne økonomiske forhold var en uhyre vanskelig opgave at forestå og gennemføre et anlægsarbejde af dette omfang. I maj 1810 havde oberst von der Recke fremsendt et detailleret overslag, hvorefter udgifterne i forbindelse med havneanlæget var opgjort til 193.515 rd. I maj året efter hedder det, at han „ytrer Formodning om, at han kan blive færdig med 2 Tdr. Guld, naar uforudsete Tilfælde ei indtræffer."

Men uforudsete tilfælde indtræffer stadigvæk, så tæt på hinanden som perler på en snor. Allerede i juli 1812 er hele det oprindelig anslåede beløb medgået, og arbejdet er endnu ikke engang halvt færdigt.

Efter endnu en sommer med 400 mands arbejdsstyrke er situationen så tilspidset, at oberst Recke den 18. september 1813 ansøger kongen om bevilling af 60.000 rbd. for at kunne fuldføre havnearbejdet:

„Efter at Deres kongelige Majestæt allernaadigst havde besluttet, at en Havn ved Humlebæk skulde anlægges til 12 Fods Dybde, havde jeg den Lykke allernaadigst at betroes dette Arbeides Indretning og Udførelse og jeg mener at smigre mig med, at Arbeidet lykkes og vil svare til Deres Majestæts Øjemed.

Deres Majestæt har allernaadigst modtaget et Kort over Molerne som viser, at de saakaldte Pierhoveder ikkun mangler men som ogsaa er det vigtigste for at beskytte Indløbet og skaffe roligt Vand indenfor. Af min Beretning til Canal Directionen under 24' August erfares, at fra den 1ste til 23de August haver 146 Baade og Fartøier indladt 1722 Læs Tørv og 51½ Favn Brænde. Det synes derfor at denne Havn endogsaa i oekonomiske Henseender ej bliver ubetydelig for Kjøbenhavns Forsyning med Brændsel.

Krigens Udbrud med Sverrig har maaske gjort denne Havn endnu uundværligere, da Kanonbaade jevnlig tye hertil og ved forrige 2 a 3 Dages Storm af Østen laa her otte Kanonbaade under Capitain Uldal's Commando trygge foruden 100 andre smaa Fartøier, hvoraf en Del maatte landtrækkes for at give Kanonbaadene Plads. Det vil derfor blive nødvendigt, at Dybden mellem Molerne udgraves og udmudres overalt i det ringeste til 6 Fod og at Hovederne fuldføres.

Ved Helsingborg arbejdes ligeledes paa en Havn som, ihvorvel denne ej endnu ganske kan sikre Fartøier, skal dog allerede forskaffe nogen Lye og omendskjønt der omkring Øen Hveen lige over for Humlebek vel ej forefindes noget Sted, hvor Kanonbaade kunne indløbe, faar disse dog bestandig Lye af Landet fra alle Sider. –

Jeg tror det derfor rigtigst at Arbeidet fuldføres og vover derfor allerunderdanigst at indstille om Deres Majestæt allernaadigst vilde snarligt endnu lade anvise af Finants-Cassen 60.000 Rbdlr. successive til Arbeidets Fremme, da de behøvende Fonds formedelst Canal Directionens indskrænkede Budget og de jævnligen stigende Priser ikke har været tilstrækkelig hertil.

Deres kongelige Majestæt vilde allernaadigst kunne erfare af Admiral Løvenørn Arbeidets Værd og af Hans Excellence Geheime Conferentsraad Moltke som Præsident af Toldkamret, vil Deres Majestæt allernaadigst erfare Havnens fordeelagtige Anvendelse paa urolige Dage. Efter Omskrivnings-Tabellen har Humlebeks Havneanlæg til Dato kostet omtrent 141.000 Rbdlr. og naar samme atter reduceres til sand Sølv Værdie, har Bekostningen næppe været 8 à 10.000 Rd. Ikke heller vil Havnen i det Hele koste mere i sand Værdie end herpaa ved Anlæggets Begyndelse er calculeret.

Med den Forudsætning altsaa, at denne Havn saavel i Krig som i Fred er et almeennyttigt Foretagende, vil Renterne af Bekostningens sande Værdie rundelig igjenvindes endogsaa da Anlægget er skabt under de mest trykkende Omstændigheder."

Saavidt det kan ses, bevilges det ansøgte beløb, idet der i tidsrummet fra 20. september til 24. oktober af finanskassen udbetales 67.000 rbd. til arbejdets fortsættelse. Det følgende år er krigen imidlertid forbi, og havnens betydning som flådehavn bliver dermed af ganske underordnet natur.

Den 11' maj 1814 fremsendes rapport til kongen om hvad der er foretaget ved Humlebæk havn, idet der forespørges, om arbejdet skal fortsættes. Den 22' maj bestemmer kongen, at fortsættelsen af havneanlæget skal standses indtil videre, „men for at det, som allerede deraf er færdigt, ikke skal indhente nogen Skade er det Vor allernaadigste Villie, at Molerne skulle fuldføres." Den 3' juni bevilges 10.000 rbd. til molernes færdiggørelse.

Men det er, som om denne havn aldrig kan blive færdig. Tiden er også stadig – trods pengevæsenets sanering og omlægning – præget af, at landets økonomi endnu ikke har fundet sit faste leje.

Allerede i maj 1815 melder Finants Collegiet, „at ingen Tilsagn kan gives paa de ansøgte 17.000 Rbd. til Molernes Fuldførelse og at denne Udgift troes at maa henføres til de mindre nødvendige." Arbejdet er nu indstillet på 4 mand nær. Alligevel bevilger Finants Collegiet i juli 17.103 rbd. at udbetale med de mindst mulige summer ad gangen. 1' oktober bevilges endnu 5.000 rbd.

Endelig meddeler oberst Recke den 26' oktober 1815, at *molerne* er færdige. Samtidig vedlægger han overslag på *havnens* fuldendelse og ønsker, at en anden må modtage og udbetale pengesummerne.

En træt og nedbrudt mand giver op.

Pengene som medgik til havneanlæget, udrededes af fyrindtægterne, som i den anledning blev forhøjede. Der er på dette tidspunkt til Humlebæk havn medgået ialt 404.889 rbd., og forstvæsenet skyldes endnu for leveret tømmer. Med den befalede 12 fods dybde er det kun så som så. Planen om havn i det

Politie-Anordning og Havne-Taxt

for

Havnen ved Humlebek.

Vi Frederik den Siette, af Guds Naade Konge til Dannmark, de Venders og Gothers; Hertug udi Slesvig, Holsteen, Stormarn, Ditmarsken og Oldenborg; Gjøre vitterligt:

At Vi, til at fremme Orden og til at forekomme Beskadigelse af Havnen og Havnefroerne ved Humlebek, hermed allernaadigst ville have anordnet efterfølgende bidhen sigtende Bestemmelser:

§. 1.

At Fartøier og Baade losse eller ladde i nafbrudt Orden, som de komme til Byen, og det Fartøi, som ikke inden 4 Timer efter dets Ankomst begynder og vedbliver at afhentte Skarbeft det, viger for det senere Ankomne, naar dette er færdig til at losse eller ladde, og forlanger det. Vil Skipperen eller Baadsførern ikke frivilligen lægge fra Skarbestedet, boder han til Sognets Fattige hver Gang 2 Rdlr. S. V.

§. 2.

Paa samme Maade behandles den, som ved Overlast eller vedsiom Kastning beskadiger Havnebroerne, forudsat at han erstatter Skaden.

Saa er og enhver under lige Bøde til Sognets Fattige pligtig til strax at efterkomme de Advarsler til Havnens og Havnebroernes Skaansel, som det er paalagt Havnefogden eller vedkommende Opsynsmand at give.

§. 3.

Ved Ind- eller Udskibning af Tørv, Skabning eller Sand m. fl. saadanne Varer agted nede paa, at intet deraf spildes i Vandet; til hvilken Ende saadanne Sager ikke maae losses eller laddes under en Mulct af 1 Rdlr. S. V. uden at Presenninger lægges mellem Fartøiet og Broen.

§. 4.

Ingen maa udkaste Ballast i Havnen eller i Nærheden deraf, eller borttage Sten og Grus af Moderne til Ballast; for saadan ulovlig Adfærd fastsættes herved for første Gang en Straf af 20 Rdlr. S. V. og Skadens Erstatning; anden Gang 50 Rdlr. S. V. og Erstatning; tredie Gang 2 Maaneder i Forbedringshuset.

Mulcten deles mellem Sognets Fattige og den, der opdager og beviser Broden. For tredie Gang gientagen Overtrædelse udbetales Opdageren 50 Rdlr. S. V.

§. 5.

Enhver indbefordres ved Tolkklareringen og efteroves anrlig til Sognets Fattig-Commission mod Quittering, som under behørig Forklaring fremlægges ved Tolderegnskabet.

Til nogen Erstatning for Omkostningerne og til Havnens Vedligeholdelse maae indtil videre beregnes og opkræves Havne-Afgifter efter følgende Taxt:

	S.	M.
Allun . . . . . 100 Pd.	8	Rbs.
Anchois . . . . . 1 Dunk	1	—
Aske . . . . . 1 Tønde	2	—
Baade, Joller, ikke maalte og brædte, for hver Reise	16	—
Baade og Fartøier, maalte og brædte, pr. Commercelæst, for hver Reise . . 16	—	
Baandstaver og Tondebaand . 100 Stk.	1	—
Blokstene, alle Sorter . . 1 Cubikfaun	32	—
Brændeved . . . . . 1 Faun	16	—
1 Læs	8	—
Gavnved, 1 Cubikfaun	1	—
Brød . . . . . 100 Pd.	4	—
under 100 Pd. frit.		
Bukke og Gieder, Faar, Lam, Hiort, Hind, Hare . . . . . 1 Stk.	4	—
Dunn og Fier . . . . . 1 Pd.	1	—
Fartøier, see Baade.		
Fedevarer, Smør, Fedt, Talg, i Fierding Fisk, ferst, alle Slags, frie i men Baaden eller Fartøiet betales som under Litr. B. er anført.	2	—
Flaskefeder . . . . . eet	1	—
Flasker . . . . . 100 Stkr.	3	—
Flesk, alle Sorter . . . . . 1 Side	8	—
1 Stinke	4	—
Fliser . . . . . 100 Stkr.	20	—
Fugle, tamme og vilde . . . . 1 Par	1	—
Gaas, Kalkun . . . . . een	1	—
Garn, udbent og ilmeb . . . 100 Pd.	4	—
Gavnved, see Brændeved.		
Gisdning . . . . . 1 Læs	8	—
Glas til Vinduer . 1 Kiste eller Kurv	16	—
i mindre Indpakning	4	—
Drikkeglas, en Kurv eller Fousfagte	16	—
Grids, see Svin.		
Gryn, alle Sorter . . . . . 1 Tønde	8	—
Hasselnødder . . . . . 1 Skeppe	2	—
1 Ortting eller Pose	1	—
Havrefager, Kaal undtagen . 1 Skeppe	1	—
Hefte og Qvag . . . een eller et Hoved	16	—

	S.	M.
et Fol eller en Kalv	8	Rbs.
Huder, beredte eller uberedte . . een	2	—
Jern, i Stabsgods . . . . . 1 Skpd.	32	—
mindre Partier i Forhold.		
i Stænger . . 1 Stang	1	—
i Kanoner . . . . . een	16	—
Svingbasser . . . . . een	1	—
Som . . . . . en Kasse	4	—
Instrumenter, musikalske . . . et	8	—
Kaal, alle Sorter . . . . . en Stok	4	—
Kalk . . . . . en Gaves	1	—
Klude og Lumper . . . . . 1 Læs	24	—
Kufferter og Kasser, ledige . . . een	2	—
fyldte med Glas een	6	—
Kurve, store og ledige . . . . . een	2	—
mindre . . . . . 20 Stkr.	4	—
med Varer . . . . . een	4	—
Lar, roget eller ferst . . . . . een	1	—
Lærred og Dreiel, bleget eller ubleget, 1 Stk. omtrent 100 Alen	16	—
et mindre Stk. i Forhold dertil.		
Lys og Talg . . . . . 1 Lpd.	2	—
Malervarer, Brunnrødt ꝛc. . . . 100 Pd.	1	—
Mjød og Mum . . . . . 1 Anker	2	—
Mosleirene . . . . . een	24	—
Murstreen . . . . . 1000 Stkr.	30	—
Olie . . . . . 1 Tønde	8	—
Orhoder, og andre store Fustagier, undtil Tønder, ledige . . . . . eet	2	—
fyldte . . . . . eet	6	—
halve Tønder og mindre Trætar, ledige, eet i	3	—
fyldte, eet	3	—
Papir . . . . . et Ries	2	—
Pakker, alle Slags . . af hvert 25 Pd.	1	—
Passagerer, med en Kuffert eller Vadsæk	16	—
uden Reisetøi	8	—
Potter, alle Slags . . . . . 20 Stkr.	5	—
Salt . . . . . 1 Tønde	8	—
Seilong . . . . . 1 Rulle	2	—
Sirup . . . . . 1 Fierding	2	—
Skind, Faar-, Lam- og Kalvefliud, 1 Dagger	5	—

	S.	M.
Sildestene . . . . . een	2	Rbs.
Simer, see Fedevarer.		
Staver, Pibe, Orhoved og Tondestaver 100 Stk.	8	—
Svin, levende . . . . . eet	16	—
Grise . . . . . een	4	—
Sæbe . . . . . en Ortting	2	—
Tagsteen . . . . . 100 Stkr.	6	—
Tømmer, i Tplt fra 30 til 40 Fods Længde	48	—
— 20 - 30 —	36	—
— 10 - 20 —	24	—
Planker af Fyr og Eeg over 24 Fods Længde 3 Tom. . . 1 Tplt	72	—
2 — . 1 —	48	—
1 — . 1 —	24	—
under 24 Fod den halve Dreel.		
Egetømmer til Huusbygning og Gidebygning, pr. Tubikfod i Tplt fra 8		
Tømmer og derover	1	—
Bræder . . . . . 1 Tplt	2	—
i hele Ladninger a 64 ß pr. Commercelæst.		
Tondebaand, see Baandstaver.		
Tobaksblade . . . . . 100 Pd.	4	—
Tødaf, fabrikeret . . . . . 100 Pd.	10	—
Tran . . . . . 1 Tønde eller 120 Potter	8	—
Træer til Plantning . . . . . eet	1	—
Torv . . . . . et Læs	8	—
Uder, Stue- og Tuffels . . . . . eet	8	—
Ulbent Bøsk . . . . . 1 Pnd.	16	—
Vogne med Jordsæt . . . . . een	16	—
aabne . . . . . een	8	—
Vor og Vorlos . . . . . 1 Pnd.	4	—
Vine og fermnede Brændevine . et Anker	4	—
Af Gods eller Varer herovenn ubenævnte, svares:		
1 Tønde	4	—
1 Pnd.	1	—
en Dragt paa en Børe eller Trillebør	8	—
saameget som føres paa en Arbeidsvogn	32	—
men paa en Bonde-Pindevogn .	16	—
Baade eller Fartøier, for hver Dag, pr. Last	4	—
Fuulle de over 2 Dage blive liggende ved Broen, da for hver Dag over 4, . . . pr. Last	2	—

Hvilket herved til alle Vedkommendes Efterretning bekiendtgjøres.

Givet i Vor Residentsstad Kiøbenhavn den 13de Junii 1814.

Under Vor Kongelige Haand og Segl.

Frederik R.

L.S.

Sehestedt.

Oldenburg. Stoud. Schleyer.

Thomsen.

Fig. 2. Plakat fra 1814 med ordensbestemmelser for havnen samt havnetakster.

indre bassin har måttet forlades. Dybden har næppe her målt mere end de tidligere omtalte 4 à 5 fod, og intet tyder på, at der har været udført bolværk eller anlægsplads. I 1816 realiseres, hvad man har af tiloversblevne pæle. Det følgende år afholdes auktion over effekter og inventar fra havnebyggeriet, halvandet hundrede skubkærrer samt spader, pramme, køjer og madrasser. Der indkommer 2811 rbd.

– – –

Men selvom havnen således ikke er fuldført, har den dog længe været stærkt benyttet. På strækningen mellem København og Helsingør fandtes på det tidspunkt ingen andre havne, der kunne søges af større fartøjer. Galejhavnen i Nivå såvelsom landingsbroen ved Vedbæk var kun for småbåde. Allerede i 1813 er antallet af fartøjer, der søger Humlebæk havn, så stort, at det anses for betimeligt at ansætte en havnefoged. En havnefoged kan dog ikke udnævnes, førend havnearbejdet er afsluttet, og rent foreløbig fungerer da løjtnant *Leschly*, som fra første færd har været beskæftiget ved havnens anlæg. Han besørger oppebørslen og får en strandtoldbetjent som medhjælp til opsyn.

Denne midlertidige ordning har dog ikke fungeret fuldt tilfredsstillende, for i 1814 fremsætter en kreds af fiskere og småskippere et bønskrift om „at faa en duelig Sømand ansat til Havnefoged (i Stæden for den nuværende Soldadten) som har ej mindste Kundskab om Søefarendes nødvendige Hjælpemidler." Ordningen er dog som nævnt rent foreløbig, og man har allerede udpeget skipper og dannebrogsmand *Peder Madsen* som værende velegnet til stillingen, når denne kan oprettes.

Hidtil har havneafgifter været opkrævet „som ved Landingsstedet ved Vedbek", men nu fastsættes de nærmere takster „til nogen Erstatning for Omkostningerne og til Havnens Vedligeholdelse" ved en kongelig „Politie-Anordning og Havne-Taxt for Havnen ved Humlebek" af 13' juni 1814. Her anføres havneafgiftens størrelse for mangfoldige varegrupper fra Allun og

Anschois til Geder og Bukke og fra Klude og Lumper til Vox og Voxlys.

Men samtidig fastsættes ordensregler, idet „Vi, til at fremme Orden og til at forekomme Beskadigelse af Havnen og Havnebroerne ved Humlebek, hermed allernaadigst ville have anordnet efterfølgende didhen sigtende bestemmelser:

§ 1.

At Fartøier og Baade losse eller ladde i uafbrudt Orden, som de lægge til Broen, og det Fartøi som ikke inden 4 Timer efter dets Ankomst begynder og vedbliver at afbenytte Slæbestedet, viger for det senere Ankomne, naar dette er færdig til at losse eller ladde, og forlanger det. Vil Skipperen eller Baadføreren ikke frivilligen lægge fra Slæbestedet, bøder han til Sognets Fattige hver Gang 2 Rbdlr. S. V.

§ 2.

Paa samme Maade behandles den, som ved Overlast eller voldsom Kastning beskadiger Havnebroerne, foruden at han erstatter Skaden.

Saa er og enhver under lige Bøde til Sognets Fattige pligtig til strax at efterkomme de Advarseler til Havnens og Havnebroernes Skaansel, som det er paalagt Havnefogden eller vedkommende Opsynsmand at give.

§ 3.

Ved Ind- eller Udkastning af Tørv, Giødning eller Sand m. fl. saadanne Varer agtes nøie paa, at intet deraf spildes i Vandet; til hvilken Ende saadanne Sager ikke maa losses eller laddes under en Mulct af 1 Rbdlr. S. V. uden at Presenninger lægges mellem Fartøiet og Broen.

§ 4.

Ingen maa udkaste Ballast i Havnen eller i Nærheden deraf, eller borttage Steen og Gruus af Molerne til Ballast; for saadan

ulovlig Adfærd fastsættes herved for første Gang en Straf af 20 Rbdlr. S. V. og Skadens Erstatning; anden Gang 50 Rbdlr. S. V. og Erstatning; tredie Gang 2 Maaneder i Forbedringshuset.

Mulcten deles mellem Sognets Fattige og den, der opdager og beviser Brøden. For tredie Gang gientagen Overtrædelse udbetales Opdageren 50 Rbdlr. S. V.

§ 5.

Bøderne indfordres ved Toldklareringen og afleveres aarlig til Sognets Fattig-Commission mod Qvittering, som under behørig Forklaring fremlægges ved Toldregnskabet."

For udøvelsen af havnefogedtjenesten er der fastsat almindelige regler i „Instruction for Havnefogederne i Danmark", hvorefter „en Havnefogeds Kald er at være Havnebestyrelsens nærmeste Politie- og Tilsyns-Betjent i alt hvad Havnevæsenets Tarv fordrer." I den udarbejdede foreløbige instruktion specielt for havnefogeden i Humlebæk hedder det:

„Havnefogeden skal føre Politieopsynet over Orden i Havnen. Der skal være anviiste Pladser for ethvert Slags Fartøier, de som laste eller lade Brænde, Tørv eller hvilket som helst i Forening med Fartøiernes Beskaffenhed. De Fartøier som blot komme ind for at søge Læ i Havnen skulle ligeledes have deres bestemte Liggeplads og de større Fartøier maa ikke ligge de mindre til Hinder, hvilket af Havnefogeden skal paavises dem.

Kun dybtliggende Skibe maa ligge ved Indløbet og sydostlige Havnearm for ikke at ligge de indkommende Skibe til Hinder, og i sin Tid ikke heller i Canalen fra den ydre Havn til Bassinet.

Dersom en Skibsfører uden grundet Aarsag ikke adlyder Havnefogedens Anvisning, da er denne berettiget til at kappe hans Toug."

Det sidste kunne synes at være en lidt vel drastisk foranstaltning, men skrappere er dog et forslag, der en snes år senere

stilles Toldkamret i København af en havnefoged fra Humlebæk, idet det går ud på, „at anskaffe 3–4 Jernkjættinger med Laase til for at fastholde de Fartøier, hvis Førere nægter at betale de anordnede Havnepenge." Toldkamret svarer dog klogeligt, at man ikke finder en sådan foranstaltning tilrådelig.

I 1816 oprettes da endelig havnefogedstillingen ved kgl. resolution af 30' januar. Havnefogeden får for varetagelsen af sit hverv „allernaadigst tillagt fri Bolig og indtil videre Afbenyttelse af den fra Havnen overblivende Jord samt i fast Løn 100 Rbd. af Havnens Indtægter og det halve af de 4 p.Ct, som ere tilstaaede for Oppebørslen.

Da Skipper og Dannebrogsmand Peder Madsen, som Vi allernaadigst havde tiltænkt Bestyrelsen af ovennævnte Havnefoged-Tjeneste, formedelst hans Ukyndighed i at skrive og regne ikke kan overdrages samme, ville Vi til denne da allernaadigst herved udnævne Underofficer i Prinds Chr. Friderichs Regiment Ove Høeg Keill under de anførte Vilkaar, hvorimod Vi af særdeles Naade ville have Skipper Peder Madsen forundt for eengang en Gratification af 100 Rbd. af Havnekassen."

I de tider var havnefogedposten ved Humlebæk en anset og eftertragtet stilling. Den blev ikke besat med hvemsomhelst men i reglen med en mand, om hvis person der stod en vis respekt.

Når stillingen opslås ledig, melder der sig gerne 10–15 ansøgere. Som oftest er disse, eller har været, ansat i hær eller flåde. Går man ansøgningerne igennem, fæster man sig navnlig ved, at der blandt ansøgerne jævnlig er flere tidligere førere af kaperfartøjer, som oftest dekorerede og særdeles velanbefalede, og sådanne folk skulle naturligvis, forudsat at skrive- og regnefærdighederne ellers er i orden, være særlig velegnede.

Der er selvfølgelig også her, som i vore dage, folk der ved besættelsen af en sådan stilling glatvæk søger uden at have så meget som de simpleste forudsætninger for at kunne bestride den. Nedenstående ansøger nævner således kun, at havnefogedstillingen vil være hans redning, men ikke et ord om kvalifikationerne:

„Allernaadigste Konge!

Min og talrige Families tunge Skiæbne giør det nødvendigt allerunderdanigst at anraabe Deres Majestæts høie Naade om Rædning for mig og min ved Uheld og ubarmhjertige Creditorers haarde Behandling i Armod synkende Familie, da vort Maal er nermet sig med stærke Skridt, vor Undergang! Deres Majestæts! Naade og Medlidenhed er min eneste Trøst og Haab, thi hvilken Qual for mig, at faa en elsket Kone og 6 uforsørgede Børn, omsider at lide Mangel paa det allernødvendigste . . .".

Dengang som nu var det vel ved en stilling under staten som oftest særlig det betryggende moment, der lokkede. I sygdomstilfælde blev havnefogederne indlagt på et af statens hospitaler. Der var vel ingen pensionsordning men dog en enkeforsorg, omend denne bærer et stærkt præg af almisse, som det fremgår af den følgende skrivelse, hvor en enke efter en havnefoged søger om hjælp for sig og sine børn:

„Gientagne Gange har jeg underdanigst undertegnede Enke efter afdøde Havnefoged Aannensen ved Humlebek vovet at beklage min trængende Forfatning med mine 5 smaae, uforsørgede Børn uden noget Huslye eller Andet til Underholdning end mine Hænders forgjæves Arbeide og gjort mig saa fri at udbede mig Det høikongelige Generaltoldkammers og Commerce Collegies naadigste Understøttelse og ligesaa tidt har jeg været saa lykkelig at nye dette Collegies naadigste Hjælp. Da endnu ingen af mine Børn har den Alder, at de enten selv kan ernære sig eller bidrage noget dertil, og min Forfatning saaledes er den samme, saa giver jeg mig atter den underdanige Frihed at bønfalde det høikongelige Collegium om end en liden Hjælp for at vorde reddet fra den Fare: enten selv eller mine Børn at blive det Offentlige til Byrde.

Ane Marie Aannensen."

Og to år senere:

„Underdanigst Enke efter afdøde Havnefoged Aanensen paa Humlebek giver sig atter den Frihed at beklage sig for Det kgl. Generaltoldkammer sin Trang i denne dyre Brødtid for Opholdet til sig og sine Børn hvortil kommer, at jeg var 1/4 Aar syg og endnu er hjemsøgt med Koldfeber. Denne min trængende Forfatning giver mig Mod til atter at bede og bønfalde det høie kongelige Collegium om en liden Hjælp til Opholdet, og dets saa ofte mig før naadigst ydte lindrende Hjælp indgyder mig tillidsfuldt Haab om ogsaa denne Gang er erlange en naadigst Bønhørelse."

Hver gang var den ydede hjælp 16 rbd.

Et ejendommeligt træk er det, at havnefogederne i Humlebæk i forrige århundredes første halvdel alle dør efter kun 4–5 års virke i tjenesten. Allerede året efter sin ansættelse bliver Keill syg, og i 1819 er sygdommen så alvorlig, at han må tage sin afsked. Året efter dør han.

Blandt ansøgerne til stillingen som hans efterfølger udnævnes „Styrmand Aanensen som er bosat paa Humlebek og fremlægger fordeelagtige Vidnesbyrd for hans Duelighed og Opførsel og har yttret megen Lyst til at blive Havnefoged." *Aanensen* – hvis navn endnu er bevaret gennem hans efterkommere i Humlebæk (*Aanonsen*) – viser sig i enhver henseende at være den rette mand på posten, som ikke er blevet mindre krævende på det sidste.

Havnen er stadig ufærdig og arbejdet på den standset. Men nu melder der sig et nyt og vanskeligt problem: Dybden i havnen aftager.

– – –

Allerede i december 1818 meddeler havne- og fyrinspektør *Henne* Generaltoldkamret, at en tangdynge på ca. 40.000 kubikfod har lagt sig i havnemundingen, således at der kun er 5 fods dybde i stedet for den sædvanlige dybde på 9 á 10 fod. Det er naturligvis generende for benyttelsen og nedsætter indtægten

betydeligt. „Saaledes søgte adskillige Fartøier tilflugt i denne Havn ved Islægget i December men kunde ikke komme ind og søgte derfor over til Landscrone." Henne foreslår samtidig at benytte det indre bassin i den tilstand, det er, til reservoir samt at anlægge en dæmning mellem det indre og ydre bassin og deri anbringe stigbord eller sluseporte.

Forhandlinger frem og tilbage resulterer i, at der foreløbig bevilges 400 rbd. årlig til havnens vedligeholdelse og udmudring. Endvidere bevilges der een gang for alle 2.000 rbd. til opførelse af et stenbolværk og anskaffelse af en muddermaskine og 2 mudderpramme, „som besørges forfærdiget i Helsingøer og transporteres til Humlebek, naar Vejrliget dertil er bequemt." Under Aanensens ledelse går 5 mand, der arbejder i akkord, igang med uddybningsarbejdet „og Tangs Opfiskning i Havneløbet."

Men næste år er det lige galt og næste år igen. År efter år foretages oprensning og ligeså hurtigt sørger naturen for, at indløbet tilgrundes. Således rapporterer Aanensen i november 1823, efter at sommerens uddybning og oprensning er fuldført, at „Indløbet er i en Storm tilskyllet med Tang og Sand", og at han har antaget fiskerbåde til at optage tang. Opmudringen har det år kostet 684 rbd. 45 sk., medens havneafgiften har indbragt 850 rbd.

Havnefogedens rapport foranlediger, at havne- og fyrinspektør Henne overfor Generaltoldkamret foreslår udførelse af en tangskærm vinkelret ud fra hver af de to moler som vist på kortet over havnen. Henne meddeler samtidig, at „han ei kan opgive Havnens Vedligeholdelse, uagtet Naturen synes at arbejde den meget imod." Et overslag viser, at de to tangskærme, hvortil vil medgå 40 stk. 12 til 24 alens bøgepæle, kan udføres for kun 1565 rbd. Pengene kan dog ikke bevilges.

I januar 1825 meddeler Henne, at Aanensen er syg, „formentlig som Følge af hans Aktivitet og Arbejden med Havnen", og ønsker ham indlagt på hospitalet i Helsingør „for at skaffe ham hans tabte Helbred tilbage." Men det var for sent.

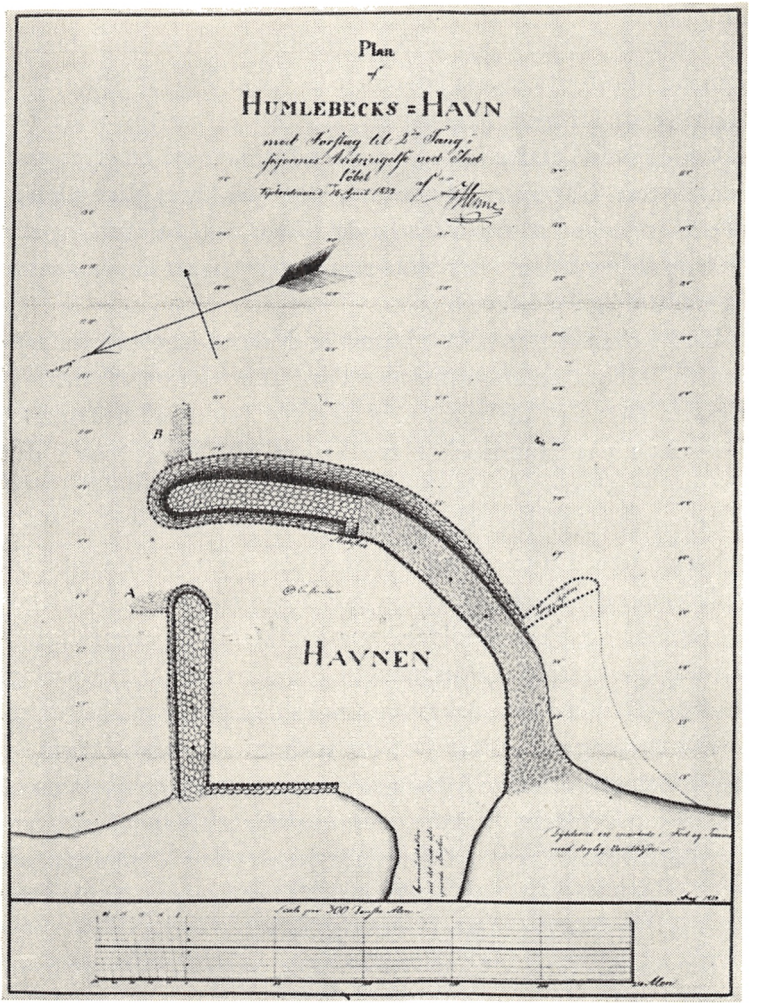

Fig. 3. På denne plan af havnen fra 1824 er vist de foreslåede to tangskærme vinkelret ud fra molehovederne. Midt i indsejlingen er angivet »En stor Steen«. Nederst fører kanalen til det indre bassin.

Havnefogederne skifter, men arbejdet er det samme. Om efteråret rapporteres det, „at der har været Vanskeligheder med Havnefogeden og Arbejdsfolkene ved Uddybningsarbejdet. Nogle

paastod, at han ikke forstod sig saaledes paa dette Arbejde som sin Formand. Det menes, at Klagerne hidrører fra hans mindre humane Maade at omgaas Folkene paa." Samtidig rapporteres, at nogle af de farligste blinde pæle, der står et par fod uden for molen og 3 fod under dagligt vande, uden tvivl må omgives med duc d'Alber. Når disse „blinde pæle" har fået lov at blive stående således, skyldes det, at havnearbejdet tildels var ufuldført, og når man nu er begyndt at interessere sig for dem, ligger der en ganske pudsig tildragelse bagved.

Under overskriften „Naar Barnet er druknet, kaster man Brønden til" skriver en anonym indsender i *„Politievennen"* den 15' oktober 1825, at „tidligere stod der ved Enden af den søndre Havnearm paa Humlebek Havn Stager med Koste paa i den Hensigt at advare de Indsejlende for de derværende blinde Pæle" samt, „at siden d 1ste August ingen af disse har været paa deres behørige Sted. Da man med Billighed kan formode, at Ordre fra vedkommende Havne-Direction har foraarsaget disse Vartegns Opsættelse og Vedligeholdelse saa vil Mangelen deraf formodentlig kun hidrøre af Forsømmelse paa dens Side, det er paalagt at vedligeholde dem. Bekostningen kan næppe være betydelig.

Eftermiddagen d. 10de October indkom i bemeldte Havn en Baad hjemmehørende i Helsingøer indeholdende en Ladning af vist ikke ubetydelig Værdie, der formedelst Mangel paa ommeldte Advarselstegn ved de blinde pæle – sank – og dens Last blev følgeligen bedærvet. – Dersom Kostene senere skulde være udsatte, saa er jo det gamle Ordsprog sandt."

Havne- og fyrinspektør Henne undersøger sagen og havnefogeden erklærer „det anførte Factum for usandfærdigt, da Mærkerne nødvendigen have været borttagne nogen Tid for at Mudderprammene kunde komme tæt til Molehovedet, og saa strax igjen opsatte." Man lader sig derefter nøje med, at havnefogeden skaffer en erklæring fra den pågældende bådfører til indrykning i *„Politievennen"*.

Denne indeholder derefter den 5' november 1825 følgende

Erklæring.

I Anledning af det, i Politievennen Nr. 511, den 15de Octbr. d. A., Indrykkede, angaaende Humlebæks Havn, finder jeg mig villig og skyldig til, paa den constituerede Havnefoged Stockmars Opfordring, at erklære: at jeg, den 10de d. M. maatte søge Tilflugt i Humlebæks Havn med mit Fartøi, formedelst en i Søen paakommende Læk, og at jeg hverken ved Ind- eller Udseiling, støtte paa nogen blind Pæl, eller fandt mindste Hindring, samt at jeg følgeligen hverken veed noget om, eller har nogen Deel, i dette usandfærdige Avertissement.

Helsingøer den 29de Octbr. 1825.

Lars J. Bornholm
Fører af en Dæksbaad.

Humlebæks havns historie for de følgende 35 år er en bitter og ydmygende beretning om statsdriftens tungtvirkende maskineri og samtidig en bekræftelse på den gamle sandhed, at det er dyrt at være fattig. For teknikerne er der med deres praktiske erfaring og kendskab til de stedlige forhold ingen tvivl om, at ulemperne med tilsandingen *kan* afhjælpes radikalt ved en efter forholdene beskeden bekostning. Men de kan ikke vinde de administrerende embedsmænd for dette synspunkt, fordi disse — hæmmet af et budgets snævre ramme — fristes til at springe over, hvor gærdet er lavest, at vælge den i øjeblikket billigste udvej.

Gang på gang fremsender havne- og fyrinspektøren og dennes assistent, kaptajnløjtnant *Leth,* forslag til forebyggelse af ulemperne een gang for alle, så de store årlige vedligeholdelsesudgifter kan spares. Det første forslag om primitive tangskærme eller høfder vinkelret ud fra molerne forlades snart til fordel for et en del dyrere forslag om forlængelse af søndre mole ud til græsbunden. En senere tid viste, at de sagkyndige havde set rigtigt.

Men i mellemtiden fortsættes de molboagtige økonomiske dispositioner.

I oktober 1826 indberetter Henne, at der i den forløbne som-

mer er „bleven udmudret inden i og uden for Havnen 334 Pramme indeholdende omtrent 30.000 Kubikfod, og Dybderne befandtes nu saaledes, at Fartøier til 8 Fods Dybgaaende godt kan passere ud og ind med daglig Vande. 14 Dage tidligere var dog Passage til 9 Fods Dybtgaaende men ved en Storm af SO for 8 Dage siden er Sandfladen udenfor opgrundet næsten en Fod.

Den store Stens Optagelse var i Aar igen mislykket, idet Tangen gik itu. Jeg haaber det lader sig gøre at faa en svær Jernstang fra Batteriet 3 Kroner. Imidlertid fik Havnefogeden en anden temmelig stor Sten op som laa grumme slemt uden for Havnen næsten midt i Passagen og hvorover der kun var 6½ Fod Vand. Besynderligt nok at jeg aldrig har truffet paa denne Sten eller hørt Tale om den før! Da den var optagen, efterlod den et Hul af 11 Fods Dybde."

Fra kaptajnløjtnant Leth foreligger den 30' april 1829 følgende ganske livfulde rapport, der dels giver et billede af havnens liv og dels trækker problemerne op:

„Ifølge Hr. Kommandør Kaptainens Ordre rejste jeg den 27 d. M. til Helsingøer og foretog derfra den følgende Dag Undersøgelse af Humlebæks Havn, hvorover jeg hermed har den Ære at afgive følgende Beretning.

Som sædvanlig var den ved Mudringsarbejdet forrige Aar til godt 8 Fods Dybde udgravede Rende fra Havnehovederne udefter over Sandrevlen allerede med Efteraarets sydlige Storme tilskyllet, saa at der nu kun fandtes 6 à 6½ Fod Vand paa denne Strækning; inde i Havnen derimod eller fra Havnemundingen ind efter forbi Trappen havde Dybden holdt sig til ca. 9 Fod, men længere ind efter langs syndre Mole var Grunden stærkere aftagendet end ifjor, foranlediget ved at det gennem Bækken bag ind i Havnen kommende overhaands Vintervand havde medført en Mængde Sand som havde kastet sig langs syndre Mole paa ommeldte Sted. Isen havde ingen Skade gjort paa Molerne i denne Vinter, derimod var som sædvanlig Fylden hist og her sjunken paa synder Arm hvilket ved et Par Dages

Arbejde kan bringes istand. Med Isen var derimod tilført og henkastet 3 før ukendte Sten i Farvandet paa Sandrevlen, hvilke Havnefogeden med et Par Fiskere havde akkorderet om at optage for 1 Rbdaler. Imellem begge Havnehovederne befandtes ved Isens Bortgang en Bunke Tang at have lagt sig som foranledigede at her kun var 5 Fod Vand; denne Tangdynge havde Havnefogeden strax ladet bortrydde for at Passagen ikke ganske skulle spærres; dette i Forbindelse med den ommeldte ringe Dybde havde imidlertid foranlediget at en Nordbaad paa 24 Læster som stak 5½ Fod og som skulde lade for Ejeren af Krogerup maatte indtage sin hele Last udenfor Havnen ligesom et andet Fartøj der senere ladede Brænde maatte indtage den sidste Rest udenfor Havnen, alt af Mangel paa fornødent Vand.

Havnefogeden havde fremdeles efter Herr Kommandør Kaptainens mundtlige Ordre ved hans Ophold her i Byen ladet Muddermaskine og Prammen efterse og lapsalve saa at de stode færdige til at sættes i Vandet hvilken Reparation forøvrigt kun havde været af ringe Betydenhed, da disse Redskaber efter det ifjor foretagne fuldstændige Eftersyn havde holdt sig sikkerlig godt. Jeg gav Havnefogeden Ordre til strax at sætte Muddermaskinen og Prammen i Vandet og snarest muligt at paabegynde Udmudringen hvor den væsentligst behøvedes, nemlig fra Havnemundingen udefter gennem Sandrevlen og for det første kun at grave en Rende til 7½ Fod Dybde for hurtigst muligt at skaffe Ud- og Indfart tilveje for de Havnen sædvanlig besøgende Tørve- og Brændefartøjer. Dette Arbejde forventer Havnefogeden endda ikkun med al Anstrengelse, som jeg paalagde ham at iagttage, at faa tilendebragt i kortere Tid end 6 á 7 Uger, da nemlig Søgangen hyppig lagde Hindringer ivejen for Muddermaskinens uafbrudte Virksomhed udenfor Havnen; Siden efter maa denne Rende eftergaas og graves dybere eftersom Tiden det tillader og endelig maa det bag indskyllede Sand optages langs syndre Mole, hvilket altsammen vil udkræve Muddermaskinens idelige Arbejde hele Sommeren igjennem.

Med hvert Aar ser man saaledes tydeligen hvorlunde Udmudringsarbejdet forøges idet Landgrunden mer og mer tiltager, saa at der desværre er Grund til at antage, hvis dette Onde ikke ved kraftige Midler modarbejdes, at Havnen om faa Aar bliver ubrugelig, da den udkrævede Udmudring som hidtil immer kun var paliativ, snart ikke længere kan bestrides med de havende Kræfter. Det er derfor efter min Formening højst nødvendigt at man alvorlig tænker paa at sætte dette Onde en Grændse, hvorved den idelige Udmuring kunne indskrænkes, eller vel endog ganske ophøre; dette kunde nemlig ske ved, overensstemmende med Herr Kommandør Kaptainens tidligere ytrede Tanker, at der fra syndre Havnehoved udbyggedes en Arm eller Skjærm i Direktion omtrent ONO ud til 11 á 11½ Fod Vand, hvor den naturlige Græsbund findes, hvilket udgør en Distance af nogle og tyve Favne; langs med denne Arm kunde man da være temmelig vis paa at en Rende paa hvilkensomhelst Dybde indtil 11 á 11½ Fod, kunde holde sig, da bemeldte Arm ganske vilde afvise og forhindre den nu med sydlige Storme bestandig indfindende Indskylling af Tang og Sand i den aabne Rende og mellem Havnehovederne, hvilken Ulempe derimod aldrig ifølge Erfaringerne synes med nordlige Vinde. Havnerummet kunde da udmudres een Gang for alle til samme Dybde ved Hjælp af Hestemuddermaskinen i Helsingøer, og saaledes blive væsentlig forbedret, idet det bliver tilgængeligt for langt større Fartøjer end hidtil, ja endog i visse Tilfælde bliver Tilflugtshavn for saadanne. Bekostningen herved af en 5 til 6.000 Rbdlr. vilde snart tilbagevindes ved forøgede Havneindtægter, men fornemmelig ved at 4 til 500 Rbdlr. besparedes i aarlige Udmudringsomkostninger, som nu medgaar uden at Havnen engang kan siges at være brugelig eller tilgængelig uden for Baade, da nemlig en sydlig Storm er istand til i kort Tid at forstyrre hvad man i flere Maaneder har arbeidet paa ved Udmudring, og med det samme kunde maaske ogsaa det skadelige Vand som kommer bag ind i Havnen gjennem Bæk-

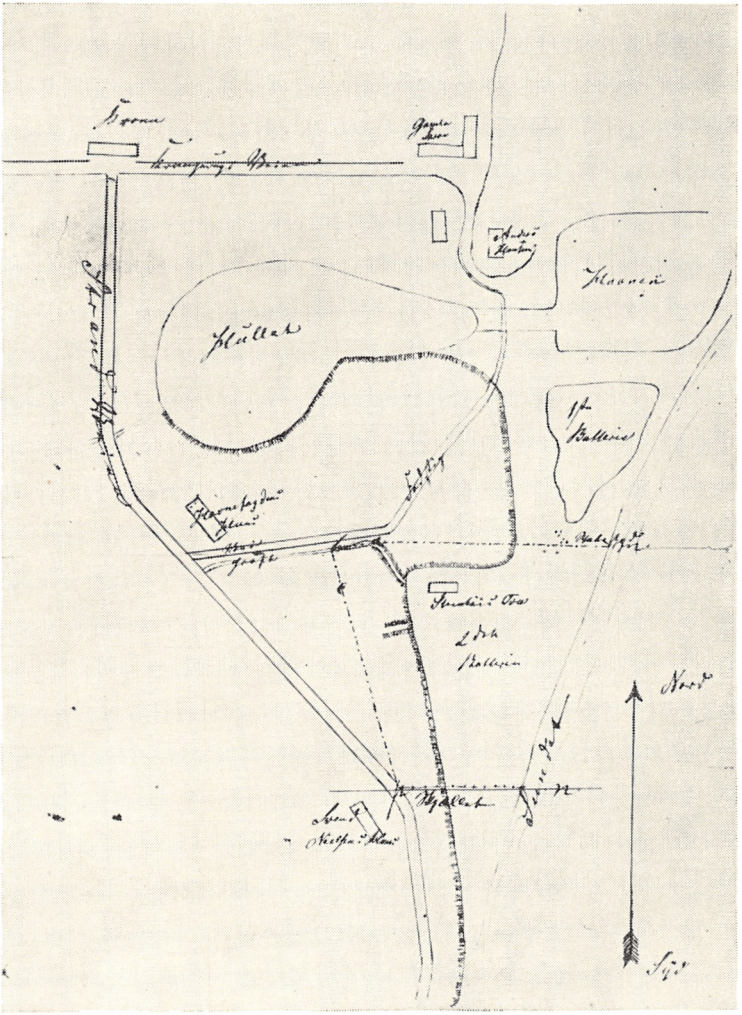

Fig. 4. Kortskitse fra 1845 med »Hullet«, havnen og det umiddelbart syd for denne beliggende batteri fra 1808. Et ca. 100 år ældre batteri er angivet lidt længere mod syd. Syd for hullet ses den tidligere havnefogedbolig ved Strandvejen, hvorfra en sti fører ned til havnen. Helt mod nord ses kroen og ved svinget nedenfor bakken den vinkelbyggede kro.

løbet og som afsætter Sand i Havnen letteligen afdæmmes og afledes andetsteds.

For at der kan gjøres nogen Vei med den i Aar fornødne betydelige Udmudring, paalagde jeg Havnefogeden at forsøge at bruge 2 Skifter Mandskab til Maskinen som da uafbrudt hele Dagen kan holdes igang, i hvilken Anledning han udbad sig, til de paaløbende Udgifters Bestridelse, af Collegiet tilstillet et Forskud af 300 Rbdlr."

Arbejdet med at tømme Danaïdernes kar fortsættes troligt, kun afbrudt nogle uger hver sommer i høstens tid „naar Mudderfolkene har deres Hoveri til Herregaarden og dertil deres egen Høst." I 1840 forfærdiger skibs- og bådebygger *M. M. Nærum* fra Humlebæk (også et af de slægtsnavne der endnu er bevarede på stedet) en ny mudderpram, 20 fod lang, 8½ fod bred og 2½ fod dyb for 120 rbd. Den gamle er nu helt råddden efter mange års tro tjeneste bortset fra en lille udflugt, den i 1833 så sit snit til at foretage til Sverige, hvorfra fisker *Lars Pedersen* af Humlebæk formedelst 16 rbd. førte den uskadt tilbage. Den betegnes i inventarlisten som ubrugelig og henligger som vrag i havnen efter sidst at have været udlånt til brug for broarbejdet ved Vedbæk. Den er nu udset til at skulle tjene havnefogeden som brændsel. Men den lurer dem allesammen, havnefogeden, kaptajnløjtnanten og kommandørkaptajnen. Ved storm og højvande i december 1843 tager den chancen og driver til søs og „der saas ikke senere Spor af den."

– – –

I 1847 indledes en ny epoke for Humlebæk havn. Det første lystfartøj dukker op. Spørgsmålet rejses, hvorvidt både af denne art kan fritages for erlæggelse af havneafgift. Sund- og Strømtold Contoiret i Helsingør oplyser i denne forbindelse overfor Canal-, Havne- og Fyrcontoiret, at spørgsmålet allerede tidligere har været drøftet i forbindelse med udenlandske lystfartøjers besøg. I den anledning er der udfærdiget kgl. resolutioner, som tilstå engelske jagtklubber og den kejserlige russiske jagtklub i

St. Petersborg begunstigelser i danske havne. De er alle ensartede og af følgende ordlyd:

„Vi tillade allernaadigst, at de den N.N. Jagtklub tilhørende Lystfartøier saalænge de ikke i danske Havne udlade eller indlade Kjøbmandsvarer eller deltage i nogen Slags Handel sammesteds, skulle være fritagne for Fyrpenge og Klarerings-Omkostninger, ligesom også være fritagne for disse Afgifter og for Sportler til Øresunds Toldkammer, naar de ikke føre Kjøbmandsvarer gennem Sundet, og at Klubbens Skibe for at legitimere sig som berettigede til disse Fritagelser have at forevise behørigt Pas til Jævnførelse med hvilket, Klubben aarligen vil have at indsende Lister over de samme tilhørende Skibe."

Sund- og Strømtold Contoiret fremfører herefter som sit synspunkt – der da også tages til følge – at vel skal der efter reglerne erlægges havneafgift, men når udenlandske lystfartøjer er fritagne „findes det ikke alene billigt men ogsaa fornødent, at en lignende Rettighed bliver tilstaaet vore egne Lystfartøier, da fremmede Fartøier ei bør favouriseres mere end Landets egne." For medlemmer af klubber skal der udstedes et pas på båden, og lister over fartøjerne må udsendes hvert år fra klubberne til havnene.

– – –

I de åringer begynder imidlertid også en anden trafik på Humlebæk at gøre sig gældende, nemlig dampskibsfarten. Helsingøers Dampskibs Interessentskab har hjuldampskibet „Hamlet" gående i fast rute mellem København og Helsingør. Undervejs anløbes Vedbæk og Humlebæk, og passagererne må erlægge de taxtmæssige bropenge for at komme i land eller ombord – og det skønt skibet slet ikke lægger til i Humlebæk på grund af den ringe dybde i havnen. Det er forståeligt, at dette forhold fremkalder irritation. I en skrivelse, hvor dampskibsselskabet i 1842 søger Generaltoldkamret om fritagelse for erlæggelse af broafgift for passagerer i Vedbæk og Humlebæk, anføres såle-

des fra Humlebæk, at „flere unddrage sig ogsaa Afgiften ved, naar de sættes ombord og ere paa Siden af Skibet at fordre større Sedler vexlede af Fiskerne, hvilket der da hverken er Tid til eller disse ere belavede paa."

Generaltoldkamret kan ikke anbefale den ansøgte fritagelse for erlæggelse af bropenge men „vil derimod ikke have noget imod, at Oppebørslen af denne Afgift ordnes saaledes, at Dampskibsføreren selv oppebærer den og maanedligen gør Afregning med vedkommende Oppebørselsbetjente i Vedbek og Humlebek."

Denne ordning mener dampskibsselskabet dog ikke at kunne være tjent med, da det af passagererne let vil kunne opfattes som en af selskabet foretagen forhøjelse af billetpriserne. Der forhandles frem og tilbage om en ordning, og endelig fastslår *Directionen for Statsgjelden og den synkende Fond* i 1847 i en skrivelse til Generaltoldkamret, at man intet har at indvende imod, at passagererne med dampskibet til Vedbæk og Humlebæk fritages for bropenge, når der til erstatning for disse tilvejebringes tilsvarende beløb gennem højere afgifter på de almindeligste toldpligtige varer, der ind- eller udføres ved de pågældende havne. Der fastsættes derefter ny havne- og brotaxt for Humlebæk.

Dengang som nu var det en yndet fornøjelse at sejle på Øresund. Der hviler et skær af romantik over den sejltur, hvor den lystige sang toner ombord, medens skibet glider frem i den stille aften, hvor „Lyset fra Landstedet glimter bag Træer" og „ikkun Fiskerlejet sover, hviler sig ud til den tidlige Færd."

Men det var tillige den hurtigste og billigste befordring fra København til Helsingør, indtil Kystbanens åbning i 1897 konkurrerede sejladsen ud. Hvor billig den søværts forbindelse var i forhold til forbindelsen ad landevejen fremgår af nedenstående regning fra en landinspektør fra København, der i 1852 rejste til Humlebæk via Helsingør for at opmåle havnejorden:

Udlagt.

Med Dampskibet til Helsingør tour og retour ..	2 rbd.	
For en Vogn fra Helsingør til Humlebæk tour og retour	3 rbd.	32 s.
Til en Arbeidsmand i een Dag		64 s.
Tilsammen	6 rbd.	

Men man vil lægge mærke til, at billetprisen svarer til tre daglønninger for arbejdsmanden, så sammenlignet med vore dages prisniveau var det trods alt ikke helt billigt at rejse fra København til Helsingør.

Som nævnt blev passagerer og gods roet til og fra land ved Humlebæk af fiskerne. En Humlebækfisker, *Georg Larsen,* har i 1952 fortalt herom. Hans bedstefader, der blev født 1813 og døde i 1889, var færgemand indtil 1875, hvor sønnen afløste, indtil farten ophørte ved århundredskiftet.

Georg Larsen fortalte, at dampbådene gik tre gange daglig i sommertiden. Når de gik fra Rungsted, sattes der flag på formasten for det antal både, der skulle gå ud. Hver båd tog seksten til femogtyve passagerer og blev roet af een eller to mand, der således var på hårdt arbejde. Dampbåden løb gerne udenom bundgarnene, gav så et stød i fløjten og styrede ind mod havnen ca. 200 m fra molehovedet og tog farten af, medens passagererne fra en landgangstrappe gik ned i færgebåden, der holdtes fast til damperen fra en bådsmandshage bag hjulkassen. Men det kunne ske, at dampbåden havde så megen fart på, at man var langt forbi Babyloneskoven nord for Humlebæk, inden passagererne var udvekslet.

På helligdage var der gerne fire færgebåde i fart, men en 2. pinsedag kunne der godt være syv–otte både, der gik ud samtidig, altså omkring halvandet hundrede passagerer foruden deres gods. Også købmandsvarer befordredes om sommeren med bådene, medens de om vinteren hentedes ad landevejen fra Helsingør.

Dampbådstrafiken på Sundet gav således Humlebæk havn en vis betydning. Men med opfyldelsen af havnens egentlige mission som ind- og udskibningshavn stod det stadig ringere og ringere til.

I 1843 rapporteres det, at „ikke alene den private Brændeudskibning fra Humlebæk Havn er i de senere Aar aftaget men ogsaa det kgl. Brænde, der forhen udgjorde et Tusind Favne eller derover aarligt. Aarsagen er enten Havneafgifternes Størrelse eller Misforstaaelser mellem den forrige Havnefoged og vedkommende Forstbetjente, hvilket har foranlediget, at store Brændepartier fra de kgl. Skove ere blevne udskibede paa den aldeles aabne Strand ved Espergjerde og ved Sletten, norden og synden for Havnen, skjønt dette naturligvis har medført adskillige Ulemper og næppe mindre Omkostninger."

Men det, der er i vejen med havnen, er jo først og fremmest, at dybden ikke kan holdes, fordi indløbet sander til, hvilket kunne forhindres, om blot søndre havnearm blev ført længere ud. Det vil erindres, at der allerede i 1829 fremsattes et forslag herom af den tilsynsførende med havnen, kaptajnløjtnant A. Leth. Gang på gang i de følgende år foreslår de ansvarlige en sådan forlængelse udført for at undgå de årlige store opmudringsudgifter og få en under alle forhold brugbar havn. Sidst fremsætter Leth, der nu selv er avanceret til havne- og fyrinspektør, med budgettet for havnen for 1851–52 et overslag fra tømrermester *J. Steen* i Helsingør på forlængelse af søndre havnearm med 100 alen, hvorefter arbejdet kan udføres for 6.554 rd. 64 s. Samtidig er det oprindelige pæleværk langs søndre havnearm forfaldent, så der må udføres fornyelse for 988 rd. Men heller ikke dette forslag kan imødekommes, selvom renterne af den investerede kapital vil være mindre end de årlige opmudringsudgifter.

Man er blevet træt af at høre om Humlebæk havn og omgås i ministeriet med planer om at afhænde havnen og den tilhørende havnejord.

Inden vi går videre, er det imidlertid nødvendigt at præsentere en ny mand, der skal komme til at spille en stor rolle i havnens senere historie. I 1851 søger skibstømrer *Rasmus Jensen* om at måtte bygge på et areal syd for havnen, og det hedder i slutningen af hans ansøgning:

„– – Med denne Tilladelse vilde det høie Collegium ikke alene gøre mig lykkelig med Kone og Børn, men det vilde vist ogsaa være gavnligt for de her i Byen boende og paa denne Havn farende Sømænd, at en Skibstømrer tog fast Boepæl her, da disse uformuende Fiskere saa kunde faa deres skrøbelige Baade istandgjorte, inden disse blive ganske ubrugelige og ogsaa faa nye Baade byggede under eget Tilsyn, uden, som forhen, at behøve at tye til Naboriget for at faa dette Arbejde udført, samt at de paa denne Havn farende eller havnsøgende Smaaskibe kunne faae repareret den Søeskade, de ved Ulykkes-Tilfælde have erholdt."

Det tilstås ham at leje et stykke jord, 40×40 alen, på det ønskede sted, men i 1860 søger han om at få mere plads, ialt 4.300 kvadratalen, og samtidig erholde ejendommen til arvefæste. Det drejer sig om det areal, der nu optages af *Birchs baadebyggeri* og det syd for dette beliggende bådeværft. Her lå, indtil en brand i 1951 raserede det, Rasmus Jensens stråtækte hus „Gl. Holm" og det ligeledes stråtækte bådeværft. Arealet er opfyld fra opmudringen i havnen.

Rasmus Jensen får det ønskede grundstykke og samtidig arvefæste med ret til at sælge og pantsætte mod en årlig afgift af 8 rd. I indstillingen til Indenrigsministeriet fremhæves det, at han i løbet af de få år har oparbejdet „en for Havnen iøvrigt gavnlig og fordeelagtig Virksomhed, ikke alene som Skibs- og Baadebygger, men tillige som Tømmerhandler med ikke ubetydelige Quantiteter Træ fra de omliggende Skove, og at han saaledes er en anerkjendt dygtig og driftig samt respektabel Mand, der med hvert Aar har forøget sin Bedrift. –"

Der er dog et forhold, der betyder en vanskelighed for ham

under udførelsen af hans erhverv, og det er den omstændighed, at havnetaksten for fartøjer, der henligger under reparation, er dobbelt så høj her som i Helsingør. Det har haft til følge, at han er gået glip af flere reparationsarbejder, og han søger derfor i januar 1857 finansministeriet om, at taksten for både ophalet og under reparation må blive nedsat med en sk. pr. commercelæst daglig, sålænge fartøjet ligger under reparation. Derved kommer taksten til at svare til den for Helsingør gældende. Hans ansøgning imødekommes, og det ses, at der er stor sympati for denne driftige mand.

– – –

Som nævnt var der planer fremme om at staten bør afhænde havnen, og i 1860 foreligger der udkast til lov angaaende afhændelse af Humlebæk havn. Til orientering for tingets medlemmer fremsættes med lovudkastet en kort gennemgang af havnens historie, og det nævnes, at efter afslaget på den tidligere omtalte forlængelse af sdr. mole var der i forslaget til finansloven for finansåret 1858–59 opført et beløb på 3.250 rd. til en forlængelse af molen på 40 alen, men heller ikke dette blev bevilget af Rigsdagen. Der redegøres for havnens indtægter og udgifter i det sidste femår, hvor udgifterne for hvert år overstiger indtægterne, og der udtales til slut, at „da denne Havn maa anses for kun at være af ringe Betydning for den almindelige Skibsfart som Tilflugts- eller Rednings-Havn, formener Indenrigsministeriet, at der er Grund til ikke længere at bibeholde den som Statshavn, men at søge den tilligemed det til Havnen hørende Jordareal afhændet ved offentlig Auction, dersom der kan erholdes en antagelig Kjøbesum for samme, i hvilket Tilfælde Havnefogden maatte blive at entledige."

Ved Folketingets behandling af sagen foreslås, at ejeren af Krogerup, som søn af den der i sin tid har skænket arealet, skal have lejlighed til at træde ind som højestbydende uden at konkurrere ved auktionen, således at intet bud approberes, forinden man har spurgt ham, om han ønsker at overtage ejendommen

til dette bud. Et andet medlem ønsker garanti for, at den kommende ejer holder havnen uddybet. Indenrigsministeren skønner, at det er bedst og fordelagtigst, at Brun byder på lige fod med andre ved auktionen og finder det rigtigt, at det pålægges køberen at vedligeholde dybden i havnen. Han tvivler ikke om, at havnen nok skal blive en god forretning, når den ejes af en privat, driftig mand. Forslaget vedtages enstemmigt med 79 stemmer. Den 27. oktober 1860 vedtager også Landstinget loven om afhændelse af Humlebæk havn.

Meddelelsen om den forandring, der nu forestår med havnens ejerforhold, skaber stor uro og ængstelse i det lille fiskerleje.

I en skrivelse til Indenrigsministeriet af 2. november 1860 fremsætter en kreds af Humlebækfiskere, ialt 21, en anmodning om at måtte købe havnen og havnejorden til den pris, ministeriet måtte finde passende. Skulle købesummen overskride, hvad man magter, beder man dog om, at „vi fremdeles som fortil maa benytte Havnen til Opbevaring af vore Baade."

Fra ejeren af Krogerup, kammerherre C. Brun, i hvis fæstehuse en stor del af fiskerne bor, rettes to dage senere en henvendelse til ministeriet, hvor han skriver:

„Den Omstændighed, at Humlebæk Havn skal afhændes til en Privatmand har gjort stor Sensation her i Omegnen, og i Særdeleshed for Beboerne af de nærmeste Fiskerleier, Humlebæk, Sletten og Espergjærde, for hvis Fiskerbaade Havnen er til stor Nytte, saaledes som ogsaa dens forsvarlige Vedligeholdelse overalt er af stor Vigtighed for Nord-Ost-Kysten af Sjælland, da Samme er den eneste Havn imellem Kjøbenhavn og Helsingør, i hvilken mindre Fartøier og Baade kunne finde Beskyttelse, især mod Østlige og Sydlige Storme. –"

Brun fremfører videre, at selvom der ikke i gavebrevet til kong Frederik VI udtrykkelig er nævnt, at denne havn skulle være til fri benyttelse for fiskerlejernes fiskerbåde, så har „Re-

gjeringen dog stedse vist disse, for det meste fattige den Humanitet at fritage dem for Havneafgift af deres til blot Fiskerie benyttede Baade, og dette er for Humlebæks Leie endog udtrykkeligt udtalt i „Havne- og Brotaxter for Humlebæk Havn af 13de August 1827", hvori det hedder: „Liggepenge betales ikke af Baade som ere hjemmehørende i Humlebæk, saalænge de blot benyttes til Fiskefangst," en Begunstigelse som altid er blevet udvidet til de andre nærliggende Fiskerleier.

Men naar nu Havnen sælges til en anden, maaske mindre human Mand, saa vil det næppe kunde forventes, at denne vil erkjende denne Fiskernes Ret; og jeg opfylder alle disse Folks ængstelige Haab, idet jeg herved udtaler for det høie Ministerium den Bøn, at det behageligst maatte indføres i Salgsbetingelserne, som jo formodentlig vil ske ved offentlig Auction:

„At der ingensomhelst Liggepenge eller andre Afgifter skal betales af Humlebæks, Slettens og Espergjærdes Fiskerbåde for Benyttelse af Humlebæk Havn, saalænge de blot benyttes til Fiskefangst."

Endvidere henstiller kammerherre Brun, at passagererne til eller fra dampskibene, der anløber Humlebæk havn, som hidtil må være fritagne for at være nogen afgift underkastet.

Fra Rasmus Jensen fremkommer en anmodning om, at der ved salget af havnen må blive fastsat bestemmelse om, at dybden ved kølhalingspladsen og i indsejlingen må blive som hidtil.

Men den, hvem salget af havnen måske går nærmest til hjerte, er gamle havnefoged *C. J. Koch* i havnefogedboligen, det lange lave nu tegltækte hus på Gl. Strandvej umiddelbart vest for ejendommen Louisiana. Det var dengang stråtækt, 40 alen langt, 10 alen bredt og havde „en liden Tilbygning indrettet til Locum."

Han fremsender i sin nød den 26. juni 1861 følgende underdanigste ansøgning til Indenrigsministeriet:

„Etter at have tilbragt mit Liv paa Søen og heraf 6 Aar fra 1808 til 1814 som Maanedslieutenant i hvilken Tjeneste jeg allernaadigst blev tildelt Dannebrogsmændenes Hæderstegn, har jeg nu i 24 Aar været Havnefoged i Humlebæk. Man har imidlertid nu besluttet at ville nedlægge Havnen, sælge denne med tilliggende Jorder og Havneboligen, hvorved jeg i min høje Alder 78 Aar vil blive huusvild. Min nærværende Bolig, Havnefogedhuset med Omgivelser, er imidlertid bleven mig saa kjær, at jeg næppe vil kunne overleve den Dag jeg skal drage ud af Huset, jeg vover derfor underdanigst at ansøge om, at Havnefogedhuset i Humlebæk med tilliggende Have maa blive mig overdraget til Ejendom for Kjøbesum 500 rdl., hvortil denne Ejendom efter de, ifølge offentlig Foranstaltning, udnævnte Mænd under 21de denne Maaned redelig har taxeret samme. Kjøbesummen skal kontant blive betalt.

Jeg smigrer mig med i den lange Tid jeg har været i Marinens og Havnevæsenets Tjeneste stedse med Redelighed og Nøiagtighed, at have udført de mig paahvilende Forretninger, og jeg tør haabe min nærmeste Foresatte Hr. Generalkrigskommissair Leth, R. a. D. herom vil meddele mig et anbefalende Vidnesbyrd.

Naar jeg derfor underdanigst frembærer mit foranstaaende Ønske for at jeg i min nuværende Bolig, og imellem de Mennesker, der ere mig kjære, at maatte tilbringe de faa Dage, Herren endnu vil forunde mig, tør jeg haabe at saadant ikke vil blive anset for ubeskedent."

Ministeriet anser sig dog ikke for beføjet til at undtage denne ejendom fra auktionen. Med køberen af ejendommen træffes imidlertid den ordning, at Koch kan bo der for livstid mod at betale de årlige skatter og afgifter, der udgør ca. 50 rdl. I 1862 skriver han dog til ministeriet, at han nu i sin alders 79. år er udsat for at lide mangel. Han har ikke selv skrevet brevet, kun underskrevet det. I stedet for den faste håndskrift, som man

kender fra hans mange indberetninger gennem årenes løb, ser man nu en hjælpeløs, rystende underskrift.

Han minder om, at han „var med i Offensiven i 1812 mod det engelske Linieskib Africa og ved Erobringen af Orlogsbriggen Torbulent." Efter at have omtalt sine 25 år som havnefoged slutter han med at udtale, at han håber, „at man ikke vil lade Oldingen efter et hæderligt Dagværk lide Mangel i de faa Dage han endnu kan have tilbage her i Livet, og jeg tillader mig derfor underdanigst at ansøge om at forundes en aarlig Pension for min endnu korte Levetid."

Det vedtages at indrømme ham en pension på 25 rdl., men inden der er gået et år, har han lukket sine øjne for bestandig.

Det var bestemt, at havnen og havnejorden skulle afhændes ved offentlig auktion, men forinden foretages der den 21. juni 1861 en syns- og taxationsforretning ved to af retten udmeldte mænd, kammerråd, proprietair *Rasmussen* på Flynderupgaard og districtskommissair *Nærum* i Humlebæk.

Der taxeres således: Som nr. 1 hele havnejorden med det heri liggende „bassin", 1.000 rdl. Som nr. 2 selve havnen og havnepladsen, 2.000 rdl., en muddermaskine med 2 pramme 300 rdl. og alle øvrige inventarsager 100 rdl., ialt for havnen 2.400 rdl. Som nr. 3 jorden til ejendommen Humlehøj, 125 rdl. Som nr. 4 jorden til ejendommen Bakkehuset, 75 rdl. Som nr. 5 havnefogedboligen med tilliggende jord, 500 rdl. Som nr. 6 en parcel af havnejorden på 256 kvadratalen, hvorpå skal opføres en ny, muret toldvagtbygning til afløsning af det tidligere brædeskur, 12 rdl. 3 s.

Det bør måske her tilføjes, at nr. 1 ikke omfattede hele den oprindelige havnejord. En lille halv snes år forinden var en del af de arealer afstået, som nu hører under ejendommen Louisiana. Det vil føre for vidt her at komme nærmere ind på enkeltheder i denne forbindelse. Kun skal det nævnes, at staten endnu på dette sene tidspunkt af hensyn til en eventuel ny søkrig kun vil sælge mod at reservere sig, at bassinet og en 10 alen bred jord-

strimmel rundt langs dette i påkommende fald kan tilbagekøbes imod herfor at godtgøre ejeren en fjerdedel af den for det hele grundstykke erlagte købesum.

Efter endt taxation berammes der tidspunkt for auktion på Humlebæk kro. Men som det hyppigt sker i de tider, indfinder der sig ingen bydende hverken ved den 1. eller 2. berammede auktion. Ved den 3. auktion afgives kun uantagelige bud. Den 20. december 1861 afholdes endelig 4. auktion, hvor de enkelte parceller opråbes først. For nr. 2, (ovenfor nævnt) havnen, byder gårdmand *Børge Nielsen* af Tipperup 2.400 rdl. indtil efter bud og overbud jægermester *A. Brun* bliver højstbydende med 3.030 rdl. i kommission for sin fader, godsejer Brun, Krogerup. Ved det øvrige opråbte, numrene 1, 5 og 6 er samme eneste bydende og byder taxationssummerne. Tilsidst opråbes det hele samlet, og nu bliver der krig på kniven. Efter flere bud og overbud bliver jægermester Brun (i kommission) højstbydende med 7.270 rdl. mod skipper *Christensen* af København, der byder 7.260 rdl.

Lige over nytår 1862 meddeler kammerherre Brun Indenrigsministeriet, at han har solgt havnen til bådebygger Rasmus Jensen. Brun betaler straks efter hele købesummen, 7.270 rdl., kontant og ikke med 1/5 udbetaling som forudsat.

– – –

Rasmus Jensen er nu ejer af havnen men får også hurtigt lov at erfare, hvilke ubehageligheder dette kan føre med sig.

I december 1862 klager skipper *C. F. Christensen* af København – muligvis den ovenfor nævnte, der var uheldig ved auktionen – til Indenrigsministeriet over for ringe vanddybde i havnen, hvilket har forårsaget, at han er blevet stærkt sinket i Humlebæk og har måttet omlade og indtage lasten udenfor havnen, ligesom hans skib fik en læk. Han kræver nu 200 rdl. i erstatning.

Leth får sagen til undersøgelse, og det ses hurtigt, at klagen er uholdbar. Den lave vandstand er fremkaldt af syd-ostvind,

det fremgår af bøgerne, at havnen har været uddybet i sommerens løb, og til overflod fremkommer tre erklæringer i Rasmus Jensens favør, dels fra opmudringsmandskabet, dels fra fiskere og bådførere, der ligger i havnen og dels fra skipper *P. N. Magleby* af Dragør, der netop var udgående af havnen på samme tidspunkt som den klagende skipper.

Selv om Rasmus Jensen nu – efter hvad han oplyser – har i sinde det følgende år at forlænge søndre mole, får han dog nu klog af skade udvirket, at kravet om 6 fods dybde i havnen indskrænkes til at gælde tidsrummet fra 1. maj til 1. november, da det er håbløst at forsøge at opmudre om vinteren, og der i praksis hidtil også kun har været foreskreven dybde i sommerhalvåret.

Sommeren 1864 har nok været en begivenhedsrig tid for Humlebæks beboere. En eskadre under kommando af admiral *Carl Edvard van Dockum* var lagt for anker i Humlebækbugten, og der var en livlig trafik af landgangsfartøjer til og fra Humlebæk havn, så livlig, at det gik ud over Rasmus Jensens arbejdsmuligheder og påførte ham tab. Han besværer sig herover i en skrivelse til Indenrigsministeriet og udtaler, at eskadren har „ved det daglige Samquem med Land saaledes opfyldt den mig tilhørende Humlebæk Havn med Fartøier, at min Næringsvei som Skibsbygger aldeles maatte ophøre og Indtægten af Havnen i høi Grad [blev] formindsket. Paa den Tid da Eskadren ankrede op udenfor Havnen havde jeg 2de Jagter under Reparation henliggende ved Kjølhalingspladsen, men det blev gjort mig umuligt at fuldføre Arbeidet, fordi Orlogsskibenes større Landgangsfartøjer stadig forstyrrede Arbeiderne ved at tørne imod Surringsgodset, saameget mere som Landsætningen bestandig foregik paa selve Kjølhalingspladsen. – Eierne af fornævnte 2de Jagter bleve derfor nødsagede til at lade disse forlade Havnen ikkun halvt reparerede – men mit Tab indskrænkede sig ikke allene dertil, thi Orlogsskibenes Landgangsfartøier forstyrrede selv min Næringsvei som Skibsbygger, idet mine sædvanlige Kunder, af Mangel paa Plads i Humlebæk Havn, maatte søge til andre Steder."

Under henvisning til at krigens byrder bør fordeles så ligeligt som muligt søger Rasmus Jensen om en erstatning for de ham påførte tab. Men det svares, „at hans Tab maa betragtes som en af de beklagelige Følger, hvilke Krigsforholdene føre med sig, men som det ikke kan paahvile det Offentlige at erstatte."

– – –

Her slutter arkiv-optegnelserne fra den periode, hvor Humlebæk havn var statshavn, og hvorudfra det har været muligt at danne sig et billede af livet omkring havnen i den svundne tid. For den følgende tid, hvor havnen er i privat eje, er det ulige vanskeligere at følge, hvad der er sket.

Den havn, Rasmus Jensen overtog, var efterhånden gået i forfald, og der forestod et stort arbejde med at genoprette det forsømte. Han bragte havnen på fode og fik tillige forlænget søndre mole, hvorefter havnen blev så nogenlunde, som vi kender den i dag. Og det viste sig, at de tidligere havne- og fyrinspektører, der havde foreslået denne forlængelse, fik ret – der har ikke siden været nævneværdige vanskeligheder med at holde en dybde på en halv snes fod. Efter Rasmus Jensens død i 1905 førte sønnen *Daniel Jensen* havnen og bådebyggeriet videre.

Men i 1927 kommer Daniel Jensen i vanskeligheder på grund af, at han har påtaget sig kaution for en slægtning. Havnen bliver pantsat, og for at få rede penge ud af fallitboet forlanger banken, at han skal sælge grunde fra af havnejorden. Men nu bliver det fiskerne lidt for broget. Fiskeriforeningen henvender sig i ministeriet og protesterer.

Det bliver anledningen til, at spørgsmålet om sikringen af havnens fremtid bliver taget op til drøftelse. Ved kommunens mellemkomst dannes *Humlebæk Havneinteressentskab,* der et årstid senere overtager havnen for 6.000 kr. Men det er imidlertid det mindste af det. Havnen er igen i de senere år gået i forfald, og ved synsforretningen i anledning af overdragelsen opgøres istandsættelsesomkostningerne til 75.000 kr., således at der ialt vil fordres 81.000 kr., når interessentskabet skal overtage

havnen. Dette beløb tilvejebringes ved at staten yder halvdelen, Frederiksborg amt, Asminderød-Grønholt kommune og Humlebæk Havneinteressentskab hver en sjettedel.

Dermed var der dannet en basis for havnens fremtid, og i tiden siden er det lykkedes interessentskabet under ledelse af fisker *Edmund Larsen* at faa havnen til at svare sig takket være de indtægter, der kommer fra bådeværftet, et smedeværksted og lystkutterne. Men kommer der istandsættelses- eller fornyelsesarbejder i det helt store format, kan de ikke klares af driftsindtægterne. Men endnu holder bøgepælene fra det Hirschholmske og det Cronborgske Skovdistrict, selvom det – efter hvad fagfolk udtaler – faktisk er et under, at de ikke er gået til allerede for et halvt hundrede år siden.

I besættelsestiden, hvor der indførtes restriktioner for lystsejladsen, var Humlebæk målet for endnu flere lystsejlere end ellers, fordi havnen var „endestation" for det område, hvori Københavnerne måtte sejle. Og i sorte, mørklagte nætter gik der fra Humlebæk havn adskillig trafik af den slags, som det pinte tyskerne, at de ikke kunne få stoppet.

I de gamle, gulnede papirer fra havnens første tid står der hver gang, der er tale om at bygge et hus på havnens grund, at det skal være „af anstændigt Udseende", og at det ikke må være „til Vanzir for Havnen." Det er beskæmmende at konstatere, at en senere tid ikke har haft den samme forståelse men har tolereret opførelsen af et vansirende fiskehus og skæmmende tilbygninger til det fine gamle toldhus.

Alligevel er der dog en egen ynde over Humlebæk havn. Mange årsager er medvirkende: beliggenheden med udsigten ind mod fiskerlejets lange række af lave, stråtækte huse og samspillet mellem havnen og den bakkede kyststrækning bagved med store, gamle træer. Men mest skyldes det måske, at der ikke er grå betonmure men kampesten og tjæret tømmer, materialer, der får os til at føle havnen så naturlig og selvgroet.

Kilde: Generaltoldkamrets Arkiv, Sjællands Stift vedkommende. Humlebæks Havnesager. 1810–65. (Rigsarkivet).

EN HANDELSSLÆGT FRA SUNDTOLDSTIDEN

Af VICTOR THALBITZER

Slægten Thalbitzer, som jeg her skal fortælle om, kom i 1782 til Helsingør og havde derefter i 4 generationer sit hjemsted der. Det var en af de få – fra udlandet indvandrede – familier, der fæstede rod i Danmark og efter Sundtoldens ophør blev boende i Helsingør.

Navnet Thalbitzer, der med den usikre stavemåde i den ældre tid ofte også er stavet Thalwitzer eller Dallwitzer, betyder formentlig „manden fra Dallwitz", idet der findes en lille by i nærheden af Karlsbad i Böhmen ved grænsen til Sachsen af dette navn.

Det var i ældre tid en almindelig måde at betegne en emigrant på, og det har derfor betydning for slægten Thalbitzer, der synes at være udvandret fra Böhmen til Sachsen.

Den første af navnet, der findes i historiske kildeskrifter, er magister Paulus Thalwitzer fra Kirschberg i Sachsen, hvis navn findes opført i Universitetsprotokollen i Wittenberg i 1542 og senere nævnes som skolemester i byen Joachimsthal. Han havde, såvidt det kan ses, 2 sønner, hvoraf den yngste Heinrich, der er stamfader til den danske slægt, var håndværker – vistnok skrædder – og rådsherre i den lille by Eybenstock, nær ved Joachimsthal. Han døde i en alder af 84 år, og hans søn Zacharias (født 1611) førte en omflakkende tilværelse under 30-årskrigen, men endte sin tilværelse i byen Johann Georgenstadt i Sachsen, som forretningsmand, hvor også hans søn, Johannes (født 1658) drev

handel. En af dennes sønner Zacharias (1687–1739) kom i købmandslære i Berlin og etablerede sig her i 1719. Han drev engros handel vistnok med klædevarer og blev en velhavende og kendt forretningsmand i Berlin. Af hans mange børn skal her kun nævnes datteren Johanne Charlotte, der blev gift med geheimefinanzrat Engelbrecht i Berlin. De ejede en herskabelig ejendom i Behrenstrasse, hvor de førte et selskabeligt hus og altid gæstfrit modtog slægten. To af hendes brødre Heinrich Albert (1737–1785) og Carl Heinrich (1738–1786) er stamfædre til den danske gren af familien.

Allerede i 2–3 års alderen mistede de 2 brødre deres fader, og moderen døde, da de var 15–16 år gamle. Slægt og venner må derefter have hjulpet dem til uddannelse i købmandsfaget. Berlin var den gang en by i rask fremgang, men Syvårskrigen (1756–1763) bremsede dens udvikling, og byen var en tid besat af russiske tropper. Efter krigen kom den økonomiske krise med knugende skatter, der i første række ramte de besiddende klasser, og lysten til at emigrere opstod derfor hos mange.

Danmark var på det tidspunkt et land, hvor handel og søfart havde gode kår, og adskillige tyske familier udvandrede derfor dertil. Ikke alene H. C. Schimmelmann, der kom fra Hamburg, men også f. eks. Zinn, Scheuermann m. fl.

Hvornår den yngste af brødrene, Carl Heinrich, rejste til Danmark, kan ikke oplyses, men han var i 1765 i København og i forbindelse med det i 1764 oprettede kgl. octr. guineiske Handelscompagni, som han bl. a. bistod med at afsætte Compagniets aktier til sine forbindelser i Tyskland og Østrig. Han blev snart knyttet nærmere til selskabet, idet han i 1766 blev udsendt som selskabets agent til Christianssted på St. Croix. Her gjorde han tjeneste til 1770, da han vendte tilbage til København og blev meddirektør i selskabet. Som en anerkendelse af hans virksomhed i Vestindien blev han i 1770 udnævnt til kgl. hofagent. I København udfoldede han en betydelig virksomhed og blev en af byens fremtrædende forretningsmænd. Således deltog han med de

Coninck, Reiersen, stiftamtmand Scheel, John Brown, Ryberg og Fabricius i forskellige foretagender, bl. a. udsendelse af skibe til Ostindien, ligesom han deltog i aktionen mod det asiatiske Compagni's bestyrelse i 1772. I 1775 blev han grosserer, og i 1776 fik han indfødsret bl. a. sammen med den bekendte opdagelsesrejsende Carsten Niebuhr. I 1781 købte han ejendommen Rudersdal til sommerbolig, men nogle år senere kom han i økonomiske vanskeligheder og døde i 1786.

Den ældre broder Heinrich Albert Thalbitzer drog også i en ung alder til udlandet fra sin hjemstavn i Berlin. Vi finder ham første gang som preussisk generalkonsul i London i en alder af 29 år. Hvorledes han er kommet ind på denne løbebane, har ikke kunnet oplyses. Men hans fader havde haft en del gode forretningsforbindelser i England, og måske har den ældre svoger Engelbrecht hjulpet ham. Han blev gift d. 18. Aug. 1766 i St. Marylebone kirke i London med Rebecca Pinsun, datter af en kaptajn i den engelske hær. Han må allerede da have haft en god position, hvilket bl. a. fremgår af, at han lod sig male – endda 2 gange – af den kendte schweitziskfødte malerinde Angelika Kauffmann, der på det tidspunkt var en meget skattet og feteret kunstner. Det ene af disse billeder findes nu på Bymuseet på Marienlyst slot. Fra London forflyttedes han til Lissabon, derfra til Marseille, hvor han var i december 1772, da sønnen Charles fødtes, og derfra til Barcelona. Hans kone førte under opholdet her en dagbog, der endnu findes, og hvoraf fremgår, at de længtes bort, bl. a. fordi de ikke godt tålte klimaet. Efter i længere tid at have søgt forflyttelse fik han endelig i 1778 meddelelse fra Berlin om, at han skulle forflyttes til Danmark. Da hans kapital var bundet i et handelsforetagende i Barcelona, måtte hans broder i København åbne ham en kredit, og den første tid i Danmark har han og familie formentlig boet hos broderen i København og måske hjulpet ham med og deltaget i hans forretning. Den officielle udnævnelse fik han dog først i 1781.

Den 13. december 1781 tilskrev den daværende tyske (preus-

siske) gesandt von Bismarck i København regeringen her en note om, at kongen af Preussen havde udnævnt „den hidtidige konsul i Barcelona Heinrich Albert Thalbitzer til konsul i kongerigerne Danmark og Norge, hvilken har til sædvanligt ophold København, og at der eventuelt agtedes oprettet vice-konsulater i Helsingør, Christianssand og Bergen, og hvor det ellers kunne være til nytte for preussiske undersåtters handel og skibsfart," og allerede den 15. december 1781 blev denne note besvaret med, at der var givet øvrigheden de fornødne meddelelser og ordrer i anledning af anerkendelsen af denne udnævnelse.

Herefter skulle man have troet, at han havde bosat sig i København som konsul, men ved reskript af 25. januar 1782 blev han anerkendt som preussisk konsul for Danmark og Norge *med forpligtelse til at være bosat i Helsingør,* og han er derfor flyttet til denne by.

Det er muligt, at han selv har foretrukket at bo der, hvor hans kone og svigermoder, der var fulgt med til Danmark, ville føle sig mere hjemme, da der på det tidspunkt boede adskillige engelske familier i Helsingør; også økonomiske hensyn kan have spillet ind; han synes som anført ikke at have haft nogen egen bopæl i København. Også tjenstlige grunde kan have været afgørende, idet der på grund af øresundstolden var en del forretninger med tyske skibe og søfolk, der krævede en konsuls tilstedeværelse i Helsingør.

Til at begynde med har han vistnok siddet småt i det, men han fik efterhånden oparbejdet en skibsklarerer- og handelsvirksomhed. Det var dog kun få år, han fik lov at virke i Helsingør, da han allerede i 1785 den 5. maj afgik ved døden, kun 47 år gammel. Hans enke og hans svigermoder blev boende i Helsingør, og forretningen blev drevet videre under navnet salig H. A. Thalbitzers Enke & Comp. af enken og den ældste søn Henry (Heinrich); denne androg allerede den 9. juli 1785 om i faderens sted at måtte overtage konsulatet i Helsingør for Danmark og Norge og fik andragendet bevilget gennem ministeren

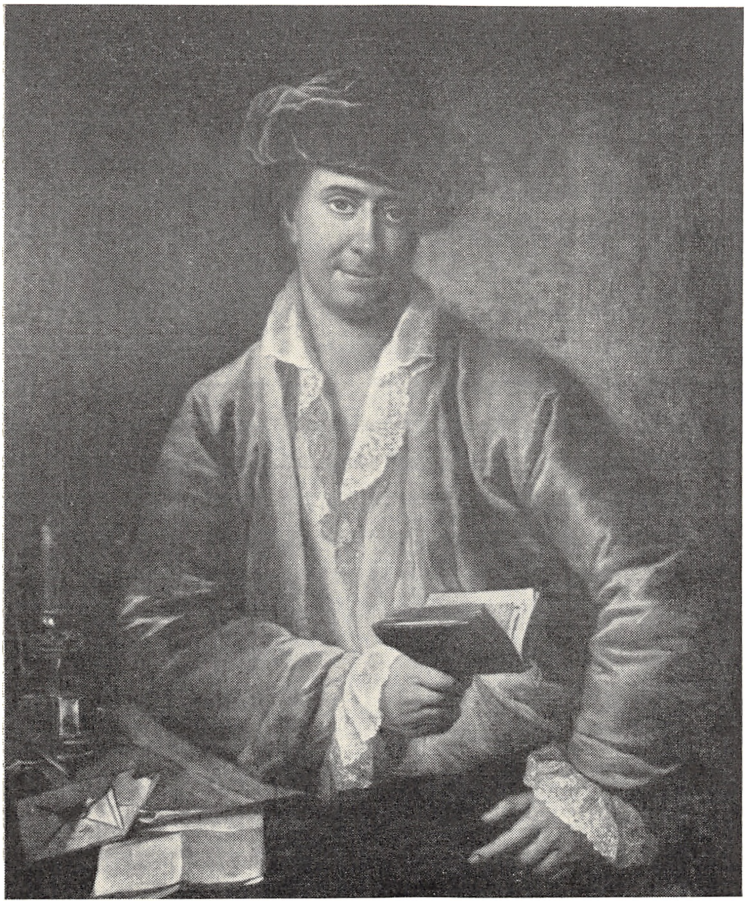

Fig. 1. Heinrich Albert Thalbitzer (1737-85), kgl. prøjsisk konsul i Helsingør. Maleri af Angelica Kauffmann. Helsingør Bymuseum.

greve Bernstorff. Den yngre broder Charles blev efter sin hjemkomst fra Berlin ansat som konsulatssekretær.

Disse to brødre er stamfædre til de nulevende medlemmer af familien i Danmark.

Den ældste af brødrene Henry (Heinrich) var født den 29/5 1767 i London under faderens ophold her som preussisk generalkonsul. Han førte indtil sit 14. år – da faderen flyttede til Hel-

singør – en omtumlet tilværelse på grund af faderens hyppige forflyttelser. Sproget i hjemmet har været engelsk, sålænge moderen levede — hun døde i 1798 d. 3/8 – og senere tysk og dansk. Han mestrede dog også fransk. Forretningen i Helsingør, som faderen havde etableret, bestod i skibsklarering og sundtoldsklarering, proviantering, auktioner over havarerede skibe og skibsladninger og import af vin, sydfrugter og andre udenlandske varer.

Da faderen døde i 1785, var Henry knap 18 år gl. og stod som den, der skulle forsørge familien. Under de stærkt skiftende konjunkturer og de store krige og omvæltninger, der indtraf i de følgende årtier, var det en vanskelig kunst at drive købmandsskab. Sundtolden medførte en vis særstilling for de helsingørske forretningsmænd, men deres indtægter var dog også afhængige af krigene og konjunkturerne, og de ret sparsomme oplysninger, der foreligger, tyder da også på, at det er gået stærkt op og ned. Hvervet som konsul var i begyndelsen også svært at klare for den 18-årige mand, og hans onkel i Berlin, geheimefinanzrat Engelbrecht, til hvem han havde sendt nogle skrivelser til udenrigsministeriet i Berlin til eftersyn og videre fremsendelse, sendte disse tilbage til rettelse, da både sproget og indholdet forekom ham mangelfuldt. Han begynder sit brev – der er skrevet på fransk og i en lidt overlegen tone – med „mon petit consul".

Henry havde formentlig fra faderens tid forbindelse med den kendte storkøbmand i København, grosserer agent Zinn, hvem han første gang besøgte i 1790. Hans senere hustru, der var datter af Zinn, fortæller i sine memoirer, at han blev forestillet for hende af faderen som et ungt menneske, der fortjente agtelse og allerede i 5 år ved sin flid havde ernæret sin moder og bedstemoder. Han deltog i middagen og spillede senere på klaver for familien. I den efterfølgende tid besøgte han dem i ny og næ. Hans handel i Helsingør var dog så ubetydelig, at han ikke kunne tænke på at gifte sig.

I 1795 kom han oftere til København – skriver hun senere – og viste mig større opmærksomhed. Hans handel var betydeligere end før; min fader selv agtede hans kundskaber, flid og ædle hjærte og gav sit samtykke til vor forening.

De blev viede den 14. september 1795.

Livet i Helsingør, hvor de boede i Stengade nr. 43 (hjørnet af Stengade og Sct. Annagade), var til tider ret ensformigt, men man får dog indtryk af, at der også ofte har været munterhed, selskabelighed og meget gæsteri af rejsende, ikke mindst som følge af hvervet som konsul. Det synes særlig at have været den yngre broder Charles, der med sit lune og sin elskværdige karakter og Henry's hustru, der var ung, munter, begavet og vant til at færdes i højtkultiverede krese og mellem alle slags mennesker, der satte liv i den helsingørske tilværelse og efterhånden fik sat den noget stive og stædige engelske svigermoder til vægs. En fætter af dem, løjtnant Wilhelm Theodor Thalbitzer, der besøgte dem i 1799, giver i en dagbog en indgående skildring af de to unge hjem, hvor han omtrent daglig kom under sit ophold i Helsingør. Om aftenen var der som regel musik og sang, eller han spillede l'hombre eller skak med dem og Henry's svigerinde Mine (Wilhelmine Zinn), hvem han var forelsket i, uden at der dog blev noget ud deraf. Livligt er det gået til mellem de livsglade, lattermilde unge damer og den let fængelige løjtnant og de to fætre, og selskabeligheden har vekslet med besøg i klubben, der spillede en stor rolle i den provinsielle tilværelse.

Henrys engelske moder døde allerede 1798 (d. 3. august), medens hans svigermoder blev 86 år og først døde i 1804.

I Henrys ægteskab var der 3 børn, men de 2 døde som små til sorg for forældrene i 1806 og 1807, og samtidig medførte krigen mellem Preussen og England (1806–1807) og senere krigen mellem Frankrig og Preussen økonomiske vanskeligheder for ham.

I august 1807 kom den engelske flåde, og de rejste til København i den tro, at de var sikrere der end i Helsingør, hvor der

var faldet enkelte bomber. De oplevede derved englændernes bombardement, hvoraf hun i sine memoirer giver en malende skildring.

I 1808 flyttede de til København, og for at få tilladelse til at flytte generalkonsulatet fra Helsingør foretog de i 1810 en rejse til Berlin, under hvilken hun førte en dagbog. Rejsens begyndelse var meget dramatisk, og de var flere dage om at komme over Storebælt, da de engelske krigsskibe lå i farvandet og spærrede passagen, så de den ene aften måtte gå i land på Agersø, da de var lige ved at blive kaprede af englænderne. De var ialt 14 dage undervejs fra København til Berlin. Rejsen foretoges i egen vogn med 2 heste for. I Berlin besøgte de Henrys tante, Johanne Engelbrecht, der nu var enke. Hun ejede stadig ejendommen i Behrenstrasse, hvor hun selv havde en mindre lejlighed, men hvor hendes nevø, Professor Spalding, og dennes stedsøn, bankier Alberthal, boede. Fru Engelbrechts og Spaldings hjem har øjensynlig været centrum for familien, og hun selv synes at have været meget interesseret og gæstfri overfor selv fjerne slægtninge. Hun var en dame med god forstand både på mennesker og penge. Det var en stor og anset kres af personer fra diplomatiet og den højere finans- og embedsverden i Berlin, de mødte her, og de uger, de tilbragte i Berlin, gik hurtigt.

Henrys andragende om at flytte til København opnåede han uden vanskelighed at få bevilget. De boede først i Pilestræde nr. 85, men flyttede i 1812 til Frederiksberg, hvor de boede i Allégade 16. Grandmama blev efter Henrys død i 1818 boende på Frederiksberg, hvor hun havde en stor omgangskres. Hun døde først i 1851, 77 år gl., hos sønnen på Cathrinebjerg, hvor hun levede sine sidste år. Hun omtales i Fr. Hammerichs memoirer som: „elskværdig selv i sin stundesløshed, fint dannet og hjærtensgod. For engelsk og fransk litteratur sværmede hun, og hendes tale kunne sommetider tage sig ud som et lille stykke mosaik, så et lille stykke fra Baggesen eller Holberg, og så fra Byron, Shakespeare eller Victor Hugo. Til omgangsvennerne hørte over-

præsident Moltke, Bardenfleths og etatsråd Brøndsted. Hendes opdragelse havde haft et fransk tilsnit, og i ungdommen blev hun helt taget af revolutionen, dens tanker og dens helte. Hun var udgået fra et af de store hjem i den københavnske forretningsverden. Hendes fader, agent Zinn, var indvandret fra Tyskland med kun 5 rdl. i lommen, men havde ved sin dygtighed svunget sig op, så han blev en af Københavns største købmænd. Han var gift med en Preisler, datter af direktøren for kunstmuseet, der boede på Charlottenborg. I hans hjem mødtes minister Bernstorff og teologen professor Cramer, og Klopstock var under sit ophold i Danmark en daglig gæst. Preislers hustru var også af fremmed, muligvis fransk, blod; det hed sig, at Holberg i sin tid havde friet til hende."

Deres eneste søn Carl Vilhelm Thalbitzer (17/3 1801 – 10/9 1867) var velbegavet og initiativrig og fik en smuk løbebane. Oprindelig uddannet som jurist købte han allerede i en alder af 25 år ejendommen Cathrinebjerg i Københavns amt og kom efterhånden ind i en omfattende virksomhed i det offentliges tjeneste. Han blev medlem af sogneråd, amtsråd og i 1848 af den grundlovgivende forsamling. Fra 1849 var han i en række år medlem af rigsdagen. Også i erhvervslivet deltog han og var medstifter af Østifternes Kreditforening og blev formand i dens bestyrelse. Han skildres i Hammerichs memoirer som en vittig og livfuld mand, der holdt meget af selskabelighed.

I 1826 blev han gift med Elisabeth Brøndsted, datter af sognepræst i Asminderød, provst Brøndsted. Af deres børn blev Gerhard en anset landmand, forpagter af Thurebyholm; Henrik Gerhard blev jurist og endte som politimester i Ringsted; Carl Vilhelm blev oberstløjtnant; Victor blev officer og senere forstander for Teknisk Skole i København, og Sofus blev skovrider, først i Stenderup ved Kolding og senere i 1' Kronborg distrikt på Landlyst ved Helsingør. Fra de to sidstnævnte nedstammer de endnu levende mandlige medlemmer af denne – ældre – gren af familien.

Henrys yngre broder Charles var, da faderen i 1785 døde, kun 12 år gl. Ved dødsfaldet blev moderen vanskeligt stillet, og svogeren Carl Heinrich Thalbitzer, der altid tidligere havde været villig til at yde sin støtte, var selv i økonomiske vanskeligheder og døde året efter. Hun så da ingen anden udvej end at sende Charles hjemmefra, og han blev anbragt hos familjen i Berlin, der dog i længden ikke var særlig begejstret over at skulle have ham. Derfra kom han nogle år senere til København, hvor han fik plads hos firmaet de Coninck & Reiersen. Her var han i 5 år og uddannedes i handel, og herfra kom han til London, hvor han skulle fortsætte sin uddannelse. Han havde det meget trangt i London, hvor han savnede venner og bekendte; lønnen var lille – 100 £ for 1 år – han klagede over de store afstande, der gjorde livet vanskeligere. Vistnok i 1794–95 vendte han hjem og blev optaget i forretningen i Helsingør, først som medarbejder og i 1799 som partner. Efter at broderen var flyttet til København, overtog han alene forretningen. Samtidig blev han udnævnt til preussisk vicekonsul i Helsingør. Han arbejdede efterhånden forretningen op. I 1810 mageskiftede han sin ejendom Stengade nr. 21 for 10.500 Rdl. med ejendommen Stengade nr. 30 (nu nr. 77) på Havnepladsen, der var bygget af passkriver Trentwedel og tilhørte lægen dr. de Meza, faderen til den bekendte general de Meza.

Charles var allerede 13. april 1799 bleven gift med Frederica Holm, datter af købmand i Helsingør Christopher Holm, der havde været en af byens største forretningsmænd, men var død i 1788. Frederica beskrives af grandmama som „en meget smuk og behagelig pige".

Forretningsfællesskabet med broderen blev endelig ophævet i 1811 ved en præklusiv indkaldelse af kreditorerne i firmaet „Salig Thalbitzer's Enke & Comp." Ophævelsen skyldtes ikke nogen uoverensstemmelse, for der havde aldrig været et ondt ord imellem dem. Charles omtales som en mand med et ligevægtigt sind og et godt humør. Han var ligesom broderen meget

Fig. 2. Charles Thalbitzer (1772-1814), prøjsisk vicekonsul i Helsingør.
Maleri af C. G. Kratzenstein-Stub. Helsingør Bymuseum.

musikinteresseret og spillede på klaver og violoncel. Der findes et udmærket maleri af ham – malet af Kratzenstein-Stub – der nu hænger i Bymusæet på Marienlyst; det viser et ansigt med

rolige, bestemte træk, oval form og skallet. Han havde fra barnsben af været svagelig og døde allerede den 24. november 1814, kun 42 år gammel. Hans svoger, pastor og redaktør E. Grüner, holdt talen ved hans begravelse.

Hans enke drev selv forretningen videre ved hjælp af et par bestyrere. Der findes i familjearkivet en mangeårig brevveksling fra hende til sønnen William, der efterhånden blev hendes nærmeste hjælp og bestyrer af hendes pengesager. Brevene viser hende som en klog og kærlig kvinde. Hun var udgået fra et velhavende hjem og sikkert noget forvænt og flot anlagt, men hun havde alligevel i arv medtaget Holm'ernes gode forstand på penge og forretninger. Af naturel var hun noget rastløs, holdt meget af at skifte opholdssted og var ofte på rejse; således besøgte hun hyppigt sin svigerinde, „grandmama", i København eller hendes søn Billy på Cathrinebjerg. Få år efter mandens død købte hun et landsted i Fredensborg, hvor hun i reglen boede om sommeren og førte et gæstfrit hus, hvor der ikke manglede hverken på god mad eller ædle drikkevarer, som hun fik fra Helsingør. Men dengang kostede – hvad der fremgår af hendes regnskabsbog – f. eks. 6 ænder 5 rdl., 1 lam 1½ rdl. og andre madvarer tilsvarende beløb, så det var noget billigere end nu at leve godt; hendes tjener fik 60 rdl. i årsløn. De sidste år, hun levede var hun svagelig – hun fik rosen i armen – og døde i 1835 efter forgæves at have søgt helbredelse ved et ophold på Ramlösa bad ved Helsingborg.

Af hendes og Charles' 5 børn var den ældste søn Charles født 20/3 1800. I de vanskelige år efter statsbankerotten i 1813 havde familjen svært ved at klare sig, navnlig efter faderens død i 1814, og børnene måtte derfor snarest ud i livet for at kunne hjælpe med. Charles kom først i handelslære i København, men var utilfreds med forholdene der og blev derfor sendt til Hamburg, hvor han fik en kontorplads. Også her var han misfornøjet, både med byen, som han synes var „styg, og alle gaderne var krumme og skæve", og med forholdene på kontoret; navnlig var han for-

tørnet over, at han ustandselig blev sendt i byen og skulle trave så langt. Moderen måtte ofte i sine breve tage ham strengt i skole og minde ham om, at det var hans pligt at uddanne sig for at kunne støtte familjen, når han kom hjem. Man får det indtryk, at han var noget forkælet og ikke i besiddelse af megen energi. Hans skæbne fik en brat afslutning, da han pludselig blev ramt af en alvorlig sygdom og døde i Hamburg i 1817.

Datteren Rebecca Louise, der findes omtalt som en praktisk og forstandig dame (født 1801), blev i 1827 gift i Fredensborg med kartografen, oberst Jacob Mansa. De måtte i de første år leve af en karrig officersgage, og da han havde gæld, og de hurtigt fik et par børn, var økonomien ikke den bedste. I hendes breve til broderen William beder hun til stadighed om lån. Men efterhånden blev deres forhold bedre. Af deres børn blev de 2 sønner landmænd, og de 2 døtre „Rikke" og „Mine" (Frederikke og Vilhelmine), der var ugifte og i deres ældre år boede på Vesterbro, senere Frederiksberg, overtog korttegningen, da faderen døde.

Den anden datter Sophie Frederikke Charlotte, der var født 1815, døde ugift i København 1873. Hun var en dame med meget humør og vid, elskværdig og musikalsk. Hendes hukommelse skal have været enestående.

Sønnen Ferdinand Emil var født den 17/5 1809. Han blev uddannet til handel, bl. a. i Stettin, og deltog senere i forretningen. I 1833 blev han østrigsk vicekonsul i Helsingør. Samme år indgik han ægteskab med Mathilde Antoinette Rothe, en datter af generalmajor, kammerherre H. Rothe. Kort efter købte han ejendommen Duemosegård ved Gribskov. Han var svagelig af helbred og døde allerede i januar 1847, kun 36 år gl., efter følgerne af en løbskkørsel ved Odinshøj. Af deres børn skal her kun nævnes Harald Charles Thalbitzer, der blev ejer af Skovsgård ved Viborg og i 1872 giftede sig med Ida Nyeborg, datter af herredsfoged i Grenaa Claus Nyeborg. Hun var en ekscentrisk, men elskværdig dame, der opnåede en høj alder.

Og endelig var der sønnen William Heinrich (dåbsattesten lyder på Wilhelm Hendrick), der er født den 29/6 1803. De trange år efter 1813 og faderens død i 1814 medvirkede til, at han tidligt måtte arbejde hårdt og tidligt fik et vist ansvar. Han gik i latinskolen, der i 1806 havde fået en ny rektor, professor Jens Bertil Møller, en anset og afholdt pædagog.

I modsætning til faderen og bedstefaderen, der var udlændinge og nykomlinge i Helsingør, havde William allerede fra barndommen tilknytning til byens familjer, særlig gennem moderen, der var udgået fra den talrige og økonomisk velstillede Holm'ske slægt. Nogen akademisk uddannelse søgte han ikke, og grunden hertil var naturligvis den, at den fædrene sundtoldsforretning krævede hans arbejde og interesse, såsnart han kom til skelsår og alder.

De første år efter faderens død var som anført vanskelige for forretningen, som moderen drev. William havde siden 1819 haft en plads i Lübeck, hvor han boede hos en fru Strange sammen med flere jævnaldrende, Kockum fra Malmø, Barner fra Kalundborg Ladegaard og Schytte fra Bygholm. I et brev fra 1821 skriver moderen til ham, at det gik helt galt med forretningen. Det var grosserer Zinn i København, der skulle have et lån på 8000 rdl. tilbagebetalt, og da Peter Holm – tykke Louis, som han kaldtes – der skyldte firmaet 9000 rdl., ikke var i stand til at betale, måtte hun sende sin bestyrer til København for at søge henstand. Men Zinn tog denne henvendelse meget unådigt op og sagde nej, og for at undgå fallit henvendte hun sig til en forretningsven i Helsingør, van Aller. I brevet til sønnen fortæller hun, at van Aller „først blev ganske bedrøvet", men efter at have betænkt sig et kvarter, sagde han, at „han ville gøre for Fru Thalbitzer og hendes børn, hvad han ellers ikke ville gøre for nogen i verden". Det lykkedes da også ved hans hjælp nogle dage efter at få en kredit hos brødrene Tutein i København på 11.000 rdl. Dette beløb blev afdraget i de følgende 15 år.

Efterhånden gik forretningen fremad igen, efter at William og Ferdinand, der på et senere tidspunkt indtrådte, havde overtaget styrelsen og fået orden i bogholderiet, der var blevet noget forsømt. I 1827 foretog William en forretningsrejse til Tyskland, hvor han besøgte de fleste byer langs Østersøen lige indtil Memel og Tilsit og også var en afstikker i Berlin, hvor han besøgte sin slægtning oberjustitzrath Müller, der tog venligt imod ham og senere optog en korrespondance med ham. William førte en sirligt skrevet dagbog på denne rejse, hvoraf nøjagtigt fremgår, hvilke koncerter og teaterforestillinger han så, og hvem han besøgte.

Efter sin hjemkomst var han en kort tid konsulatssekretær hos den portugisiske vicekonsul i Helsingør, M. C. Vidal. Det har næppe været nogen anstrengende stilling. Mere byrdefuldt var det sikkert, da han i 1828 blev valgt til „direktør" i Helsingør Klub. Det gav ham rig lejlighed til at udfolde sine selskabelige talenter og sit gode humør.

I 1831 indgik han ægteskab med sin kusine Angelica Holm, datter af købmand og agent Erich Holm, der var gift med Frederica, født Biørnsen, datter af rådmand og borgmester i Helsingør Bertel Biørnsen.

Som tidligere nævnt døde moderen i 1835. Hun var i årenes løb blevet velstillet og efterlod sig 44.000 rdl. William, som den ældste søn, forestod ordningen af skiftet.

Hendes ejendom i Fredensborg blev i marts 1835 averteret til salg i Helsingør Avis eller til leje med „Hauge" ca. 1 td. land, og senere afholdtes auktion over hendes efterladenskaber, hvorimellem nævnes sølv, kobber, møbler, sengeklæder, linned, kinesiske jalousier samt portvin, madeira og rødvin på bouteiller, endvidere en kostbar diamantbrystnål. Samtidig afholdtes i Fredensborg aution over indboet i huset samt en wienervogn og en holstensk vogn.

Det har sikkert været gode tider i 1835 i Helsingør. Varepriserne var lave, f. eks. kostede et pund smør 26 sk., en snes æg

14 sk., kyllinger pr. par 40 sk., oksekød, kalvekød eller flæsk kun 10 sk. pr. pund, mens indtægten fra sundtolden flød rigeligt ind i byen og gjorde købeevnen stor. Man får også det indtryk af Helsingør Avis fra dengang, at det just ikke manglede på forlystelser. Teaterforestillinger, som regel enten lystspil, som f. eks. „Kysset efter sigt", eller operaer, som „Barberen i Sevilla", eller dilettantforestillinger i klubben eller på hotel d'Øresund florerede livligt; endvidere middage med dans på Michelsens restauration, hvor der f. eks. den 22. maj serveredes duepostej, dyreryg, kyllinger, rombudding og asparges. Konditor Zimmermann averterede endog med vanille is à 1 mark pr. portion.

En koppeepidemi var lige ophørt i maj 1835, men vaccination var allerede delvis i brug dengang, og epidemien havde derfor kun medført et dødsfald. Senere på sommeren herskede en usædvanlig varme og tørke, så det blev påbudt husejerne „dagligen at lade een eller to gange gadestrækningen udenfor deres ejendom bestænke med rent koldt vand." Den stærke varme førte også til, at badelivet udartede, så at byens borgmester, Olrik, bekendtgjorde, „at da badning fra strandbredden eller bad i nærheden af en meget befaren vej er stridende mod velanstændighed og volder offentlig forargelse, finder jeg mig foranlediget til aldeles at forbyde en sådan badning på strækningen fra den nordre arm af Helsingørs havn til anden teglgård (ved Snekkersten). Enhver, som overtræder dette forbud straffes med bøde fra 2 mark til 5 rdl. sølv."

Livet i den lille provinsby i 1835 har ganske vist stillet sine krav selskabeligt og socialt til byens mere fremtrædende borgere, men for dem af dem, der havde fremsyn og initiativ, var det alligevel den daglige forretning, der kom i første række. Det var en gammelkendt sag i Helsingør i sundtoldtiden, at pengene tjentes let, og der har næppe ved skibs- og sundtoldklareringsvirksomheden været arbejde nok for de to brødre, der efter moderens død havde fået midler i hænde. William, der nu

havde 2 børn – Emmy, født 10/1 1833, og Albert, født 22/5 1835 – at forsørge, har derfor på dette tidspunkt følt trang til at udvide sin virksomhed, hvilket førte til, at han i februar 1836 påbegyndte tobaksfabrikation.

I Helsingør Avis for den 10. februar 1836 meddeles, „at tvende yngre mænd i den senere tid har erhvervet bevilling til her i byen at anlægge, den ene en tobak-, den anden en papirfabrik. Under tidsomstændigheder, hvor mængden føler ret meget byrden af fattigforsørgelsen, ere slige anlæg ikke uvigtige for communen og vedkommendes forehavende desårsag dobbelt fortjenstfuldt." Det var William Thalbitzer, der startede tobakfabrikken – Ludvig Tegner var den anden – og omend ikke uden vanskeligheder drev den fremad. Arbejdskraften var til at begynde med 10–12 drenge og svende, og de varer, der fabrikeredes, var skrå og shag-tobak, senere også cigarer. I sommeren 1842 købte han ejendommen Stengade 74 og indrettede fabrik og udsalg der.

Også på andre områder søgte han at udvide sin forretning, således anlagde han i 1839 et sildesalteri i Hornbæk, hvor han traf overenskomst med fiskerne om, at han betalte en ol efterårssild med 3 Mark, hvorefter de var forpligtede til at levere ham halvdelen af deres fangst og kun kunne disponere over den anden halvdel på anden måde.

Efter broderen Ferdinands død overtog William det østrigske konsulat.

Der var i Helsingør et vist skel mellem de tildels udenlandske klarerere og en gros købmænd og medlemmerne af det Helsingørske købmandslaug. Det var en betingelse for at blive optaget i dette, at man havde stået 5–7 år i lære hos en købmand af lauget og tjent bagefter 3 år som svend. Først efter sundtoldens bortfald i 1857 optoges „ved kgl. bevilling til at vinde borgerskab som købmand, uanset at de ikke havde tjent lauget" en række af de udenforstående forretningsmænd i Helsingør, deriblandt Kirk, Schierbeck og William Thalbitzer.

William Thalbitzer var efterhånden blevet en både velanset og afholdt borger i den helsingørske forretningsverden, og i familjen blev han den, som alle søgte til, når de trængte til hjælp. Hans niece Caroline Lunding skriver i sine memoirer – (forfatterinden af disse, fru Caroline Lunding, var født i 1835 og datter af købmand i Helsingør Peter Louis Holm. Memoirerne, der er utrykte, er nu i hendes nevø oberst Jørgsholms besiddelse) – at „onkel William og tante Angelique havde et hyggeligt og gæstfrit hjem såvel i byen som på Birkehøj. Onkel Williams varme sympati for slægt og venner – os børn iberegnet – skal ikke glemmes, og han var altid parat til at tjene andre. Hændte der en ulykke, f. eks. til søs, straks malte den i så meget talentfulde onkel et maleri, hentydende til begivenheden, tog det ned i klubben, hvor gode venner ved lodtagning hurtig hjalp til et godt resultat for de trængende."

Kysten og fiskerlejerne nord for Helsingør havde efterhånden på grund af den smukke natur tiltrukket sig opmærksomheden ikke alene hos landliggere, men også hos kunstnere. Eckersberg boede således en tid i Hornbæk, hvor han malede altertavlen til kirken, og adskillige af vore mest kendte marinemalere fra den tid, C. F. Sørensen, C. L. Bille, brødrene Anton og Vilh. Melbye og Emanuel Larsen, der var elev af Eckersberg, malede hyppig billeder fra denne egn og boede her. Flere af disse malere, navnlig Emanuel Larsen og den helsingørske maler og tegnelærer Dam, der særlig malede blomsterbilleder, var gode venner med William Thalbitzer og har muligvis undervist ham i denne kunst. i hvert fald begyndte han at male oliemalerier, og der findes endnu ikke så få malerier fra hans hånd, der uden at være malt med større kunstnerisk teknik dog vidner om en ikke ringe evne til at opfatte et motiv og gengive det på en stemningsfuld og præcis måde.

For de familjer i Helsingør, hvis erhverv og livsvilkår var afhængige af sundtolden, betød dens ophævelse i 1857 en katastro-

fal omvæltning. Hidtil havde livet gået sin rolige gang igennem generationer, og indtægterne var i de fleste tilfælde nogenlunde rigeligt tilflydt disse familjer uden nogen større indsats eller arbejdsydelse fra deres side. Nu blev de stillet overfor den samme skæbne som andre, at skulle skabe betingelserne for deres økonomiske eksistens ved eget arbejde og initiativ, medmindre de var så formuende, at de kunne indskrænke sig til at leve af renterne af de opsparede midler.

Fra anden side tog man aktivt fat på at afhjælpe de for byen uheldig følger af sundtoldens afskaffelse. Man fik bl. a. gennemført en udvidelse af havnen, der påbegyndtes i 1860 under ledelse af den franske ingeniør Carlée. Skibsfarten florerede endnu stærkt på det tidspunkt, og i 1860, hvor der var en streng isvinter, lå der over 85 skibe i havnen på grund af isen. Af Helsingør Avis kan ses, at der den 24. marts 1860 på rådhuset afholdtes et borgermøde, hvor også William Thalbitzer er nævnt som deltager og som tilhænger af en resolution, der vedtoges, for skattefrihed til nye industrivirksomheder, der ville flytte til byen, og skattefrihed for rentiers, der tilflyttede.

At William Thalbitzer på flere områder søgte at finde vej for nyevirksomheder, viser en annonce i Helsingør Avis den 7. april 1860, hvorefter „tobaksfrø" med anvisning til sammes dyrkning og behandling kan gratis erholdes, når man henvender sig til William Thalbitzer." Det er sikkert et udslag af den stemning, der efter sundtoldens ophør bredte sig i Helsingør, og som førte til, at de mest driftige af byens borgere forsøgte sig på nye områder med mer eller mindre held. Et andet udslag af denne stemning var oprettelsen af Marienlyst badehotel i 1858; i 1860 udvidedes det under store festligheder og kongebesøg, men allerede i oktober 1860 gik lederen, vexellerer Nathansen, fallit. Mere varig betydning fik det, at den første jernbane mellem Helsingør og København – over Hillerød – blev åbnet den 9. juni 1864.

Medens adskillige af de gamle sundtoldfamiljer efter sundtoldens ophør flyttede fra byen, blev William Thalbitzer boende, og hans forretning syntes ikke at have lidt noget væsentlig ved denne forandring. Han havde i 1854 for 5500 rdl. erhvervet en lystejendom Birkehøj, nord for Helsingør, som han benyttede til sommerbolig. Det var en ejendom med ca. 20 tdr. land jord og et lille landbrug, smukt beliggende på skrænten overfor Marienlyst. Den var i mange år et samlingspunkt for venner og familje.

Tæt ved lå Magdalenehøj, som tidligere direktør ved Øresunds Toldkammer v. Krogh, der dengang disponerede over Birkehøj, havde ladet anlægge til sin hustru, og hvortil han engang i anledning af hendes fødselsdag havde ladet henflytte den lille Hamletstøtte fra Marienlyst, som han dog senere måtte flytte tilbage på sin plads. Nedenfor lå et glasstøberi. Caroline Lunding giver – i de fornævnte memoirer – følgende beskrivelse af Birkehøj. „Den store, smukke have, såvel som haven ved Tårnhøj (Bugges) var i længst forsvundne dage anlagt og opdyrket af munkene på Marienlyst; derom vidner de mange udmærkede frugttræer, ægte kastanier og mandeltræer, tulipantræer og andre sjældne vækster der forefandtes. Frugterne, kirsebær, nødder m. m. ordnede onkel altid selv og solgte dels til byen dels til Marienlyst, hvor appetitlige kurve vandt strygende afsætning; og hvor smagte ikke tantes 12-kaffe udmærket, når man kom på den tid; den oplagte mælk derude var også berømt, og hvor gæstfrit indbødes man ikke til at nyde af havens frugter. Marinemaler Emanuel Larsen var jævnlig gæst der. Haven på Birkehøj var ved en lille slugt og en dam omgiven af nøddetræer, adskilt fra spadserevejen, hvortil der dog ved en gitterport og en lille bro var adgang. En dag så min kusine Louise Thalbitzer en ældre dame, en herre og en yngre dame stå og betragte den smukt vedligeholdte have, men gitterporten var aflåset. Det var dronningen, prinsesse Dagmar og den russiske storfyrsttronfølger, senere Czar Alexander III. De gik igen og hvilte sig på en lille

Fig. 3. William Heinrich Thalbitzer (1803-69), østrigsk vicekonsul i Helsingør.
Maleri i Helsingør Bymuseum.

træbænk ved Verdens Ende, hvor onkel William lidt efter så dem."

Først ved Angelica Thalbitzers død – i 1879 – blev Birkehøj

solgt for 27.000 kr. til grosserer Georg Wilhelm, der dog med stor gæstfrihed stadig tog imod dem af familjen, der kom for at bese Birkehøj og spise kirsebær i den store have.

Wilhelm Thalbitzer havde arvet den fædrene interesse for musik og spillede både klaver og violoncel. Han havde ret ofte strygekvartet hjemme. I flere år spilledes der ugentlig kvartet i hjemmet med engelsk konsul Cooper og d'hrr. Griebel og Netzlaff, og det var altid de gamle, kendte klassiske værker, der udførtes. Senere havde han en fast kvartet, hvori bl. a. deltog den kendte og afholdte helsingørske lærer Carl Schütz.*

Af billeder af William Thalbitzer findes der foruden et maleri, der nu hænger i Bymusæet på Marienlyst, en håndtegning af Emanuel Larsen. De viser en typisk bedsteborger med kindskæg og fadermordere efter tidens mode, men med et intelligent udtryk og et drag af humor, som han også besad i ikke ringe grad.

I hans ægteskab med Angelica Holm var der 4 børn. Den ældste, en datter Emmy, døde 14 år gammel, de 2 sønner, Heinrich Albert (født 25/5 1835) og Charles (født 20/9 1839), og endelig datteren Louise (født 5/7 1837).

Han døde efter få dages sygdom den 12. september 1869, og ved hans begravelse fra Sct. Marie kirke havde Carl Schütz skrevet en sang, hvortil han selv havde komponeret melodien (er senere trykt). Det hedder bl. a. i sangen:

Vi så dig nys,
hvor kunstens lys
de dunkle mismodståger spredte,
med dette blik,
der aldrig gik
forgæves og om venner ledte,
der som en gæstfri hyttes glar
dit varme hjertes billed bar.

*) jfr. nærmere om Schütz: To Gamle fortæller. Af Anders Uhrskov (1927), pag. 36 og flg.

Om den ældste søn Alberts første barndoms- og skoleår foreligger kun få oplysninger. Den skole, han gik i, har sikkert været den af rektor W. Lassen ledede Helsingørs videnskabelige Realskole, men noget skoleprogram fra denne foreligger først trykt i 1852, da han var ude af skolen. Det fremgår af dette skoleprogram, at den yngre broder Charles i dette år gik i skolens 4. klasse, sammen med bl. a. major Wright, Carl Tegner og Edvard Nyeborg, søn af herredsfoged Nyeborg, og at skolens lærere bl. a. var cand. theol. Boiesen i engelsk, cand. mag. Muusmann i fransk, cand phil. Silfverberg i matematik og naturhistorie, maler Damm i tegning og Wilhelmi i musik. Sidstnævnte var åbenbart byens ledende musikpædagog. Han averterede i avisen efter elever, såvel i violin som flauto, guitar m. m. „mod billigt honorar".

Albert er kommen ud af skolen inden 1852, altså inden sit fyldte 18. år, og kom straks i handelslære i sin faders forretning, hvor han var ansat de følgende 7 år. Det var de sidste år inden sundtoldens ophævelse, og dens borfald har formentlig influeret på hans løbebane, forsåvidt som det gjorde det mere påkrævet at skaffe ham en uddannelse, der kunne sikre hans fremtid og derfor måske – indirekte – har været årsagen til hans ophold i udlandet, bl. a. Bremen og i London i 1857 – hvor han blev så alvorligt syg, at han måtte tage hjem. Han var også senere på rejser i Tyskland, Holland og Østrig enten alene eller med venner, men i den tid, han var hjemme, boede han i Helsingør og var beskæftiget i faderens forretning, hvor han efterhånden gik over til at bestyre tobaksfabrikken. Man kan, selv om man ikke har nogen dokumenterende oplysninger om forholdene, til en vis grad slutte sig til hans tilværelse i Helsingør. Trods byens nedgangstider var der egentlig ikke i disse år dårlige tider, thi dels medførte sundtoldens ophør ikke nogen øjeblikkelig déroute i omsætningen, udover at klareringen af sundtoldpassene bortfaldt. Tværtimod var der i de første år efter dens ophør stadig en meget talrig og indbringende skibsfart på byen og stor

omsætning med skibsproviant. Nedgangen ramte i første række de senest etablerede udenlandske købmandshuse, medens familjen Thalbitzer på det tidspunkt allerede hørte til de ældre familjer i byen. William Thalbitzer repræsenterede den 3. generation i Helsingør. Det fremgår også af hans skatteansættelse, at hans indtægter ikke var påvirket i særlig grad i nedadgående retning af de påståede dårlige tider. Hans skatteindtægt var endnu ved hans død i 1869 3500 rdl. – captajn, rådmand P. Holm var højeste skatteyder med 12.000 rdl. – hvis købeevne vel nu ville svare til en mangedoblet indtægt. Man får også det indtryk af byens avis gennem disse år, at selskabelighed og forlystelser har floreret i udstrakt grad, og at humøret ikke har været påvirket af de ændrede forhold, selv om byens fædre udadtil har fremstillet dérouten som katastrofal med det formål at udnytte den bedst muligt til byens tarv.

Dagene er gået ensformigt i disse år, der ikke frembød store begivenheder. Om morgenen eftersyn af eventuel post på kontoret i stuen Stengade 77, derefter en tur på broen og besøg på fabrikken Stengade 74, frokost kl. 10 og derefter læsning af Helsingør Avis, der kom ved 12-tiden; så et par timer med spejden i kikkert efter skibe, besøg af skibskaptajner eller andre fremmede, lidt brevskriveri, middag kl. 3. Derefter en tur i klubben med et slag whist eller l'hombre med venner og drøftelse af byens elendige tider. Hjem til aftenteen kl. 8 med temaskinen på bordet og aftenavisen. Til slut lidt musik og passiar med familjen og så i seng. Om sommeren afbrudt af ophold på landstedet Birkehøj og rideture og besøg i omegnen og iøvrigt ret hyppige sammenkomster eller selskaber dels hos private venner og slægt som Wrights, Schierbecks, Kirks og senere stabslæge Jørgensens og postmesteren, etatsråd Mühlenstedt, dels af baller og fester og dilettantforestillinger i klubben eller teaterforestillinger, hvor skuespillere fra København ofte optraadte. Ofte er turen også gået ud til Eriksholm ved Kongevejen syd for Helsingør, hvor Alberts bedstemoder Frederikke Holm, f. Biørnsen,

boede til sin død den 28. februar 1861. Portner Bau ved Amalienborg, der i sin tid var tjener hos prinsesse Augusta (Christian IX's svigerinde), der boede i Helsingør, har meddelt, at Albert Thalbitzer også undertiden var gæst ved de baller, prinsessen afholdt.

Noget særligt initiativ i forretningsmæssig henseende eller nogen indsats på kommunale, politiske eller andre offentlige områder findes det ikke oplyst, at Albert Thalbitzer har udvist i disse år. Den kreds i byen, hvortil han efter fødsel og kår hørte, og hvis eksistens hidtil havde været knyttet nær til sundtolden, følte sig ved dennes ophør forurettet og tilsidesat, og da de foranstaltninger, der skulle afhjælpe krisen fra statens side, kun var højst nødtørftige og i tidens ånd meget karrigt tilmålte, har man ikke følt sig tilfredstillet derved og er derved kommet i et vist oppositionelt forhold til myndighederne i stat og kommune.

Den kreds, han færdedes i, var kun i ringere grad præget af akademisk kultur, men åndelige interesser dyrkedes navnlig ved læsning af klassikerne, og de hjemlige forfattere og videnskabelige værker som H. C. Ørsteds var højt vurderede. Han havde også mange venner med kunstnerisk uddannelse; således formentlig malerne Blache og C. F. Sørensen, ligesom hans tidligere lærer fra skolen, den foran omtalte helsingørske maler Dam, hørte til hans omgang. Dette stod sikkert i forbindelse med, at hans fader, som tidligere anført, havde en ikke ringe kunstnerisk interesse. I hans kusine Caroline Lundings memoirer nævnes, at „han havde et atelier på Stengade – det har dog vist kun været et værelse i lejligheden nr. 77 – hvor flere af vore kunstnere arbejdede ved deres sommerstudier." Iøvrigt må såvel fader som søn antages at have fået nogen kunstnerisk uddannelse.

Også musikken spillede stadig en stor rolle i hjemmet. Interessen herfor var gået i arv fra forfædrene. Man dyrkede både klaver, violoncel og sang, og der spilledes ofte strygekvartetter. Albert spillede selv både violoncel og klaver.

Man kan på en måde ane, at disse kunstneriske interesser i

nogen grad har taget lysten til forretningsvirksomheden og tiden fra den unge og utvivlsomt velbegavede mand; men han har dog ikke haft så megen tillid til sine kunstneriske evner og så megen lyst til den kunstneriske løbebane, at han har valgt at gå over til den. Denne interesse synes derfor nærmest at have ført til en vis splittelse i hans udvikling og har vel i virkeligheden hæmmet hans løbebane. Der skulle et større fond af selvsikkerhed og energi, end han var i besiddelse af, til at foretage det afgørende brud i så henseende. På den anden side var mulighederne for at bryde sig en større løbebane som forretningsmand under de dagældende forhold i Helsingør kun ringe, og særlig for en mand med hans skyhed mod at indlade sig på nye, uprøvede baner, der altid, særlig i starten, ville medføre økonomisk risiko, og kræve en stor indsats af energi og vovemod. Således ser man allerede på et forholdsvis tidligt tidspunkt i hans ungdom den løbebane afstukken, der blev ham beskåren, og som vistnok til tider har forekommet ham selv utilfredsstillende.

Opdraget, som han var, under kærlige og gode forhold har han fra sin tidligste alder haft en stærk familiefølelse, der yderligere næredes ved, at han var den ældste af 3 søskende, og at de 2 yngre begge karaktermæssig set havde visse svagheder hver på sin måde, således at han til en vis grad måtte føle sig som en beskytter af dem.

Den 19. August 1868 giftede hans broder Charles sig. Han, der var uddannet som landmand og bestyrede ejendommen Lottesminde ved Tikøb, som faderen havde købt, var da 29 år gammel, og hans bryllup med Polly Culmsee holdtes i Kristiania, hvortil hendes forældre på det tidspunkt var flyttet fra Havreholm, hvor Polly Culmsees fader havde været bestyrer af papirfabrikken.

Efter faderens død i 1869 stod Albert som den ansvarlige for forretningen og familjens velfærd, og familjen i Helsingør bestod herefter kun af moderen, Albert og søsteren Louise. De boede i den gamle familjeejendom Stengade 77 og om sommeren

på Birkehøj. I ejendommen i Helsingør var der både hestestald og kostald, hvor i hvert fald oprindelig kreaturerne og hestene fra Birkehøj har været opstaldede om vinteren. Efterhånden som de hygiejniske krav voksede i byerne, har det dog været for vanskeligt at opretholde denne ordning, og driften er blevet henlagt alene til Birkehøj. Efter faderens død blev det Albert, der måtte tage sig af driften her. Charles boede på Lottesminde og har som landmand måske nok givet sit besyv med ved lejlighed.

Alberts hovedvirksomhed blev dog efterhånden tobaksfabrikken, idet klarerings- og provianteringsforretningen efter sundtoldens bortfald og skibsfartens tilbagegang var gået tilbage og næppe har givet nogen væsentlig indtægt.

I sommeren 1871 boede stiftamtmand C. F. Simony på landet på Godthåb ved Gl. Hellebækvej lige ved Birkehøj, og der opstod et bekendtskab mellem de to familjer, der endte med, at Albert blev forlovet med Elisabeth Simony, der da var 29 år gammel. Allerede den 12. april 1872 holdtes brylluppet i Frue kirke i København. Stiftamtmand Simony boede da i Ny Kongensgade. Der var ca. 60 gæster til brylluppet, så det har været en stor fest. Det nygifte par flyttede ind i lejligheden i stueetagen i Helsingør, medens Alberts moder og søster blev boende i lejligheden på 1. sal.

Året 1872 var præget af den begyndende arbejderbevægelse, der medførte forskellige møder og sammenstød med politiet i København og blev meget omtalt i pressen. I Helsingør beskæftigede man sig dog mere med tunnelen under Øresund, havnens udvidelse og rigsdagsvalget, hvor byfoged Hother Hage blev valgt til rigsdagsmand, samt med Marienlyst, der som sædvanlig havde økonomiske vanskeligheder og derfor blev omdannet til et interessentskab, hvor bl. a. korpslæge I. P. Jørgensen, der var gift med Alberts kusine Frederikke Holm, var medlem. Bestræbelsen for at holde Marienlyst oven vande glippede dog for interessentskabet, og det endte med, at kommunen måtte overtage etablissementet, dog først efter mange hede debatter i byrådet. Den 16.

juli rejste Helsingør Industriforening eller ialt 250 personer med damperen Horatio på udflugt til København for at bese udstillingen her.

I november 1872 fandt den store stormflod sted, der også mærkedes i Helsingør og affødte store indsamlinger til de skadelidte.

Den 30. november meldte et Ritzau telegram til Helsingør Avis, at stiftamtmand Simony pludselig var død af en brandbyld.

Den omstændighed, at svigerfaderen døde så kort efter brylluppet, bevirkede, at den støtte, han mulig kunne have ydet gennem sine forbindelser eller på anden måde, faldt bort. Tobaksfabrikken var kun en ringe virksomhed målt med nutidsøjne og gav i de følgende år ikke meget udbytte. Den almindelige tilbagegang i Helsingør og tiltagende konkurrence udefra har vel nok medvirket hertil.

At han i forhold til sine jævnaldrende indtog en ret tilbagetrukken stilling i Helsingør, får man en formodning om af den omstændighed, at hans navn så godt som aldrig forekom i aviserne, medens de fleste af hans venner og kolleger ret ofte figurerer, snart i den ene, snart i den anden egenskab. Dette gælder i hvert fald Kirk, Unna, Razga, Wright, van Mehren, Dithmer og andre. Det må dog anføres, at han i november 1875 blev indvalgt i bestyrelsen for Helsingør Sparekasse sammen med købmændene V. Kirk og L. Schierbeck, og at han i 1878 blev kirkeværge for Sct. Marie kirke.

I Helsingør Avis for den 18. maj 1878 findes en meddelelse om, at „ejendommen Lottesminde i Tikjøb sogn efter forlydende i disse dage er solgt af Charles Thalbitzer til hr. Kragholm her af byen". Hermed afsluttedes en række begivenheder, der i de nærmest foregående 2 år havde spillet en stor rolle i familjens historie og var indledet med, at Holger Drachmann som ven med Albert og Charles kom i deres hjem og turede rundt i omegnen af Helsingør og i Nordsjælland. Venskabet og omgangen førte til det så meget omtalte forhold mellem Drachmann og

Charles' hustru Polly, der endte med, at hun rejste bort med Drachmann, hvem hun dog snart efter forlod, og derefter blev skilt fra Charles, hvilket skete den 16. april 1878. Da disse begivenheder er skildrede udførligt andetsteds bl. a. i „Holger Drachmann, Breve udgivet af Harriet Bentzon" (Gyldendal 1932) skal de ikke omtales nærmere her.

At de har været følt som en ulykke, er givet, selvfølgelig først og fremmest af Charles og af hans børn, over hvis tilværelse de kastede en skygge resten af deres liv, men også af Albert og Elisabeth, i hvis hjem Drachmann var kommet. Polly's svigermor, Angelica Thalbitzer, tog sig denne begivenhed meget nær. Hun havde altid sat stor pris på svigerdatteren, og hun skal, da denne blev angrebet for sin adfærd, have udtalt: „Ja, sig nu, hvad I vil, men hver gang hun kom ind ad døren til mig gamle kone, var det, som om solen begyndte at skinne."

Det er uheldigt, at de breve fra Drachmann, der forelå i familjen, er tilintetgjorte, idet de vidnede om den ynkelighed, han udviste under sagen, og derved ville have givet et supplement til den skildring, der andetsteds er givet af denne sag. Et vidnesbyrd om den opsigt, affæren vakte, er bl. a., at den kendte Helsingoraner Regnar Ulstrup, der tidligere en kort tid havde været rigsdagsmand og iøvrigt var kendt som en noget konfus herre, i 1878 skrev og udgav et moraliserende rimbrev til Holger Drachmann, der – som Galschiødt skriver (M. Galschiødt „Helsingør", pag. 90–91) – „holdt den letsindige digter moralens og religionens bud for øje".

Den 2. november 1879 døde Angelica Thalbitzer. Desværre findes der intet billede af hende. Hun havde en mærkelig aversion mod at lade sig afbilde. I sine unge år havde hun mange veninder, hvoriblandt en kusine Louise Bauditz, der senere blev gift med admiral van Dockum, og fra hvem der findes en række sprudlende muntre breve til hende, hvoraf fremgår, at hun deltog i megen selskabelighed og var meget afholdt af dem, der kendte hende. Hendes sidste år, hvor hun levede alene sammen

med den vanskelige datter Louise, der formentlig var sindssyg (Scizofreni?), har nok været noget triste. Hun efterlod sig en betydelig formue, og dette førte til en afgørende ændring i Alberts forhold. Den af hende benyttede lejlighed på 1. sal i familjeejendommen Stengade 77 overtoges nu af Albert, og søsteren Louise flyttede til København.

Kort efter begyndte han imidlertid at skrante. Han var efterhånden ved den lette adgang, han havde til tobak, kommet ind på selv at ryge meget og pådrog sig en alvorlig nikotinforgiftning, der gik over til lungebetændelse. Muligvis stammer den tuberkulose, han senere døde af, allerede fra dette tidspunkt. En baderejse i 1881 til Ems, der foretoges efter huslægen, dr. Jørgensens råd, førte ikke til nogen virkelig bedring, og i oktober 1881 udtrådte han af sparekassens bestyrelse af helbredshensyn. De følgende år var helbredet nogenlunde, og om sommeren foretoges i reglen rejser, hvori hele familjen deltog, i sommeren 1879 kun til Marianelund, i 1883 og 1884 til Ängelholm i Sverige, i 1885 til Längaryd i Blekinge som gæst hos forpagter Mansa, i 1886 på Hotel Rustenborg i Lyngby og i 1887 til Halmstad. Den 14. oktober 1885 døde pludselig søsteren Louise i København. Hun blev fundet død i sin lejlighed i Tordenskjoldsgade nr. 29 af politiet, og daværende politiassistent i København, senere byfoged i Ringsted Henrik Gerhard Thalbitzer, Alberts fætter, telegraferede dødsfaldet til Helsingør. Det gjorde et smerteligt, men også uhyggeligt indtryk på alle i hjemmet der. Forholdet til søsteren havde ikke altid været let. Mærkeligt nok havde Louise bevaret og forøget den formue, hun havde arvet; den fandtes opbevaret i hendes kommodeskuffer og beløb sig til 97.600 kr., således at både Albert og Charles fik en ret betydelig arv efter hende. Charles benyttede en del af arven til at bygge sig en anselig villa i Hillerød, smukt beliggende på skrænten ned til slotssøen i Helsingørsgade. Den fik navnet Louisehøj efter søsteren og blev i mange år besøgt af familjen i Helsingør, der altid der fik en gæstfri og overdådig modtagelse.

For Alberts vedkommende kom arven efter søsteren meget belejligt. Familjen bestod nu af 8 medlemmer, og hans helbred tillod ham ikke nogen aktiv virksomhed, selvom han stadig drev fabrikken på Stengade. Efterhånden som hans helbred blev svagere, blev det vanskeligere for ham at passe virksomheden, og det endte med, at han måtte engagere en bestyrer til fabrikken. Til denne stilling var han så heldig at finde en dygtig og pålidelig fagmand, P. Lumbye, der fik virksomheden til at gå upåklageligt og senere overtog den helt, idet han samtidig købte ejendommen af Albert. Fabrikken, der var en af de ældste ejendomme i Helsingør – vistnok oprindelig kloster – blev senere købt af kommunen og benyttes nu til dommerkontor. Fabrikationsvirksomheden flyttede til Kolding, hvor Lumbye havde sin hjemstavn.

Somrene 1889 og 1890 tilbragtes med familjen hos Lundings på Ulftorp ved Jönköping. Lunding var gift med Alberts tidligere omtalte kusine Caroline, født Holm. Det var en storslået gæstfrihed, Lundings, der ikke var særlig velstillede, udviste ved at huse den 8 personer store familje i hele sommerferien, og disse ophold står som uforglemmelige for dem, der nød godt af dem.

Det vaklende helbred, den omstændighed, at han selv havde ophørt med at tage sig af tobaksfabrikken, og endelig den begivenhed, at den ældste søn William i 1891 blev student, førte til, at Albert efter lange og svære overvejelser besluttede sig til at bryde op fra Helsingør og flytte til København. Ejendommen Stengade 77 blev solgt til købmand Sophus Rasmussen for 21.000 kr. Ejendommen havde da været i familjens eje i 81 år og i 3 generationer. Med flytningen til København begynder en ny periode, og det vil derfor være rettest at afslutte denne beskrivelse med ophøret af familjens bopæl i Helsingør.

Hvis man kortelig skal sammenfatte, hvad der på grundlag af den her foreliggende skildring kan siges at være typisk for den ældre generation af familjen Thalbitzer, lægger man først mærke til den stabilitet i levevilkår, der har været gældende for

disse forfædre. De har så godt som alle levet under borgerlige, nogenlunde sikre kår og har været præget deraf. Der er ingen outsidere – hverken forbrydere eller genier – men de synes alle at have været i besiddelse af en udpræget hæderlighed og en familiefølelse, der i adskillige tilfælde har hjulpet til at holde dem oppe i det niveau, hvori de har levet. Typisk er måske også en vis forsigtighed og en vis tilbageholdenhed overfor offentlighed. Et fælles træk er interesse for og evner til at dyrke musik.

Af oprindelse er de nulevende medlemmer af den helsingørske gren af familjen et konglomerat af tysk, engelsk, fransk (italiensk), norsk og svensk race, efterhånden iblandet et stærkt dansk – såvel jydsk som sjællandsk – islæt. Af de oprindeligt indvandrede er der nu bleven en heltud dansk familje i sprog og sind.

Vigtigste kilder:

1. Familjen Thalbitzers arkiv (opbevares i Rigsarkivet).
2. Sofus Elvius og H. H. Hiort-Lorentzen: Danske patriciske slægter, 1. samling (1891), pag 324–336.
3. A. Hauch-Fausbøll: Slægtshåndbogen. Tillæg til Personalhistoriske Samlinger, II (1907–13), pag. 1052 (Familien Thalbitzer).
4. Entwurf zu einer Geschichte der Familie Thalwitzer von dr. med Franz Thalwitzer (als Manuskript gedruckt, Pless 1902).
5. Grandmamas Erindringer (Memoirer og Breve ved Jul. Clausen og P. Fr. Rist).
6. Angul Hammerich: Fr. Hammerich. Et Levnedsløb (Kbh. 1882). (Heri oplysninger om grandmama og hendes søn, godsejer Carl Vilh. Thalbitzer).
7. Helsingørs Lommebog 1799 (trykt i Helsingør hos Chr. Michaelsen).
8. Fragmente von politischen, oeconomischen und moralischen Betrachtungen af C. T. (Carl Heinrich Thalbitzer), (Kbh. 1784).
9. Københavns Vejviser 1809–1817/18.
10. Helsingør i Sundtoldstiden 1426–1857. Ved Laurits Pedersen, II (pag. 330–333).
11. Luxdorphs Dagbøger (v. Eiler Nystrøm, 2 Bind, 1 Hefte (Gad 1925) – I, 476 f., II, 1, 119, 223, 312.
12. Rigsarkivets akter vedr. Det guineiske Compagni, særlig copibog I og protocol for Hr. Agenten Carl Heinrich Thalbitzer.

AF EBBERØDGÅRDS HISTORIE

herunder om

Lindealleen og Den franske Have

Af JENS ØSTERGAARD

Historie.

Ebberødgård i Birkerød sogn nævnes første gang i et skøde, der blev givet på Hørningsholm (Hørsholm) i året 1346; gårdens navn blev skrevet Ebberuth. 1391 overdrog ridder Beynt Biug Hørsholm og Ebberødgård til dronning Margrethe.[1] Ebberødgård forblev derefter i kronens eje, indtil Frederik III 6. oktober 1661 skænkede den til ærkebiskop Hans Svane tilligemed Skovrød mølle, Ebberød- og Skovrød søer og andre fiskevande.[2] I matriklen 1688[3], da ærkebiskoppens enke, Marie Svane, sad inde med gården, havde den omtrent 35 tdr. land agerjord, der sammen med årlig høavl og græsning til 10 stk. høveder vurderedes til 10 tdr. 2 alb. hartkorn, som dog på grund af „Høemangel" (lille høavl) formindskedes 5 skp. til 9 tdr. 3 skp. 2 alb., der i den endelig vurdering reduceredes til 8 tdr. 4 skp. 3 fdk. 2 alb. hartkorn; skovene, som regnedes til 60 stk. svins olden, ansattes til 2 tdr. 4 skp.

1708 tilbagekøbte kongen Ebberødgård af ærkebiskoppens datter, Søster Svane, der var enke efter biskop H. Bagger[4]. To år derefter overdrog kongen den m. v. til dronning Louise[5], og den forenedes senere med Hørsholm gods. Ved hendes død 1721 overgik Hørsholm gods til kronprins Christian, der efter sin tronbestigelse 1730 overdrog godset til dronning Sophie Magdalene[6]. Hun henlagde til Ebberød sit stutteri, som nedlagdes 1749[7]. Af en inventarliste fra ca. 1759[8] fremgår det, at gårdens bygningers

antal var 7, af hvilke våningshuset udgjorde 10 fag; det var udvendig opbygget af egetømmer og „kliinede hvittede", sparværket var af bøg, som var meget brøstfældigt, og det havde stråtag med teglsten i tagskægget; de øvrige 6 huse udgjorde 54 fag, deriblandt 1 hus til den forrige stutterimester, 2 folestalde og 1 stald til hopperne, hidrørende fra det nedlagte stutteri. Endvidere nævnes „Den store Hauge" (se nedenfor).

Ved auktion 25. september 1759 solgtes gården til biskop Erik Pontoppidan[9]; overtagelsen fandt sted 1. maj følgende år[10], da forpagtningen udløb. Allerede 1763 videresolgte han den[11] for 2500 rd. courant[12] til greve Otto Manderup Rantzau (død 1768). Hans enke, Eybe Margretha, født Levetzow, overdrog fra det adelige jomfrukloster i Preetz (Holsten) 10. juli 1778 gården til kaptain i søetaten Georg Alexander Thaae[13]. Af skødet fremgår, at dens hartkorn da er gået ned til 6.6.1.0 tdr., skovskylden uforandret fra 1688, og overdragelsen skete med „samt alle dens Bygninger, Haugefrugt Træer, Grunde, Skov Fiske Vande, Tørveskiær, Engbund, Fæegang og andet som dertil nøtte hører for den Summa 900 rd.", som betaltes ved købet. (Kreaturer og redskaber nævnes ikke).

Af en taksationsforretning af 28. september s. a.[14] foretaget for at få gårdens bygninger assurerede i „den for Kiøbstederne Allernaadigst oprettede Brand-Forsikrings Kasse" – altså knapt tre måneder efter ejerskiftet – ser vi, at disse bestod af: 1) en hovedbygning på 19 fag eller 50 alens længde og 5 fag eller 12 alens bredde, opført af fyrre- og egebindingsværk mod gården og grundmur mod haven og havde en gennemgående kvist på 3 fag, alt teglhængt, 2) 2 sidelænger på 12 fag af fyrre- og egebindingsværk, murede og klinede vægge og stråtag samt 3) „for Gaarden eet Træe Gitter-Værk" 12 fag langt med dobbelte jernbeslagne porte, 4) et hus ved gården på 10 fag af fyrre- og egebindingsværk, murede og klinede vægge og stråtag, 5) et hus uden for gården på 12 fag af egebindingsværk, klinede vægge og stråtag samt 2 bageovne, samt 6) Piiber-huus 5 fag langt og 3 fag dybt

af fyrre- og egebindingsværk, klinede vægge og stråtag. Alle bygningerne blev vurderet til 3020 rdl., deraf hovedbygningen til 1900 rdl.

Af denne vurdering må det tydeligt fremgå, at i den korte tid af knapt tre måneder efter skødets datering må være sket betydelige forbedringer af gårdens bygninger, som anførtes med en vurderingssum, der flere gange overstiger købesummen for ejendommen med bygningerne.

Få år efter, 1781, forhandler kommissionen til skovenes udskiftning af fællesskabet med kaptain Thaae om Ebberødgårds inddragelse i den tilstødende skov (Rudeskov).

Ejerens afståelsesvilkår var afgivet i hans Pro Memoria den 1. juni s. å.[15], og af „Allernaadigst Forestilling"[16], der omfatter adskillige „Foreeninger og Mageskifter" også vedrørende Ebberødgård, fremgår det, at kronen gik ind på at overtage 179 tdr. 5756 □ alen land til „Inddragelse under de Kongelige Skove", og at Thaae iøvrigt beholder gården med tilbageblivende 92 tdr. land, „samt at den til Gaarden værende nærmere Vei bliver uforandret", og ellers på følgende vilkår[17]:

at som ejendom overdrages ham 5 små fiskedamme, der findes på ovennævnte 92 tdr. land, han beholder,

at han får skattefrihed af hele skovskyldshartkornet (også for de skovstykker, der findes på ovennævnte 92 tdr. land),

at der bortfalder af ager og engs hartkornet $^2/_3$, hvoraf han fremdeles skal svare 10 rd. pr. tønde hartkorn, og

at der af træer, som står på det hartkorn, han beholder, udvises årlig efter hans anvisning 30 træer.

Endvidere havde Thaae reserveret sig, at han ikke kunne påtage sig ansvaret for ulovlig hugst i den overskov, som endnu blev stående på hans „Eiendoms Grund".

Kongen godkender 9. august „mageskiftet"[18]. Samtidig foranledigede Rentekammeret[19] optaget et kort over Ebberødgaard og dens jordtilliggende, hvor grænsen mod vest og syd for det

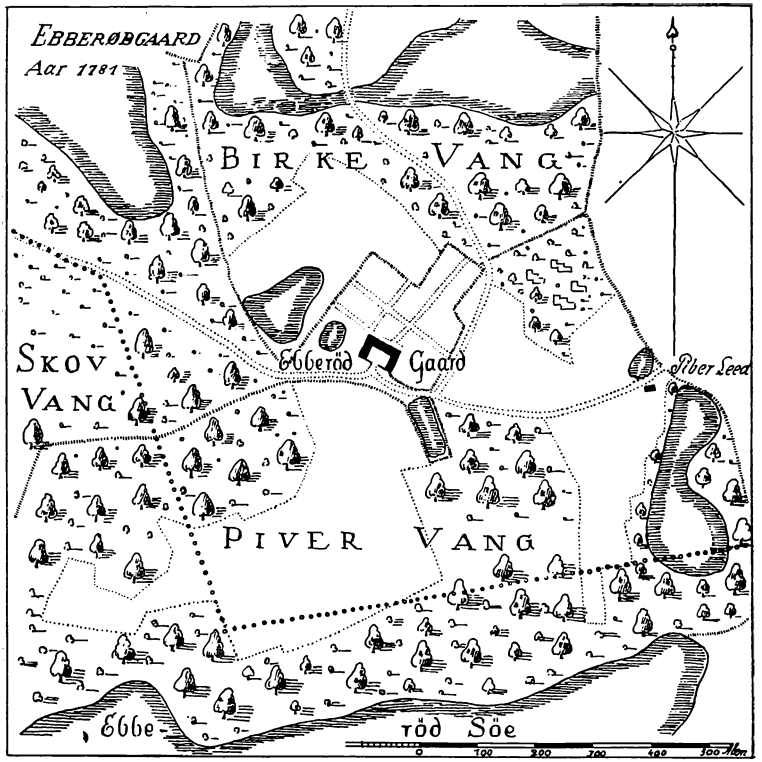

Fig. 1. Ebberødgård (udsnit af kortet) ved år 1781; grænse for de afståede jorder er mod syd og vest vist med små cirkler.

afståede areal og det under gården tilbageblivende er indskitseret, se fig. 1.

Kommandørkaptin Thaae fik 12. september 1787 kongeligt privilegium[20] på „at antage og drive et Murer- og Tagsteens Brænderi", som dog allerede var i god gænge, thi af folketællingslisten af 1. juli s. å.[21] fremgår det, at Thaae og hustru Anna Dorothea boede på Ebberødgård, hvor de havde et betydeligt folkehold til husholdningen og gårdens drift samt også boende på gården 18 daglejere, mænd og kvinder, overvejende svenskere, beskæftigede ved „den nylig oprettede Tegl- og Potte Fabrik".

I Piberhuset boede teglmester Jeppe Rasmussen, og i Ebberødhus boede Brune Heer, tysk soldat og pottemager; de var rimeligvis også beskæftiget i Thaaes tegl- og pottefabrik.

Kommandørkaptain Thaae dør 7. august 1788 i København[22], hans hustru opholdt sig på grund af svagelighed på den afdødes gård Ebberød. Deres søn, løjtnant Claus Jørgen Thaae, overtager Ebberødgård. Han fik under 30. oktober s. å.[23] kongeligt privilegium på at drive pottemageri og lervarefabrik og at de sidste den kongelige skov tilhørende træer, der vokser på gårdens grund, må fældes, og han modtog 19. november 1791 et pro memoria fra rentekammeret om, at skov, der fremtidig opvokser på gårdens grund, tilhører gården.

I 1795 sælger premierløjtnant Thaae Ebberødgård med besætning, redskaber m. v. til den tidligere marskal hos arveprins Frederik Adam Gottlob von Lowzow, der havde været administrator på Jægerspris gods, for 12.200 rd. samt en livrente på 135 rd. årlig (9 % af en 1. prioritets panteobligation, lydende på 1500 rd. i Ebberødgård), til frøken Machtilde Kirstine Wildtskiødt, så længe hun lever (død 1813)[24].

Marskal Lowzow har næppe drevet den af fader og søn Thaae oprettede og drevne murstens- og lervarefabrik, som for øvrigt ikke nævnes i skødet, og 1801[25] angives ingen arbejdere beskæftiget ved denne virksomhed, og Lowzow bor ikke på gården dette år.

Under marskal Lowzows besiddelsestid optages kortet af 1802, fig. 2[26]. Sammenholdes kortet af 1781 med kortet af 1802, fremgår det, at der igennem det forløbne tidsrum af 21 år var sket en del forbedringer, nemlig:

1. Betydelige skovarealer er ryddeliggjorte og inddraget til kulturagerjord, og de lavestliggende jorder er indgrøftede; nogle skovstykker, ialt en halv snes tønder land, ses endnu bevarede, deriblandt „Plantagen" på to tønder land, også kaldet „Adams Minde", i nutiden „Fredskoven", var anlagt af marskal Lowzow i slutningen af 1790erne[27].

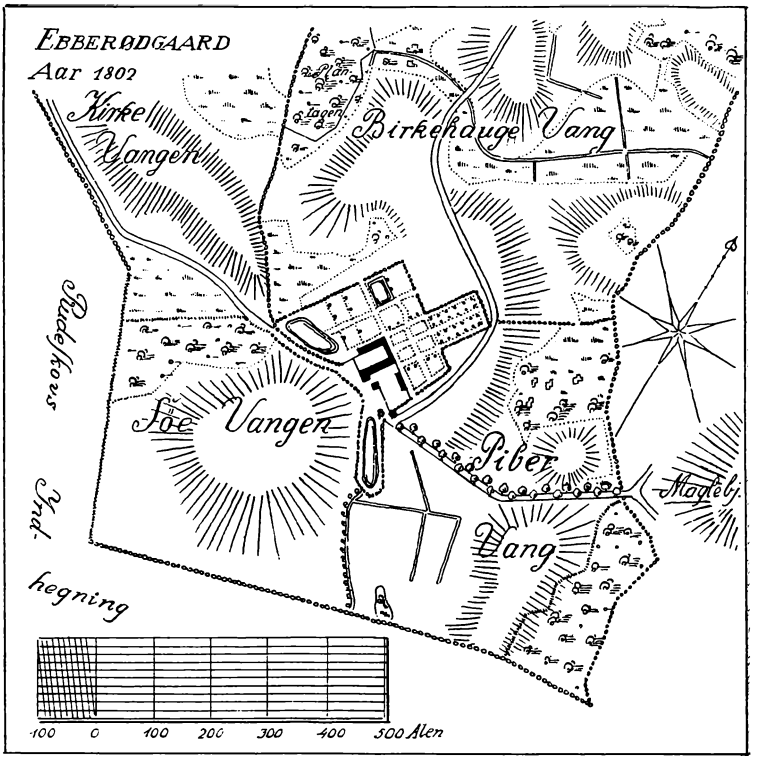

Fig. 2. Ebberødgård (udsnit af kortet) ved år 1802. Alléen er vist med signatur.

2. Jorderne er inddelt i fire vange.

3. Vejenes beliggenhed er ændret i overensstemmelse med den bedre og bekvemmere udnyttelse af agerjorden.

4. Den buede vej øster ud er bleven rettet op og danner en stor, stump vinkel på midten og er ifølge signatur tilplantet med træer.

Marskal Lowzow havde i sin embedstid på Jægerspris gods foranlediget dets bøndergods udskiftet og store forbedringer indført ved gårdene, og der er grund til at regne med, at han efter købet af Ebberødgård, „hvor han rolig tilbragte sine øvrige Levetid"[28], også var virksom for indførelse af forbedringer i sin

gårds drift, således at en del af de foranstaltninger, som fremgår af kortet af 1802, og som er nævnt ovenfor, må tilskrives ham. Han fik det ovennævnte lille skovstykke „Plantagen" i Birkerødvangen underlagt en fredskovsforpligtelse, der endnu er gældende[29].

Efter marskal Lowzows død 1816 overtager af hans sønner løjtnant Hans Georg Krog v. Lowsow gården[30], som 1832 sælges til This Meinertz[31].

Arealer under Ebberødgård udgjorde ifølge matriklen 1844[32] inklusive to udskiftede parceller 99,6 tdr. land og i hartkorn 9.6.2.2 3/4 tdr., en betydelig forøgelse af jordens takstansættelse.

1890 købte institutionen Gammel Bakkehus gården og indrettede den til et arbejds- og plejehjem for åndssvage[33].

Lindealléen i fortid og nutid.

Ved Ebberødgård findes en prægtig gammel lindeallé. Om den angives (i Trap: Danmark), at den er plantet af ærkebiskop Svane. Da ærkebiskoppen døde 1668, skulle alléen således være Danmarks ældste uden for haver. Men denne angivelse har vist sig ikke at være rigtig.

I 1948 væltede nemlig et af lindealléens træer, som stod på strækningen imellem hjemmets bygninger. En skive af det blev indbragt til Jagt- og Skovbrugsmuseet i Hørsholm; træets fødselsår ansloges til år 1764. Senere har amanuensis, forstkandidat P. Chr. Nielsen yderligere undersøgt skivens årringe, og da den inderste del af skiven mangler og gør en nøjagtig bestemmelse usikker, mener han, at det vil være rigtigere, om man mere forsigtigt anslår træets alder 1948 til mellem 160 og 180 år, d.v.s. fremspiret i et af årene 1768 til 1788[34]. Skivens diameter, der ligger ca. 15 cm over fældningsstedet, er ca. 90×70 cm.

Betragter vi på hosføjede kort af 1802 med Ebberødgårds smukke retliniede barokprægede bygnings- og haveanlæg, vil man finde, at alléen ikke udgør en arkitektonisk del af dette, skævt som den føres ind på komplekset. Alléen, der har en

længde af 280 m, må bedømmes som en praktisk og værdig forbindelse mellem Ebberødgård og dens omgivelser mod øst; den østlige del af alléen har retning mod det 91 m høje Maglebjergs top.

Alléens træer er almindelig lind eller parklind, Tilia europæa L., antallet i den sydlige række er 34 træer, og i den nordlige række 29, ialt 63 træer; i den vestlige ende mangler få eksemplarer, der delvis er erstattet med storbladet elm, som også er store træer. Lindene har en højde af 28 m, enkelte omtrent 30 m, og stammeomkredsen 1,3 m over jorden er 2–3 m (diameter 65–95 cm), enkelte gunstigt stillede dog indtil 3,4 m. Afstanden mellem træerne tværs over vejen er 5 m (8 alen) og på langs i rækkerne 7 m (ca. 11 alen, målene regnet fra træmidte til træmidte). I sin tid er de blevet nedskåret i 4 m's højde, og fra nedskæringsstedet udgår 2–5 omtrent lodret stillede hovedgrene.

Terrænet er højtliggende, 56–61 m over havet. Jordbunden er mulddækket moræneler i takst 15–16 og af særdeles god beskaffenhed, egnet for træarten. Da lind her i landet kan opnå betydelig alder (vel 300 år eller mere), må det påregnes, at alléens linde endnu har en lang levetid tilbage.

Haven.

Ved Ebberødgård fandtes en betydelig have i barokpræget stil. 1760 benævnes den „Den Store Hauge"[35], der var omgivet af „et Sten-Gierde", i hvilket fandtes 2 led med hængsler og trælukkelse; våningshuset var endnu af et mere beskedent omfang, bestående af 10 fag og „slett Straa Tag".

I skødet af 1778[36] nævnes „Haugefrugt Træer" i den, og i taksationsforretningen [37] faa maaneder efter (se ovenfor) omtales den 50 alen lange teglhængte hovedbygning med facade af grundmur mod haven og en gennemgående kvist på 3 fag, hvoraf det altså fremgår, at stuehuset var en anselig og smuk basis for haven med den som bred gangsti vinkelret udgående hoved-

akse, som i den yderste halve del var tilplantet som allé, således som det fremgår af kortet af 1802. I haven omtales 1795 fiskedamme, og af kortet fremgår det, at to damme fandtes i den.

I skødet af 1795[38] har løjtnant Thaae foranlediget indført, at „Afsugerne*) af Kirsebær Træerne i den saakaldte Franske Have Norden for Waaningshuset beliggende forbeholder ieg mig at bortflytte inden 1 Aar".

Haven udgjorde 3,5 tdr. land (af hvilke gårdens bygninger og pladser var noget over 0,5 tdr. land), og den har i forhold til gårdens område været af en anselig størrelse.

Hvornår haven er bleven anlagt, kan der kun gisnes om; den fandtes 1759, da dronning Sophie Magdalene afhændede gården – måske er den bleven anlagt af hende samtidig med anlæggelsen af Hørsholm Slotshave omkring 1740.

Af den gamle have findes ikke spor tilbage, end ikke et træ er bevaret.

Slutning.

Da skiven af det faldne træ har en stammetykkelse, svarende til de øvrige træer i alléen, kan den formentlig ikke hidrøre fra et efterplantet, men må anses som værende af samme alder som de øvrige, og da dens alder endvidere fra 1948 at regne udgør 160–180 år, må hele lindealléen anses værende i denne alder. Det er overflødigt at fremføre, at alléen ikke kan være foranlediget plantet af ærkebiskop Svane. Da træerne må påregnes opkultiveret i en planteskole og plantet i alléen i en alder af 8–10år, må plantningsåret efter beregning ligge i et af årene 1776 til 1796, d.v.s. at tilplantningen af alléen formodentlig har fundet sted under kommandørkaptain Thaaes eller søns besiddelsestid af gården. Det vil især være rimeligt at rette blikket mod den førstnævnte af disse to mænd og tage forskellige begivenheder og forhold i hans ejertid i betragtning, nemlig:

Gården var i en nedgangstid i de sidste år af grevinde Rant-

*) Unge podede kirsebærtræer.

zaus ejertid, da den 1778 solgtes for det lille beløb 900 rd. til kaptain Thaae. Han satte i løbet af få måneder gårdens bygninger i stand til en værdi af 3020 rd., grundlagde senere et murstens- og tagstens-brænderi, ejede desuden en gård i Ravnsnæsse, boede under sin travle virksomhed på Ebberødgård og var, så vidt det kan bedømmes, en velhavende mand. Det er forståeligt, at han under gunstige økonomiske vilkår har haft interesse i at forskønne sin gård ved at plante en lindeallé, der, da den ikke findes angivet på kortet af 1781, antagelig må være plantet i tiden 1781–88, og i årene indtil 1802 vokset så godt til, at den fandtes „værdig" til at optages på kortet af dette år. Da sønnen løjtnant Thaae efter faderens død 1788 overtog Ebberødgård, var han stærkt optaget af forskellige forretninger (ejendomshandler o.s.v.), og efter få års forløb solgte han gården, så det er tvivlsomt, om han kan have foranlediget alléen plantet.

Ærkebiskop Svanes navn kan ikke med rimelighed knyttes til den gamle lindeallé, derimod er mindet om hans virksomhed på en smuk måde i de seneste år knyttet til stedet og egnen, idet vejen, som kommer vest fra, fra Birkerød til Ebberødgård, og går videre østerud gennem lindealléen til Rudeskov, har fået navnet Biskop Svanes vej.

Ebberødgårds ejere (1763–1832).

1763–1778: *Greve Rantzau, Otto Manderup,* f. 1719, d. 1768; geheimeråd; ejede foruden Ebberødgård også den nærliggende lystgård Petersborg. Gift med Eibe (Eva) Margretha v. Levetzow, f. 1736, d. 1791.

1778–1788: *Thaae, Georg Alexander,* f. 1733 i København, d. 7. august 1788[39] sammested i Bryggergaarden, Magstræde nr. 35, og bisat i Holmens kirkes kapel. Kaptain, 1781 kommandørkaptain. Da protokollen, hvor hans skifte må være indført, mangler, kan størrelsen af hans formue ikke fremsættes. Af forseglingsprotokollen fremgår det, at han i Bryggergaarden havde en møbleret lejlighed, i hvilken han døde, og af ejen-

domme og værdier havde han i øvrigt: en vekselobligation, udstedt af Abraham Wulff, lydende på 270 dr., at han foruden Ebberødgård også ejede en „tilliggende Bonde Gaard Ravnsnesse kaldet" og den til begge gårde værende besætning og avlingsredskaber samt påstående „Bygninger og værende Meubler m. m.", samt at han endvidere var „Interessent" sammen med sin svoger Hempel i Bryggergaarden. Han var gift med Anna Dorothea, f. Hempel, f. 1735[40], hun levede 1801[41] i Birkerød hos sønnen, nedennævnte C. J. Thaae, får pension, var „svagsindet", d. 8. maj 1810 på Søborggaard[42].

1788–1795: *Thaae, Claus Jørgen,* f. 1762, d. 1812; karakteriseret premierløjtnant af søetaten. Han ejede en gård i Ravnsnæs (daværende matr. nr. 1, hartkornet noget over 5 tdr.), som han beboede 1787[43], men som 1790 solgtes til Johannes Lycke[44]. Efter hans faders død blev han som ovenfor nævnt ejer af Ebberødgård, som han beboede, og som han sælger 25. april 1795[45], i maj måned s. å. køber han den nærliggende lille lystgård Petersborg, hvor han derefter tager bolig; den sælger han 1798[46] til kammerherreinde Marie Elisabeth Linstow, f. Ross; 1799 køber han Søborggaard[47] i Birkerød, noget over 1 tdr. hartkorn. 1801[48] boede han som enkemand sammen med sine børn i Birkerød og var „Huusmand med Jord og leve[de] af sine Midler", hans moder boede hos ham samt flere personer og tjenestefolk. 1802[49] gør han skifte med børnene, som får pant i Søborggaard. Ind imellem drev han betydelig handel med huse og jordstykker[50], (som det vil føre for vidt at nævne her). Han døde 27. november 1812[51] og blev begravet på Birkerød kirkegård[52]. Han var gift: 1) med Else Ulricha, f. Chrijstie, d. 1799, begravet i Birkerød[53], 2) med Elisabeth Christiane, f. Wulff, død på Søborggaard i februar 1812[54]. Deres omstændelige bo, som også omfattede Søborggaard, sluttede først 1828[55], det udviste en indtægt på 19.142 rd., blev dog erklæret fallit, så der blev intet til arv „og intet til Arvingernes Forsørgelse".

1795–1816: *v. Lowzow, Adam Gottlob,* f. 1750, d. 1816;

geheimeråd. 1773 juridisk embedseksamen og senere marskal hos arveprins Frederik, Jægerspris. Da arveprinsens hofholdning indskrænkedes 1794, afgik han med pension og købte Ebberødgård; han døde (som ovenfor nævnt) 1816 i København. Han var gift med Dorothea Sophie Krog, f. 1767, d. 1804.

1816–1832: *v. Lowzow, Hans Georg Krog,* f. 1793, d. 1863 på Juellund; kammerherre. 1813 sekondløjtnant ved garden til hest, derfra afskediget med premierløjtnants karakter, 1826 inspektør ved Jægerspris gods. Gift med Caroline Brockenhuus, f. 1804, d. 1874.

LITTERATUR OG UTRYKTE KILDER

Forkortelser for utrykte kilders forekomster gælder:
Landsarkivet = L, Matrikelsdirektoratets arkiv = M, Rigarkivet = R.

1. Christensen, C., 1879: Hørsholms Historie fra 1305 til 1875, s. 4–14. – Leth, H., 1933: Ebberødgaard, jævnfør nedennævnte nr. 6.
2. Kronens Skøder, 2. bd. 1908, s. 110.
3. Christian V.s matrikel, 1681–88: Markbog nr. 20, modelbog nr. 1693, s. 351–352, og hartkornsprotokol nr. 1793, s. 190b. – R.
4. Kronens Skøder, 3. bd. 1941, s. 430.
5. Smst., s. 449.
6. Leth, H., 1933: Ebberødgaard. Manuskript i Ebberødgaards arkiv.
7. Christensen, C.: Anførte bog, s. 297–304.
8. Hørsholm Amt I. Generalinventarium over Hørsholm Amts Bygninger og underliggende Bøndergods 1760, s. 62–69. – L.
9. Christensen, C.: Anførte bog, s. LIV. – Hørsholm Amt I. Generalinventarium . . ., jvnf. ovennævnte nr. 8, s. 120.
10. Hørsholm Amt I. Dronning Sophie Magdalenes Resolutioner 1759, 7. maj s. a. – L.
11. Hørsholm Birk. Skøde- og Panteprotokol 1773–93, s. 89b flg. – L.
12. Leth, H.: Se note 6.
13. Hørsholm Birk. Skøde- og Panteprotokol 1773–93, s. 89b flg. – L.
14. Leth, H.: Se note 6.
15. Landvæsenskontoret 1773–89. Registrant nr. 8, 1782, nr. 431. – R.
16. Rentekammerets Relations- og Resolutions Protokol 1781 C, nr. 208. – R.
17. Smst. – Endvidere Hørsholm Amt II. Rentekammerbreve 1782–84, 13. april 1782. – L. – Hørsholm Amt II. Kopibog over udgåede partikulære Breve 1777–84, 18. april 1782. – L.
18. Som note 16.
19. Concept Cart over Ebberødgaards Jorder, efter Det Kgl. Rentekammers Ordre optaget af Joh. Schyth Aar 1781. – M.

20. Leth, H.: Se note 6.
21. Folketællingslister, Birkerød Sogn 1787. – R.
22. Københavns Hof- og Stadsret. Forseglingsprotokol 1779–88, 1 B, nr. 382, s. 388 flg. – L.
23. Leth, H.: Se note 6.
24. Hørsholm Birk. Skøde- og Panteprotokol, 1793–1801, s. 57b flg.. – L.
25. Folketællingslister, Birkerød Sogn, 1801. – R.
26. Ebberød-Gaards Jorder ... maalt i Aaret 1802 af L. Fischer. – M
27. Christensen, C.: Anførte bog, s. 297 flg.
28. Manthey, I. D. T., 1818: Biographiske Efterretninger efter de til Ordens-Capitulet indkomne Levnetsløb ... 1809–17, s. 137–38.
29. Leth, H.: Se note 6.
30. Smst.
31. Christensen, C.: Anførte bog, s. 297 flg.
32. Frederiksborg Amt, Birkerød Sogn, sogneprotokol nr. 13. – M.
33. Leth, H.: Se note 6.
34. Jagt- og Skovbrugsmuseet, Hørsholm: Brev af 1956 fra P. Chr. Nielsen.
35. Hørsholm Amt I. Generalinventarium ... 1760, s. 62–69, jvnf. ovenn. nr. 8.
36. Hørsholm Birk. Skøde- og Panteprotokol, 1773–1793, s. 89b flg. – L.
37. Leth, H.: Se note 6.
38. Hørsholm Birk. Skøde- og Panteprotokol 1793–1801, s. 57b flg. – L.
39. Topsøe-Jensen, T. A., og E Marquard, 1935: Officerer i Den Dansk-Norske Søetat, 2. bd., s. 599. – Københavns Hof- og Stadsret ... jvnf. ovenn. nr. 22.
40. Smst.
41. Folketællingslister, Birkerød Sogn, 1801. – R.
42. Richter, V., 1905: 100 Aars Dødsfald (1791–1890), 3. bd. – Danske Statstidende (Berling) 1810, nr. 39.
43. Folketællingslister, Birkerød Sogn, 1787. – R.
44. Hørsholm Birk. Skøde- og Panteprotokol 1773–1793, s. 335 og 351. – L.
45. Samme, 1793–1801, s. 57b, flg. – L.
46. Samme, 1793–1801, s. 256b, 320. – L.
47. Samme, 1793–1801, s. 319b. – L.
48. Folketællingslister, Birkerød Sogn, 1801. – R.
49. Hørsholm Birk. Skøde- og Panteprotokol 1801–06, s. 110b. – L.
50. Samme, 1773–1793, s. 313b–314. – Skøde- og Panteprotokol 1793–1801, s. 11, 320b, 440a–b. – Skøde- og Panteprotokol 1801–06, s. 95, 443. – Skøde- og Panteprotokol 1806–10, s. 57.
51. Richter, V.: Anførte bog.
52. Birkerød Kirkebog 1778–1818, s. 388. – L.
53. Samme, s. 426. – L.
54. Richter, V.: Anførte bog.
55. Hørsholm Amtsstue. Skifteprotokol for Beboere uden for Byen 1804–17, s. 244 flg., og 1817–35, s. 945 flg. – L.

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND 1906-1956

Af KNUD KLEM

I århundredets begyndelse var der forskellige steder i landet stiftet selskaber med det formål at opdyrke interessen hos befolkningen for den lokale historie. Det skete tidligst i Ribe, Vejle, Randers og Holbæk amter, og alle vegne var disse historiske samfund organiseret amtsvis, således som det også skete i de følgende årtier. Først senere er andre selskaber af denne kategori opstået inden for begrænsede områder, f. eks. enkelte kommuner eller med udstrakt virkeområde inden for en hel landsdel.

Også i Frederiksborg amt opstod et ønske om at optage et rationelt arbejde på dette område. Blandt de drivende kræfter var konsul, ingeniør Fr. Kaas i Helsingør og maleren og bogtrykkeren Kristian Kongstad i Fredensborg. Den sidste må utvivlsomt betragtes som samfundets egentlige stifter. Kongstad var ikke barnefødt i amtet, men var født i København som søn af en brændevinsbrænder. Han gik i malerlære og blev siden elev af Frantz Schwartz og Kristian Zahrtmann og blev tegnelærer ved Efterslægtselskabets skole i København, men fik snart stor interesse for bogkunsten, og blev – skønt autodidakt på dette område – bogtrykker. Han grundlagde et bogtrykkeri i Fredensborg og flyttede senere dette først til Helsingør og dernæst til Hillerød. Han interesserede sig især for en fornyelse af skriftmaterialet. Han foragtede illustrationer efter fotografier på glittet pa-

pir, tegnede selv sine illustrationer, og blev – skønt i virkeligheden konservativ i sine principper og virkemidler – en fornyer af bogtrykkunsten på sin vis. Som bogtrykker virkede han i mange år inden for dette amt og følte sig med hele sin indstilling i nær kontakt med egnens historiske minder.

I foråret 1906 udsendte han en af sine sirlige og smukke tryksager til en kreds af mennesker i amtet, i hvilken han henledte opmærksomheden på de historiske samfund, som var dannet i de øvrige forannævnte forskellige egne af landet, og opfordrede til at lave noget lignende her. Det stiftende møde fandt sted den 12. juni 1906 i teatersalen på Marienlyst Badehotel i Helsingør. Ifølge dagspressen mødtes her ca. 40 herrer – damerne var endnu ikke så stærkt emanciperede, at de mødte op, eller vel i det hele taget blevet indbudt – og efter en længere diskussion om emnet og om lovparagraffer blev Frederiksborg Amts historiske Samfund dannet.

Det vil være rimeligt at give navnene på den første bestyrelse. Fra Helsingør indvalgtes oberst Harbou, der blev selskabets formand, lærer Laurits Pedersen og ingeniør Frederik Kaas, der i de følgende år virkede som sekretær, fra Hillerød rektor Hude og højskoleforstander Holger Begtrup, fra Fredensborg kunstmaler Kongstad og kommunesekretær Seeger. Desuden indvalgtes læge Krarup, Veksø, og overlærer Carl Christensen, Frederiksværk. På tilsvarende måde har man også senere tilstræbt til bestyrelsen at vælge repræsentanter for amtets byer og egne. Derimod er den tid efter anden diskuterede tanke om derudover at vælge et egentligt repræsentantskab for at få en fyldigere amtsrepræsentation ind i arbejdet ikke blevet virkeliggjort.

Om samfundets hovedformål herskede der ingen tvivl. Det lovfæstedes i de endelige love, som vedtoges på den følgende første ordentlige generalforsamling den 13. februar 1907 med følgende formulering: „Samfundets formål er at vække og nære den historiske sans ved at fremdrage den stedlige historie og værne om de synlige fortidsminder, der findes i amtet." Det

sidste havde man dog stået lidt usikker over for, idet det jo var åbenbart, at samfundets pengemidler næppe kunne påregnes at række langt med hensyn til værn og restaurering af de synlige historiske minder. En lille forsmag på andre vanskeligheder på dette område fik man allerede på det konstituerende møde, hvor pastor Levinsen, ifølge dagbladet „Nordsjælland", forespurgte, om samfundet straks ville virke for den gamle helsingørske fattiggårds, d.v.s. Karmeliterhusets restaurering. Såvidt det var taleren bekendt, havde Helsingør byråd vedtaget at nedrive den til september, så der var ingen tid at spilde. Kun det ene blad omtaler denne taktløse realitet, og bemærkningen fremkaldte da også straks en replik fra den tilstedeværende folketingsmand Chr. Rasmussen, i hvilken han ifølge samme blad „advarede mod at diskutere sådanne specielle spørgsmål ved denne lejlighed, hvor man burde behandle sagen om samfundets virksomhed i al almindelighed. Hr. Rasmussen kunne bekræfte, at hvis byrådet ikke inden 1ste september i år fik antagelig sikkerhed for, at den gamle fattiggård kunne restaureres for private midler, ville nedrivningen blive påbegyndt den 2. september. Fra staten kunne der absolut ikke ventes noget som helst bidrag". Det var rigtignok også et ømt punkt, pastor Levinsen var slået ned på. For Helsingørs brede befolkning stod fattighuset i Karmeliterhuset som udtryk for en nedværdigende og forhadt social forsorg, og det var dengang utænkeligt, at byrådets flertal ville tage noget initiativ til at frede og restaurere bygningen som et værdifuldt historisk monument. Måske har Chr. Rasmussens hvasse bemærkning på mødet tilsigtet at sætte skub i de private kredse. Det gik som bekendt således, at en kreds af private bidragydere tilbød byrådet at lade huset restaurere uden udgift for kommunen, og dette tilbud blev modtaget, men denne beslutning fremkaldte dog en sådan protestbølge i befolkningen, at kommunen stillede som betingelse for at lade huset stå, at bidragyderne selv for egen regning overtog huset og lod dette restaurere for derefter at tilbagelevere ejendommen gældfrit til

kommunen. Som bekendt har byrådet nu i mere end 40 år anvendt bygningen som kommunebibliotek og har altså fundet god anvendelse for det på denne måde fremkaldte initiativ.

Samfundets dannelse mødte i øvrigt almindelig opmærksomhed og velvilje i pressen. Dog skrev „Frederiksborg Amts Avis" i sit referat af dets stiftende møde: „Det forekommer os, at dannelsen er foregået på et noget for snævert grundlag, idet det åbenbart har været en del tilfældigt, hvem der er blevet indbudt til mødet og hvem ikke, repræsentanter for landbostanden såsåledes slet ikke".

Der var faktisk også derudover visse modsætninger. De medførte, at kommunelærer Laurits Pedersen allerede på den første ordinære generalforsamling i 1907 udtrådte af bestyrelsen, og på den næstfølgende generalforsamling i 1908 optræder han som opponent, idet han bebrejdede bestyrelsen, at den tog parti i politisk og religiøs henseende, det sidste derved, at den havde støttet en udstilling på Kronborg, hvis overskud tilfaldt „Frivilligt Drengeforbund", der var nationalistisk indstillet og præget af en særlig religiøs indstilling, og det første på grund af en passus i en afhandling i samfundets årbog af kaptajn Rockstroh om svenskerne på Kronborg, hvori det hed: „for den indsats, som svenskerne vovede ved Kronborg, måtte dette sted absolut falde, men på den anden side må det fastholdes, at de 3.000 mand foran Kronborg og de betydelige der anvendte angrebsmidler, som unddroges belejringen af København, kunne have lagt et tungt, måske endog et afgørende lod i vægtskålen på det punkt, hvoraf rigets skæbne den gang *som nu* afhang".

Det var ordene *som nu,* det var galt med. Der udspandt sig en lang diskussion om dette. Protokollens referat heraf er yderst lakonisk, som den slags referater gerne er, men pressen bredte sig stærkt derover. Nogle mente, at ytringsfriheden ikke burde knægtes af censur, rektor Hude opfattede diplomatisk de to ord blot som en „sortie brillante".

Det er klart, at man – som ved talen om Karmeliterhuset –

mærker politiske dønninger og desuden også striden om militærvæsenet bag denne diskussion. Men forklaringen var sikkert også den simple, at man var begyndt med den fine ende og ikke havde fået arbejderne og det jævne folk med, og når Laurits Pedersen kritiserede, at samfundet holdt sine møder i „Industriforeningen" og sagde, at det var her, arbejdsgiverne holdt til, og et sted, hvor arbejderne ikke yndede at komme, var dette naturligvis dengang en realitet. I vore dage har vi jo lidt svært ved at opfatte „Strien" som en sådan reaktionens højborg.

Samfundet måtte naturligvis, bortset fra de politiske momenter, holde sig borte fra de store og krævende opgaver, hvad restaureringer angår, men mindre ting havde jo også ret. Da der var fare for, at det store majtræ uden for Birkerød kro ville blive fjernet, henvendte samfundet sig til sognerådet, der i følge bestyrelsesprotokollen d. 17. marts 1909 meddelte, at træets bevaring „kan betragtes som sikret". En række andre småsager toges op i tidens løb. Jeg erindrer således fra min egen tid, at bestyrelsen efter en henvendelse på en generalforsamling fremkaldte et løfte fra Nationalmuseets 1. afdeling om, at „rokkestenen" i Frerslev hegn, som er dækstenen på et dyssekammer, påny skulle bringes til at rokke for stadig at bevare folks interesse for stedet. En tid lang drøftede man at foretage en undersøgelse af gamle bygningsformer, og arkitekt Esmer foretog en opmåling af en gammel gård i Herlev. Manglen på pengemidler og tilstrækkeligt kvalificerede medarbejdere medførte naturligvis, at man måtte afholde sig fra større opgaver af denne karakter, og de er jo også siden taget op med større styrke af museerne, først og fremmest Nationalmuseet.

Hovedopgaven blev naturligvis at vække og nære den historiske sans. Her har samfundet virket på to måder: ved afholdelse af foredragsmøder og ekskursioner til historiske interessante steder og ved sine publikationer.

Hvad møder angår var virksomheden stærkest i begyndelsen. Der holdtes de første år 4–5 møder årligt med talere som mu-

seumsinspektor Chr. Axel Jensen, dr. Alexander Thorsøe, kaptajn Rockstroh, højskoleforstander Holger Begtrup, professor Hans Olrik samt professor Axel Olrik. De var lagt rundt omkring i amtet og vandt god tilslutning. Landbefolkningen var også med her, oven i købet så positivt, at den stillede vogne til rådighed for medlemmerne og gav aftensmad. Senere blev møderne færre, da tilslutningen svandt ind. I nogle år ophørte de endda helt, da det så ud til, at tiderne var løbet fra sådanne møder; to verdenskriges vanskelige trafikforhold har naturligvis heller ikke virket fremmende for denne del af virksomheden, men i de senere år har vi optaget dem igen, og selvom vi vel ikke kan skaffe deltagere i hundredevis, som i de første år, synes vi, at interessen er i stigning, og vi vil særdeles gerne gøre vort til at oparbejde den gamle tradition igen.

På publikationsvirksomhedens område har de vekslende bestyrelser stadig søgt at holde fanen højt. Vi har udsendt vor årbog siden 1906, og der har i årenes løb været et meget stort antal værdifulde afhandlinger om mangfoldige emner og af forfattere både blandt faghistorikere og lokalhistorikere. Det er klart, at faghistorikere ikke kan undværes, og hvis man bestræber sig på, at deres afhandlinger er let læselige for alle, og det har altid været vort mål, virker de formentlig efter hensigten. Men det er meget vigtigt, at lokalhistorikere, først og fremmest blandt amtets egne beboere, også i høj grad er med, ja det er ligefrem en opgave at søge dem fremkaldt og at virke for opdyrkningen af det lokalhistoriske studium. På dette område tror vi også, at vi har opnået resultater, selvom vi ikke tør sige, at vi er kommet så langt, som vi havde ønsket. Her er stadig en opgave at røgte, og visse amtshistoriske samfund er her nået videre, naturligvis dog først og fremmest fordi de har haft flere, der var interesserede og egnede hertil. Dette er i dag en sag, der drøftes allevegne med interesse, ikke mindst inden for „Dansk historisk Fællesforening", der gennem sine publikationer og ved anden vejledning søger at øge interessen herfor. Der er mangfoldige opgaver at

tage op. Det behøver ikke at dreje sig om fjerne, historiske emner. Også de store brydninger af social og politisk karakter i de sidste slægtled er af interesse, den sociale udvikling, organisationsvæsenet, arbejdsforhold i ældre tid og så videre.

Ved siden af årbøgerne har vi som bekendt udsendt en lang række særskrifter: om slottene Frederiksborg og Fredensborg, om byerne Hillerød, Frederiksværk og Slangerup-Frederikssund, om Frederiksborg Statskole, i samarbejde med Stednavneudvalget Frederiksborg amts stednavne, om hele amtets udvikling især i landdistrikterne Anders Uhrskov „Fra Stavnsbånd til vore Dage" og Bodil Høyers bog „Dagligt liv på en nordsjællandsk bondegård i midten af forrige århundrede". Desuden bør jeg nævne „Hjemstavnsbogen for Frederiksborg Amt", en god og populær bog, der til vor glæde benyttes meget i undervisningen i amtets skoler. I modsætning til tidligere vil vi gerne udsende sådanne særbøger i samme format og typografi som årbogen, som vi for nogle år siden har givet en ansigtsløftning, således at den er tjenlig til dette formål. Vi lægger i det hele taget stor vægt på, at vore publikationer fremtræder i et tiltalende og smagfuldt typografisk udstyr, der ikke nødvendigvis er dyrere end mere ordinær udstyrelse.

Den kreds af mænd, som i årenes løb har udgjort samfundets styrelse, har selvsagt skiftet igennem årene, men i virkeligheden ikke meget. Embedsmænd, lærere, landbrugere og kommunalpolitikere har arbejdet sammen om denne opgave, folk både fra by og land og fra forskellige samfundslag, og på samme måde er det med medlemskredsen. Der er ikke længere tale om visse mer eller mindre sluttede kredse, men om en ligelig repræsentation fra alle i vort samfund. Sådan skal det være, og det er jo i overensstemmelse med den almindelige udvikling i samfundet, hvor alle i vore dage efter deres eget ønske og behov har del i kulturlivets glæder. Jeg takker bestyrelsen, såvel den nuværende som de tidligere, for deres gode medarbejde for den fælles sag. Navne er det vanskeligt at nævne for ikke at forbigå nogle, men

jeg kan dog ikke undlade at nævne et par af de nuværende styrelsesmedlemmer, der har siddet i styrelsen i en lang årrække: læge A. H. Riise, pastor Villads Christensen og forfatteren Anders Uhrskov. Dr. Riise valgtes ind i styrelsen i 1920 og har således siddet i 37 år, pastor Villads Christensen valgtes i 1915, da han var præst i Skoven ved Jægerspris. På grund af forflyttelse til Bornholm udtrådte han pany i 1919, men indvalgtes igen i 1924, da han sad som sognepræst i Græsted. Han har således siddet i styrelsen i 37 år. Vi har i tidens løb også glædet os over hans forfatterskab i forskellige af vore årbøger. Rekorden har dog Anders Uhrskov, der har siddet uden afbrydelse i styrelsen i 43 år, idet han indvalgtes i 1914 i stedet for Holger Begtrup. Både som styrelsesmedlem, som højskolelærer, som forfatter, folkemindesamler og museumsmand og som biblioteksmand har han i en menneskealder arbejdet med emner inden for amtets kultur, og har altid virket under ønsket om at bringe oplysning ud til de mange om historiske og kulturhistoriske emner, ikke mindst her i amtet. Blandt de øvrige styrelsesmedlemmer er der grund til at sende en venlig tanke til dr. Jan Steenberg, der har været en flittig forfatter af årbogsartikler og særbøger, ligesom jeg med glæde og taknemmelighed nævner museumsdirektør Jørgen Paulsens utrættelige arbejde som sekretær. Både her, i Dansk historisk Fællesforening og i sit hovedarbejde som Frederiksborgmuseets chef har han været en tro tjener i det folkeoplysende arbejde.

Kontinuiteten i samfundets arbejde giver sig et stærkt udtryk derved, at der i samfundets 50-årige levetid kun har været tre formænd. Den første var oberst Harbou, Helsingør, der virkede til 1919. Kun en enkelt af de nuværende styrelsesmedlemmer har kendt ham, men det fremgår af samfundets arkiv, at han var en særdeles interesseret formand, hvis udmærkede egenskaber var af stor værdi for samfundet i dets første år, da rammerne for dets virke blev lagt, og den store medlemskreds, som hurtigt tilsluttede sig, viste også, at sagen var grebet rigtigt an. Derimod står

lektor Boisen endnu stærkt i vor erindring. Lektor Boisen var formand fra 1919 til 1938, men fortsatte efter sin afgang som styrelsesmedlem, lige til sin død i 1946. Vi nærede alle dyb respekt for denne stilfærdige, noble og sympatiske personlighed, der gennem sit fortrinlige arbejde som historielærer på Frederiksborg Statsskole indpodede de unge kærlighed til landets og egnens historie, og som med samme ildhu og flid stræbte gennem historisk samfunds publikationer, som havde hans meget store interesse, at udbrede kendskabet til amtets historie.

Denne kortfattede omtale af Frederiksborg Amts historiske Samfunds arbejde kan ikke afsluttes uden en tak til de medlemmer, som gennem årene har støttet samfundet med deres tilslutning, men der bør også lyde en tak til Frederiksborg amtsråd og til de bykommuner og sognekommuner, der gennem deres bidrag har lettet dets arbejde og ikke mindst også til amtets pengeinstitutter, herunder først og fremmest Frederiksborg Amts Spare- og Lånekasse og tillige også til Antikvar Carl Julius Petersens Hjælpefond, der gennem en meget lang årrække har rakt os en hjælpende hånd. Uden denne støtte fra forskellig side har det ikke været muligt at gennemføre samfundets omfattende publikationsarbejde gennem årene. Samfundets styrelse udtaler håbet om, at samfundet også i tiden fremover såvel fra medlemmerne som fra anden side vil finde tilslutning til sit arbejde. Det er en værdifuld opgave hos de kommende slægter i al fremtid at „vække og nære den historiske sans ved at fremdrage den stedlige historie og værne om de synlige fortidsminder". Vore synlige minder vil forhåbentlig til stadighed ligge åbne for vore øjne, og vi vil næppe nogensinde nå dertil, at der ikke er mere at berette om i publikationer, udgivne af samfundet.

BERETNING

OM

SAMFUNDETS VIRKSOMHED 1955-56

I regnskabsåret 1955–56 indtraf Frederiksborg Amts historiske Samfunds 50-års jubilæum. Jubilæumsdagen var den 12. juni, idet samfundet stiftedes den 12. juni 1906 ved et møde på Marienlyst Badehotel i Helsingør. Det havde selvsagt været det naturligste at afholde møde på denne dag, men da forskellige omstændigheder umuliggjorde dette, besluttedes det at markere jubilæet ved en byvandring i Helsingør den 9. september.

Mødets godt 100 deltagere samledes i Maria kirke, hvor formanden i korte træk redegjorde for kirkens og karmeliterklostrets historie, hvorefter selskabet beså kirken og klostrets seværdigheder. Kirke og kloster er jo et af sengotikkens skønneste, danske bygningsværker, der siden Storcks restaurering i dette århundredes begyndelse fremtræder i en smuk og velbevaret skikkelse. Både det prægtige og ejendommelige kirkerum, og de bevarede lokaliteter i klostret, især kapitelsalen i østfløjen og refektoriet i nordfløjen med freskofremstillingen af Lazaruslegenden samt fratergangen med de åbne arkader ud mod klosterhaven har en egen stemning, der uvilkårligt griber enhver besøgende, ikke mindst den der har sindet opladt over for de historiske værdier.

Efter besøget i klostret spadserede selskabet i det smukke sensommervejr til Marienlyst slot, et yndefuldt bygningsværk, opført af N. H. Jardin o. 1760 på grundlag af det af Frederik II i 1580-erne rejste „lysthus" Lundehave. Slottes ejes af Helsingør kommune, der i de senere år har ladet det undergå en gennemgribende restaurering såvel i det ydre som i det indre. Slottet er

en virkelig seværdighed, en fortrinlig repræsentant for Louis Seizens stilart. Ikke mindst er de smukke og velbevarede interiører fra Jardins tid i Kongens værelse og spisesalen af megen værdi.

Efter at selskabet havde vederkvæget sig ved et glas sherry, en lille jubilæumshilsen fra historisk samfund, gik turen langs skovskrænten mod nord til Marienlyst Badehotel, hvor det vellykkede møde afsluttedes under festligt samvær ved en middag. Under denne causerede amtsforvalter *Thalbitzer* over minder fra sin barndom og ungdom i Helsingør, ældre medlemmer havde ordet for gamle erindringer fra samfundets ældre dage. Formandens tale om samfundets grundlæggelse og arbejde gennem tiderne er gengivet andet steds i denne årbog.

Samfundets bestyrelse bestod i jubilæumsåret af følgende medlemmer: Fhv. sognepræst *Villads Christensen,* København, tidl. Græsted, forfatteren, redaktør *Erland Gribsø,* Frederiksværk, sognefoged *Hans Jensen Hansen,* Ølstykke, sparekassedirektør *J. Chr. Jensen,* Hillerød, amtsskolekonsulent *L. C. Jensen,* Gilleleje (skriftudvalget), museumsdirektør *Knud Klem,* Helsingør, (formand, skriftudvalget), fhv. gårdejer *Karl Larsen,* Farum, sparekassefuldmægtig *L. Larsen,* Hillerød (kasserer), gårdejer *Morten Olsen,* Tømmerup, Dyssekilde, museumsdirektør *Jørgen Paulsen,* Frederiksborg slot (sekretær, skriftudvalget), læge *A. H. Riise,* Hillerød, lektor *H. Ring,* Helsingør (skriftudvalget), kommunelærer *H. Rosenkilde,* Humlebæk, borgmester *Sigurd Schytz,* Helsingør, dr. phil. *Jan Steenberg,* Hillerød, og forfatteren, fhv. overbibliotekar *Anders Uhrskov,* Hillerød.

Samtlige bestyrelsesmedlemmer tager gerne imod nye indmeldelser.

I regnskabsåret 1955–56 har samfundet modtaget følgende tilskud: Staten 850 kr., Frederiksborg Amtsfond 200 kr., Frederikssund kommune 100 kr., Frederiksværk 100 kr., Helsingør 200 kr., Hillerød 100 kr., Birkerød 200 kr., Hørsholm 50 kr., Endvidere fra nedennævnte sogneråd: Stenløse-Veksø 30 kr.,

Kregme-Vinderød 100 kr., Gerlev-Draaby 25 kr. samt ekstraordinært 100 kr., Slagslunde-Ganløse 50 kr., Lillerød 50 kr., Skibby 20 kr., Harløse 25 kr., Kyndby-Krogstrup 25 kr., Farum 50 kr., Melby 20 kr., Lynge-Uggeløse 25 kr., Søborg-Gilleleje 25 kr., Helsinge-Valby 50 kr., Vejby-Tibirke 25 kr., Ølsted 50 kr., Græsted-Maarum 25 kr., Nr. Herløv 25 kr., Karlebo 10 kr., Slangerup Landsogn 20 kr., Uvelse 10 kr. samt Frederiksborg Slotssogn 100 kr. Endelig har Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse bidraget med 100 kr. og Antikvar Carl Julius Petersens Hjælpefond med 500 kr.

Samfundet bringer alle bidragydere en varm tak for den støtte, der gennem bidragene er blevet dets virksomhed til det.

Opmærksomheden henledes på, at samfundets medlemmer kan erhverve Nationalmuseets illustrerede årsskrift „Fra Nationalmuseets Arbejdsmark" for nedsat pris. Endvidere kan medlemmer for nedsat pris (7 kr. + porto) abonnere på det af „Dansk historisk Fællesforening" udgivne tidsskrift „Fortid og Nutid", der udkommer med ca. 8 ark årligt, samt til favørpris (ved indsendelse af beløbet til postkonto 86264, Fortid og Nutid, Frederiksborg slot, Hillerød) købe følgende af foreningen udgivne skrifter:

E. Kromann: Skriftens Historie i Danmark (4,50 kr., bogladepris 6,00 kr.).

Holger Hjelholt: Skriftprøver fra Tiden efter Reformationen (6,80 kr., bagladepris 8,50 kr.).

Helge Søgaard: Litteraturvejledninger for kulturhistoriske provinsmuseer (3,00 kr., bogladepris 4,50 kr.).

Henvendelse herom sker til Dansk historisk Fællesforenings ekspedition, adr. museumsdirektør Jørgen Paulsen, Frederiksborg slot, Hillerød. Frederiksborg Amts historiske Samfunds ekspedition er ligeledes på Frederiksborg-museet.

For at billiggøre udsendelsen af årbogen har samfundets ekspedition de sidste år forsøgt at vedlægge et girokort og ikke be-

nytte postopkrævning. Erfaringerne har været så gode, at udsendelsen indtil videre vil ske på denne måde. Vi håber, at medlemmerne vil indbetale kontingentet hurtigt efter modtagelsen.

Udmeldelse må – for at være gyldig – være sket skriftlig til sekretæren, museumsdirektør Jørgen Paulsen, Frederiksborg slot, Hillerød, inden årbogens udgivelse.

OVERSIGT OVER REGNSKAB FOR TIDEN $^{1}/_{10}$ 1955-$^{30}/_{9}$ 1956

INDTÆGTER	Kr.	Øre	UDGIFTER	Kr.	Øre
Kassebeholdning pr. $^{1}/_{10}$ 1955	1.467	94	Forsikring	12	96
Kontingenter og salg af publikationer	6.635	35	Trykning af årbog, honorarer m. v.	7.497	22
Bidrag:			Kontorartikler, porto	149	00
Staten	850	00	Møder og foredrag	433	77
Amtet	200	00	Jubilæumsmødet 1956	393	40
Kommuner	1.610	00	Dansk historisk Fællesforening	71	00
Pengeinstitutioner	100	00			
Legater og fonds	500	00			
Renter	22	51			
Diverse	146	60	Kassebeholdning	2.975	05
	11.532	40		11.532	40

Samfundets medlemmer kan, så længe oplag haves, købe ældre årgange af årbogen til reduceret pris.

Årbøgerne for årene: 1911, 1912, 1913, 1914, 1921, 1922, 1927, 1929, 1930, 1932, 1934, 1935, 1936, 1941, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1951 .. 2,00 kr.
Årbøgerne for 1952, 1953, 1954, 1955 ..... 5,00 kr.
Joachim Junge: Den nordsjællandske Landalmues Kater, ved Hans Ellekilde (1915), 279 s. ..... 6,00 kr.
Fra det gamle Helsingør (1925), 126 + XXVIII s., 10 ill. ..... 5,00 kr.
Carl Christensen: Frederiksværk (1926), 192 s., 54 ill. 5,00 kr.
Fr. Weilbach: Fredensborg Slot (1928), 136 s., 77 ill. 6,00 kr.

Arnold Olsen: Nordsjællands Helligkilder (1929), 52 s., med 36 tegninger af Arnold Olsen ..... 1,00 kr.
Arne Sundbo: Frederikssund og Købstaden Slangerups Historie I. Tiden til 1809 (1931), 416 s., 112 ill. .. 6,00 kr.
Samme: II. Frederikssunds Historie 1810–70, (1937), 261 s., illustreret ..... 4,00 kr.
Bjørn Kornerup: Frederiksborg Statsskoles Historie (1933), 288 s., 44 ill. ..... 3,00 kr.
Erland Gribsø: Frederiksborg Amts Kirkeklokker (særtryk af årbogen for 1934), 63 s. ..... 1,00 kr.
Foredragene fra det 16. danske Hjemstavnsstævne 1.–7. august 1938 (Årbog II for 1939), 194 + XVIII s., 26 ill. ..... 3,00 kr.
C. M. Smidt: Nordsjællands middelalderlige Mindesmærker (1939), 55 s., 22 ill. ..... 1,00 kr.
Anders Uhrskov: Skildringer af Nordsjællands Kulturhistorie. I. Fra Stavnsbaand til vore Dage ..... udsolgt
Samme: II. Handel, Haandværk, Fiskeri (1939), 176 s., 52 ill. ..... 3,00 kr.
Samme: III. Fra Land og By (1940), 237 s. samt register ..... 3,00 kr.
Hjemstavnsbog for Frederiksborg Amt (1943–44; årbog for 1942–43), 392 s., 118 ill. ..... 6,00 kr.
Anders Uhrskov: Frederiksborg Amt i Litteraturen. En Bibliografi (1946), 123 s. ..... 5,00 kr.
Jan Steenberg: Christian IV's Frederiksborg (1950), 190 s., 33 ill. ..... 8,00 kr.
Bodil Højer: Dagligt Liv paa en nordsjællandsk Bondegaard i Midten af forrige Aarhundrede (1955), 175 s., 17 ill. ..... 7,00 kr.

De øvrige af samfundet udgivne skrifter er alle udsolgte. Med undtagelse af årene 1929 og 1939 er der for de år, i hvilke særbøger er udsendt, ikke udgivet nogen almindelig årbog.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Side

Holger Kapel: Nive Mølle og Jellebro. To bopladser fra Ertebølletid ved Nivå 3
Asger Schmelling: Humlebæk havns historie 21
Victor Thalbitzer: En handelsslægt fra sundstoldstiden 61
Jens Østergaard: Af Ebberødgårds historie 93
Knud Klem: Frederiksborg Amts historiske Samfund 1906-56. . . . 106
Beretning om samfundets virksomhed 115
Regnskabsoversigt 118

BILLEDFORTEGNELSE

Nive å med Nive Mølle i baggrunden 3
Oldsager fra Nimø 6
Oldsager fra Jelbro 7
Limhamnøkse af grønsten fra Jelbro 11
Redskab fra Nimø 13
Svært bor eller huggespids fra Nimø 15
Redskab fra Jelbro, rimeligvis dobbelt bor 16
Skraber fra Jelbro. 17
Holger Kapel finder en sjældenhed på Nimø-pladsen. 19
Kort fra 1812, der viser det til Humlebæk havns anlæg afgivne areal . 25
Plakat fra 1814 med ordensbestemmelser for havnen samt havnetakster 31
Plan af Humlebæk havn 1824 med forslag til tangskærme 39
Kortskitse fra 1845 over Humlebæk havn. 45
Heinrich Albert Thalbitzer, maleri af Angelica Kauffmann 65
Charles Thalbitzer, maleri af C. G. Kratzenstein-Stub. 71
William Heinrich Thalbitzer, maleri 81
Ebberødgård 1781. 96
Ebberødgård 1802. 98

DENNE ÅRBOG FOR 1956
ER UDGIVET PÅ
FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUNDS VEGNE
AF *L. C. JENSEN, KNUD KLEM, H. RING*
OG *JØRGEN PAULSEN*